

1972

HC
170

22 e 35

33 e 35

Extrait du Sama Veda
sans du
Chapitre Samvita par le
Brahman.

अथ सामपूर्व ऋक् संहिता प्रारंभः

$\frac{3}{1972}$

(U5h)

Sanhita of
of the
Sama Veda Ms. B as used in the
rituals forwarded to be printed by the Society for Prakashan Press
in London

143038

179022

[Faint, illegible handwritten text]

WIR TITIV AT PPTT 1912

5
1972

सा. सं. आ. श्रीगणेशायनमः ॥ सामवेदायनमः ॥ अग्न्यायाहिवीलयैर्गुणो
 ॥१॥ हव्यदातये ॥ निहोतासस्मिन्निहवि ॥ १ ॥ त्वमग्नेयज्ञानाहातुविश्वेषाहितः ॥ इव
 भिर्मानुषेजने ॥ २ ॥ अग्निदत्तवृणीमहे होतारं विश्ववेदसः ॥ अस्ययज्ञस्यसुके
 तु ॥ ३ ॥ अग्निदत्ताणिजघनद्विपास्युर्विपुन्यया ॥ समिद्धः शुक्रादितः ॥ ४ ॥
 प्रष्टवो अर्तिथिस्तुषमित्रमिवप्रिय ॥ अग्नेरथूनवेद्य ॥ ५ ॥ त्वन्नो अग्नेमहोभिः
 पाहि विश्वस्या अरतिः ॥ इतदिषामर्त्यस्य ॥ ६ ॥ एतुषुब्रवाणिलेग्नइत्येतराणि
 रः ॥ एभिर्वेधांसुदुभिः ॥ ७ ॥ आलेवुसोमनोयमत्परमाचिस्मधस्थाव ॥ अ
 ग्नेत्वाकामयागिरा ॥ ८ ॥ त्वमग्नेपुष्करादध्यथवाग्निरमथत् ॥ मृधो विश्वस्य
 वाघतः ॥ ९ ॥ अग्नेविवस्वदाभरास्मभ्यमृतयेमहे ॥ देवोत्पसिनोदुरो ॥ १० ॥
 ॥१॥ नमस्ते अग्न्योजसेगुणोतिदेवकृष्टयः ॥ अमेरमित्रमहय ॥ १ ॥ इतवो
 विश्ववेदसहयुवाहममर्त्य ॥ यजिष्ठमजसेगिरा ॥ २ ॥ उपत्वाजामयोगिरो
 देदिशतीहविष्कतः ॥ वायोरनीकि अस्थिरन् ॥ ३ ॥ उपत्वाग्नेदिवेदिवदोषावस्त ॥१॥

धियावयं ॥ नमोभरंतुमसि ॥ ४ ॥ जराबोधतद्विविदि विशे विशेयुजियाय ॥ स्तो
 मेरुद्रायहरीक ॥ ५ ॥ प्रवित्यं चारुमधुरंगोपीथायप्रहयसे ॥ मरुद्भिरग्न्याग
 हि ॥ ६ ॥ अश्वनत्वावारवतवृद्ध्या अग्निनमोभिः ॥ सुन्नाजतमध्वराणां ॥ ७ ॥
 ओवभृगुवध्विमप्रवानवराकुवे ॥ अग्निस्समुद्रवासस ॥ ८ ॥ अग्निमिधाने
 मनसाधियं सचतमर्त्यः ॥ अग्निमिधविवस्वभिः ॥ ९ ॥ आदित्यत्तस्यरेतसा
 जातिः पश्यतिवासुर ॥ पुरोयद्विध्यतद्विवा ॥ १० ॥ अग्निवोवृधंतमध्वराणां
 पुरुत्तम ॥ अध्वानश्चसहस्वते ॥ अग्निस्तिग्मेनशोचिपायसाह्वन्य ॥ ११ ॥
 त्रिण ॥ अग्निनोवसतेरथि ॥ अग्नेमरुत्सहस्यय आदेवयुजन ॥ इयेथ
 बहिरासद ॥ १२ ॥ अग्नेरक्षाणो अहसः प्रतिष्मदेवरीषतः ॥ तपिष्ठेरजरोदह ॥
 ॥ १३ ॥ अग्नेयुष्वाहितयेत्वाश्वासोदेवसाधवः ॥ अरुवहत्याशवः ॥ १४ ॥ निज्ञा
 नक्ष्यविशपते युमतधीमहेवय ॥ सुवीरमग्न आदुत ॥ १५ ॥ अग्निमूर्धादिवसु
 कुत्पतिः एथिव्या अयं ॥ अपारेतोसिजिन्वति ॥ १६ ॥ इममृषुत्वमृस्माकंस

सा. सं. आ. निंगायत्रं नव्यासं ॥ अग्ने देवेषु प्रवोचः ॥ ८ ॥ तं त्वो गोपव नो गिरा जनिष्वदग्ने अंगि
 २ रः ॥ स पावकश्च धीहव ॥ ९ ॥ परिवाजपतिः कुविरग्निहेत्यान्यक्रमीत ॥ दधद
 तानिदासुषे ॥ १० ॥ उदुत्य जातवेदसदेव वेहति कुतवः ॥ इन्द्रो विश्वायुसूर्य ॥ ११ ॥
 कुविमग्निमुपस्तुहि सत्यधर्माणमध्वर ॥ देवममीव चातन ॥ १२ ॥ शानो दिवीर
 भिष्टयेनो भवतु योतये ॥ शंयो रभिरुवतुनः ॥ १३ ॥ कस्य नूनं परीणसिधि
 योजिन्वसि सस्यते ॥ गोषातायस्यते गिरः ॥ १४ ॥ ३ ॥ युज्ञार्यज्ञावो अग्ने ये गि
 रा गिरा त्वदक्षसे ॥ प्रप्रवय ममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं न रासिषं ॥ १५ ॥ पाहि नो
 अग्न एकापात् ॥ १६ ॥ तद्द्वितीयया ॥ पाहि गीभिः स्तिस रभिरुजोपते पाहि च तस्य
 भिवसा ॥ १७ ॥ बृहद्विरग्ने अर्चिभिः श्रुक् ण देव शोचिषा ॥ भूरहा जे समिधानो
 यविष्टरे वसावकदीदिहि ॥ १८ ॥ त्वे अग्ने स्वादुत प्रियासः संतु सूरयः ॥ युतारो
 ये मधवानो जनाना मूर्वादयंत गोना ॥ १९ ॥ अग्ने जरित विष्पतिः स्तपानो देव
 रक्षसः ॥ अग्रोषिवान गृहपते महां असि दिवस्यायुर्दुरोणायुः ॥ २० ॥ अग्ने विव

स्वदुषसंश्चित्रं राधो अमर्त्य ॥ आदाश्च षे जातवेदो वहात्स मया देवां उ पर्वधः ॥ २१ ॥
 त्वे नश्चित्र ऊखाव सो राधांसि चोदय ॥ अस्य रायस्त्व मग्ने रथो रसि विदा गाधंतु चेत्तु
 नः ॥ २२ ॥ त्वमित्स प्रथा अस्यग्ने त्रात क्रु तक्षु विः ॥ त्वं विप्रोसः समिधानदी दिव आ
 विवा संति वेधसः ॥ २३ ॥ आनो अग्ने वयो वधं रयिं पावकं रास्यं ॥ रास्वा च न उपमा
 ते पुरु स्य हं सुनीती सय रास्तरं ॥ २४ ॥ यो विश्वा दयंत वसु होता मद्रो जनानां ॥ म
 धो ज्ञे पात्रा प्रथमान्यस्मै प्रस्तो मायं त्वग्ने ॥ २५ ॥ एनावो अग्निं नमसो र्जो न पात
 मादुवो ॥ प्रियं चेतिष्ठ मरति स्वध्वरं विश्वस्य दत्त ममृतं ॥ २६ ॥ शेषे वनेषु मातृषु संत्वा
 मतां संधते ॥ अतं प्रो हव्यां वहसि हविष्कृत आदि देव पुराजसि ॥ अदशिं गातु वित्त
 मोयस्मिन् व्रतान्यादधुः ॥ उपोषु जात मायस्य वधं नमग्निं न संतु नो गिरः ॥ २७ ॥
 अग्निरुक्थे पुरोहितो ग्मावाणो बृहद्विरध्वरे ॥ क्रु चाया मिम रुतो ब्रह्मणस्य तदेवा
 अवो वरेण्य ॥ २८ ॥ अग्निमीक्षिषावसे गाथाभिः शीर शोचिषं ॥ अग्निं राये पुरुः
 मीठ श्रुतं नरोग्निं सुदीतये छर्दिः ॥ २९ ॥ श्रुधि श्रुत्कणं वज्रिभिर्देवरग्ने सयावभिः

9
1972

सा. सं. आ. आसीदनुबर्हिषिमित्रो अर्यमाप्रातर्यावभिरध्वरे ॥ ६ ॥ प्रदेवोदासी अग्निदे
 वदं द्रो नमज्मना ॥ अनुमातरं पृथिवी विवावृते तस्थो नावस्य शर्मणि ॥ ७ ॥
 अधज्मो अधवा दिवो हतारो च नादधि ॥ अथावर्धस्वतु न्वागिराममाजा
 तास्तु क्रतो एण ॥ ८ ॥ कायमानो वनात्स्वयन्मातृ रजगन्तुयः ॥ नतत्ते अ
 ग्ने प्रमृषे निवर्तनं यदरे संनिहा भुवः ॥ ९ ॥ नितामग्ने मनुदे धे ज्योतिर्जना
 यशश्च ते ॥ दीदथ कर्णं कृतजाल उक्षितो यन्नमस्यतिकृष्टयः ॥ १० ॥ अर्ध
 प्रपाठकः ॥ ॥ देवो वोद विणोदाः पूर्णो विवक्ष्यासि च ॥ उद्वांसि च ध्वमुपवाए
 ण ध्वमादि हो देव ओ हते ॥ १ ॥ प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः प्रदेवो तु स नृता ॥ अधा वि
 रन्नये पत्तिराधस देवाय न्नय तु नः ॥ २ ॥ ऊर्ध्व ऊषुण ऊतयति छा देवो न सं
 विता ॥ ऊर्ध्वो वाजस्य सनिताय दं जिमिर्वा धा क्रिधि द्या मरुह ॥ ३ ॥ प्रयो राये
 निनीषति मसौ यस्तैव सोदाशत ॥ सवीरधत्ते अग्न उक्थ शंसि न्तं स हस्व नो
 पोषिण ॥ ४ ॥ प्रवो यद्वपुः पुणो वि शो देव यूतीना ॥ अग्निस्तु ते भिव चोभिषीम

हेयं समिदं न्यदं धत्ते ॥ ५ ॥ अथमग्निः सुवीर्यस्य रोहि सो भगस्य ॥ राय ईशे स्व
 पत्यस्य गोमेतु ईशे वृत्रहथाना ॥ त्वमग्ने गृहयति स्तं होतानो अध्वरे ॥ त्वं पोता
 विश्ववार प्रचेताय क्षिवे धि च वार्य ॥ ७ ॥ सखाय स्वाव वृमहे देव मती सुक
 तये ॥ अपान पातं सुभगं सुदस सं सुप्रवृत्ति मने हसं ॥ ८ ॥ १ ॥ आजु होता
 हविषामर्जय ध्वं नि होतारं गृहयति दधि ध्वे ॥ इउ स्पदे नमसारात हव्यस पु
 र्यताय जतं पस्यानां ॥ २ ॥ चित्र इ छि शो स्तरुणस्य वृक्षथौ नयो मातरा वन्वे
 ति धातवे ॥ अनु धाय दजी जन रूधा विदा ववक्षस्यो महि दृत्या चरन् ॥ ३ ॥
 इदं त एव पुर ऊत एव तृतीयं न ज्योतिषा सं विशा स्व ॥ सवे शने स्तनुवे ॥ चा
 रु रधि प्रियो देवानो परमे जनित्रे ॥ ४ ॥ इमं स्तोमं महते जात वेद सैरथमि
 व सं मह मा मनीषया ॥ भद्रा हि नः प्रमतिरस्य सद्यग्ने सरव्यमारिषा मा
 वयं तव ॥ ५ ॥ सुध्वानं दिवो अरति ए धिव्या वै श्वान्तर मृत आजान्त मग्निं
 कुवि सं म्राज मति थि जना नामा सना पात्रं जनयत देवाः ॥ ६ ॥ वित्त्वदा प्रा

11
 1972

सा सं आ न पर्वतस्य पृष्ठादुक्थेभिरग्ने जनयंत देवाः ॥ तं त्वागिरः सुपुतयो वा जयंत्या जि
 ॥४॥ नगिर्वव हो जिग्युरश्वाः ॥ ६ ॥ आवो राजान मध्वरस्य रुद्र होतारं स न्ययजुरो
 दस्योः ॥ अग्निपुरातन गितो रचिता हिरण्यरूपमवसेकणुध्वं ॥ ७ ॥ इधो
 राजा समर्थो नमो भिर्यस्य प्रतीकमाहुतघृतेन ॥ नरो हव्यमिरीकते सुबा
 ध आग्निरग्ने उषसा मरोचि ॥ ८ ॥ प्रकेतुना ब्रह्मतायात्युग्निरारोहसीव
 षभोरोरवीति ॥ दिवश्चिदं तादुपमा मुदान उपा मुपस्थे महिषो ववर्ध ॥
 ॥९॥ अग्निं नरो दीधितिभिरुरण्यो हस्तच्युती जनयंत प्रशस्ते ॥ दूरदृशं
 ह पतिं मथर्व्यु ॥ १० ॥ १ ॥ अबोध्यग्निः समिधा जनानां प्रतिधेनुमिवायु
 तीमुषासं ॥ यद्गार्व प्रवया मुज्जिहानाः प्रभानवः सिस्वतेनाकमछ ॥ प्र
 भूर्जयंतं महाविषो धामूरा अमूरपुरांदमाणं ॥ नयंतं गीभिर्वनाधियंधा
 हरिश्चमभुनवर्मणा धनुर्वि ॥ २ ॥ शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यदिषुरप्यु ॥ ४ ॥
 हनीद्यौरिवासि ॥ विश्वा हि माया अवसिस्वधावान् भक्षते पृथग्निहरातिर

स्तु ॥ ३ ॥ इडा मग्ने पुरुदं संसृनि गोः शंश्वतु सं हवमानायसाध ॥ स्यान्तः सु
 नुस्तनयो विजावाग्ने साते स्ममतिर्भूत्वस्मे ॥ ४ ॥ प्रहोता जातो महान्नभो वि
 न्नुषदासीददपामुपस्थ ॥ इधुतयो धायिस्तुते वयासियुतावस्तु निविधुते त
 नूपाः ॥ ५ ॥ प्रसंम्राजमस्करस्य प्रशस्तिं पुंसः कुरीनामनुमाद्यस्य ॥ इद्रस्य वृष
 त्वसस्कुतानि वदद्वाकवदमाना विवष्णुः ॥ ६ ॥ अरण्यानिहितो जातवदाग
 भे इव सुभृतो गभिणीभिः ॥ दिवे दिवर्दृजो जागृवर्द्धि हविष्मद्भिर्मनुष्यभिरग्निः
 सुनादग्ने मृणसियातु धानान् त्वारक्षो मिष्टतना सुजिग्युः ॥ अनुदहसहस्र
 रान् क्रव्यादो माते हेत्यामुस्तदव्याः ॥ ८ ॥ ३ ॥ अग्ने ओजिष्ठमाभरद्युम्न
 मस्मभ्यमाध्रिगो ॥ प्रनोरायापनीयसेरसि वा जायपथा ॥ ९ ॥ यदि वीरो अ
 नुष्यादग्निमिधीतमत्यः ॥ आजुक्कृत्यमानुषकृत्ता मे भक्षीत देव्यं ॥ १० ॥ त्वे
 षस्ते धूमक्रणवति दिवि सत्क्रुक्र आततः ॥ सूरान् हि द्यूतात्वरुपापावकरोच
 से ॥ ३ ॥ त्वहिस्तवद्यशो ग्ने मित्रानपत्यसे ॥ त्वविचषणश्च वावसापुष्टिन

13
1972

सा. सं. आ. पुष्पसि ॥ प्रातरग्निः पुरुप्रियो विनास्वतातिथिः ॥ विश्वेयस्मिन्मर्त्ये हव्यं मर्त्यं
 १५१ ॥ संधुते ॥ ४ ॥ यद्वाहिष्ठतदग्नये बृहदचे विभावसो ॥ महिषीवत्त्वद्रियस्त्वद्वाजा
 उदीरते ॥ ५ ॥ विशो विशो वो अतिथिवा जयंतः पुरुप्रिये ॥ अग्निवा इये वचस्तुष
 श्रुषस्य मन्मभिः ॥ ७ ॥ बृहदये हि भानवो देवायाग्नये ॥ यमित्रे न प्रशस्तये
 मर्त्या सोऽधिरेपुरः ॥ ८ ॥ अग्नमवृत्रह तमेज्यं षमग्निमानव ॥ यस्य श्रुतं वना
 से बृहदनेक इध्यते ॥ ९ ॥ जातपरेण धर्मणाय संवृद्धिः सुहा भुवः ॥ पिताय त्क-
 रय पस्याग्निः श्रद्धा माता मनुः कविः ॥ १० ॥ ११ ॥ सोमं राजनि वरुणमग्निमन्वा
 रभामहे ॥ आदित्यानिष्णुसूर्ये ब्रह्माणं च बृहस्पतिं ॥ १२ ॥ इत एत बुदा रुहं दिवः पृ-
 ष्ठा न्यारुहत् ॥ प्रभु जेयो यथा यथा द्यां मगिर साययुः ॥ १३ ॥ राय अग्नमहत्वादाना
 य समिधी महि ॥ ईडिष्ठा हि महर्षे द्यावा होत्राय पृथिवी ॥ १४ ॥ दधन्वे वायदीम
 नुवो च इत्येति वेरुतत ॥ परिविश्वानिका व्यानिमि श्रुक्रमि वा भुवत ॥ १५ ॥ प्रत्य
 ज्निहर साहरः श्रणा हि विश्वतस्य रि ॥ यातु धानस्य रक्ष सो बलुन्य जवीय ॥ १६ ॥ १५ ॥

त्वमेग्वसं विह रुद्रो आदित्या इत ॥ यजस्व ध्वरं जने मनु जातं एत प्रुषं ॥ १० ॥ ॥
 प्रथमः प्रपाठकः ॥ ॥ पुरुत्वादाश्वानो चरि रग्ने न वसिदा ॥ तादस्य वरारण आ
 महस्य ॥ १ ॥ प्रहोत्रे पूर्व्ये वचाग्नये भरता बृहत् ॥ विपा ज्योतीषि बिभ्रत न वेधसे ॥
 ॥ २ ॥ अग्ने वा जस्य गामे त इराजः सह साय हो ॥ अस्मे धे हि जातं वेदो महि श्र
 वः ॥ ३ ॥ अग्ने यजिष्ठा अध्वरे देवा देवयंत यज ॥ होता मंदो विराजस्यति सिधः ॥
 ॥ ४ ॥ यज्ञानः सप्त मातृभिर्मम धामाशा सत श्रिये ॥ अयं ध्रुवो रयीणां चिकेत द
 ॥ ५ ॥ उत स्यान्नादिवा मतिरदिति रूत्यागमत् ॥ साशांताति मयस्करद पस्त्रिधः ॥
 ॥ ६ ॥ ईडिष्ठा हि प्रतीव्या ॥ यजस्व जातं वेद सं ॥ चरिष्णु धर्म मरु भीत शोचिषं ॥
 ॥ ७ ॥ न तस्य मायया च न रिपु रीक्रीत मर्त्यः ॥ यो अग्नये ददात्रा हव्य दानिय ॥ ८ ॥
 अपत्यं वृजिने रिपुं स्तेन मग्ने दराध्य ॥ इविष्ठमस्य सत्यं ते कृधी सुगं ॥ ९ ॥ श्रु
 त्यग्ने न वस्य मे स्तामस्य वीर विश्रपते ॥ निमायि नुस्त पुषार क्ष सो दह ॥ १० ॥

15
1972

सा सं आ प्रमं हि ष्ठा य गाय त कृता द्वे बृहते शुक्र रोचिषे ॥ उपस्त ता सो अग्नेये ॥ १ ॥ प्र सो
 ॥ ६ ॥ अग्ने त वो ति मिः सुवी रा भि स्ति रति वा र्ज क र्मे भिः ॥ यस्य त्वं स रत्न्य मा वि ध ॥ तं गे र्ध
 या स्वर्ण र दे वा सो दे व म र ति र्ध नि रे ॥ दे व त्रा ह व्य मू हि ष ॥ २ ॥ मा नो त्द णी था अ
 ति थि व स र ग्निः पु रु प्र त्रा स्त ए षः ॥ य स्तु हा ता स्व ध्व रः ॥ ३ ॥ भू द्रो नो अग्नि रा दु
 तो भू द्रा रा तिः सु भ ग भू द्रो अध्व रः ॥ भू द्रा उ त्त प्र रा स्त यः ॥ ४ ॥ य जि ष्ठ वा व व म
 हे दे व दे व त्रा हो तार म म र्त्ये ॥ अस्य य ज्ञ स्य सु क्र तुं ॥ ५ ॥ त दग्ने द्यु म्ना मा भ र य स्ता
 सा हा स र्दे न कं चि द्द त्रि णे ॥ म न्यु ज न स्य द्दु षः ॥ ६ ॥ य द्वा उ वि र्प तिः शि तः सु
 प्री तो म नु षो वि शि ॥ वि श्वे दग्नि प्र ति रक्षा सि से ध ति ॥ ७ ॥ ॥ आग्ने यं ॥
 त हो गाय सु ते स चा पु रु दू ता य स त्व न ॥ शं य द्दु ते न रा कि ने ॥ १ ॥ य स्ते नू न रा
 त क्र तु वि द्र द्यु म्नि त मो म र्देः ॥ ते न नू नं म र्दे म र्देः ॥ २ ॥ गा वु उ पा व टा व र मू र्ही ॥ ६ ॥
 य ज्ञ स्य र स ह ॥ उ भा क णी हि र ण्य यी ॥ ३ ॥ अ र म श्वा य गाय त श्रु त क क्षा र ग

वै ॥ अ र मि द्र स्य धा म्ने ॥ ४ ॥ त मि द्रं वा ज या म सि मु हे व त्रा य हं त व ॥ स व षा ष षः
 भो भु व त् ॥ ५ ॥ त्व मि द्रं ब ल्हा द धि स ह सो जा त ओ ज सः ॥ त्व र ष न्व षे द सि ॥ ६ ॥ स न
 य ज्ञ इ द्र म व र्ध य द्यु मि व र्त्त य त् ॥ च क्रा ण ओ प त्रं दि वि ॥ ७ ॥ य दि द्रा हं य
 था त्व मी री य व स्व ए क इ त् ॥ स्तो ता मे गो स र वा स्या त् ॥ ८ ॥ प न्यं प न्य मि त्स्तो ता
 र आ धा व त म द्या य ॥ सो मं वी रा य श्वा रा य ॥ ९ ॥ इ दे व सो सु त मे धः पि बा सु पृ
 ण मु द रं ॥ अ ना भ यि न्त्र रि मा ते ॥ १० ॥ उ द्दे द्मि श्रु ता म धं व ष भं न र्या प स ॥
 अ स्तार मे षि सूर्य ॥ ११ ॥ य द्द द्य क द्य व त्र हं नु द गं अ भि सूर्य ॥ स र्व त दि द्र ते व
 रो ॥ १२ ॥ य आ न य त्प रा व त् ॥ सु नी ती तु र्व रा य द् ॥ इ द्रः स नो यु या स र वा ॥ १३ ॥
 मा न इ द्रा भ्या इ दि राः सूरौ अ नु द्या य म त् ॥ १४ ॥ त्व यु जा र्व ने मू त त् ॥ १५ ॥ ऐ
 द्र सा न मि र यि स जि वानि स द्वा स ह ॥ व षि ष्ठ मू त ये भ र ॥ १६ ॥ इ द्र व यं म हा धु न
 इ द्र म भ ह वा म हे ॥ यु जं वृ त्रे षु व जि ण ॥ १७ ॥ अ पि ब ल्क द्दु वः सु त मि द्रः स ह स्त

सा.सं.आ
॥७॥

वाङ्मे ॥ तत्रादिदिष्टयौस्य ॥ वरुमिन्द्रत्वायवाभिप्रणोनुमोवृषन् ॥ विद्वात्वास्यनोव
सो ॥ ८ ॥ आघाय अग्निमिधतेस्तृणतिबहिरानुषक् ॥ येषामिन्द्रायुपासरवा ॥
भिधिविश्वा अपाद्विषः परिवाधोजुहोमधः ॥ वसुस्याहेतदाभर ॥ ९ ॥ इहेव
शृण्वएषाकशाहस्तेषुयद्वदान ॥ नियामेचित्रमेजते ॥ १० ॥ इमउत्वाविचक्षे
तेसरवायदंदसोमिनः ॥ पुष्टावंतोयथापशुं ॥ ११ ॥ समस्यमन्यवेविशोविश्वा
नमेतकृष्टयः ॥ समुद्रायैवसिधवः ॥ देवानामिद्वोमहत्तदावृणीमहेवये ॥
वृष्णामस्मभ्यमृतये ॥ सोमानंस्वरणंकृणुहिब्रह्मणस्यते ॥ कक्षीधंतंयजो
शिजः ॥ १२ ॥ बाधिन्मनाददस्कनावृत्रहाभूयोमुतिः ॥ शृणोतुशुक्रअशिषं ॥
॥ १३ ॥ अद्यनेदिवसवितः प्रजावसावीः सोभगं ॥ परादुष्यं सुव ॥ १४ ॥ धो
स्यवृषभायुवातुविग्नीवो अनानतः ॥ ब्रह्माकस्तेसपर्यति ॥ १५ ॥ उपहरेगिरि
णांसंगथेचनदीनां ॥ धियाविप्रोअजायत ॥ १६ ॥ प्रसेम्राजं चर्षणीनामिद्रंस्ते ॥ १७ ॥

तानव्यंगीभिः ॥ नरं नृषाहंमंहिष्ठं ॥ १८ ॥ ॥ अर्धप्रपाठकः ॥ ॥ अपादुशि
ष्यधसः सुदस्यप्रहोषिणः ॥ इंदोरिंदोयवाशिरः ॥ १९ ॥ इमाउत्वापुरत्वसोभि
प्रणोनुवुगिरः ॥ गावोवित्सनधेनवः ॥ २० ॥ अत्राहगोरमन्वतनामत्वपुरपीचं
इष्टाचंद्रमसोगृहे ॥ २१ ॥ यदिद्रोअनयद्रितोमहीरयोवृषन्तमः ॥ तत्रपृषा
भुवत्सचा ॥ २२ ॥ गोर्धयतिमरुतोश्रवस्यमोतामघानो ॥ युक्तावद्भीरथानो ॥
॥ २३ ॥ उपनोहरिभिः कृत्याहिमदानापते ॥ उपनोहरिभिः कृतं ॥ २४ ॥ इष्टा
होत्राअसस्तेन्द्रवधासोअध्वरे ॥ अध्वावभृथमोजसा ॥ २५ ॥ अहमिदि
पितुः परिमेधामृतस्यजगृह ॥ अहंसयेदवाजनि ॥ २६ ॥ रेवतीनिःसधमाद
दंद्रेसंतुतुविवाजाः ॥ क्षमंतोयाभिर्मदेम ॥ २७ ॥ सोमः पृषाचचित्तुविश्वा
सोमुक्षितानां ॥ देवत्रारथ्याहिता ॥ २८ ॥ पातुमावोअंधसुदंद्रमभिप्रगाय
त ॥ विश्वासाहंशतक्रतुमहिष्ठचर्षणीनां ॥ २९ ॥ प्रवृद्धायमादनंहर्यश्वाय

सा सं आ
॥८॥

गायत॥ सरवायः सोमपात्रे॥ २॥ वयमुक्तातुदिदर्शां दृष्ट्वायंतः सरवायः॥ क
ण्वाउक्थेमिजरेते॥ ३॥ इन्द्रायमदनेसुतपरिष्टाभंतु नो गिरः॥ अर्कमर्चतुका
रवः॥ ४॥ अयंत इन्द्रसोमो निपूला अधि बर्हिषि॥ एहीमस्य द्रवापिब॥ ५॥ सु
रूपकलु मृतयस्तु दुधामिव गोदुहं॥ जुहूमसिद्यविद्यवि॥ अभित्वा वृषभा सुत
सुतं सृजामि धीतये॥ तं पाव्य शुहोमदं॥ ७॥ य इन्द्र च मसेषामाम् श्वमूषुतसु
तः॥ पिबेदस्य त्वमी शिषे॥ ८॥ योगे योगे त्वस्तरवाजे वाजिहवामहे॥ सरवाय द
द्रमृतये॥ ९॥ आत्वेतानि धीदते द्रमभिप्रगायत॥ सरवायः स्तोमवाहसः॥ १०
इन्द्रो नो जसामुतं राधानां पते॥ पिबाल्वास्वगिर्विषाः॥ ११॥ महां इन्द्र पुरश्चनो
महित्वामत्सवज्जिणे॥ धौर्न प्रथिना शवः॥ १२॥ आतून इन्द्रं कुमंतं चित्रंग
मंसं गभाय॥ महाहस्ती दक्षिणेन॥ १३॥ अभिप्रगोपतिं गिरं द्रमर्चयथ विदे॥
सूनु सत्यस्य सत्यति॥ १४॥ कयानश्चित्र आभुवदूती सदा वृधः सरवा॥ कया ॥८॥

शचिष्ठयावता॥ १५॥ त्यमुवः सत्रासाहे विश्वास्तुगीर्घीयते॥ आच्यवयस्य तये॥ १६॥
सदसस्यतिमूतं प्रियमिन्द्रस्य काम्य॥ सनिमेधामया सिष॥ १७॥ ये ते यथा अ
धो दिवो ये भिव्यंश्च मेरयः॥ उत श्रापंतु नो भवः॥ १८॥ भद्रं भद्रं न आभरषम जश
तक्रतो॥ यदि द्रमुडया सिनः॥ १९॥ अस्ति सोमो अयस्तुतः पिबत्यस्य मरुतः॥
उत सुराजो अश्वना॥ २०॥ इन्द्रवयं तीरपस्युवदं ज्ञातमुपासत॥ वृन्वानासः
सुवीर्य॥ २१॥ न किं देवा इनीमग्निं न क्यायोपयामसि॥ मंत्रश्रुयं च रामसि॥ २२॥
होषा आगाहृ हद्रायुधुमं द्रामन्नाथवर्ण॥ स्तुहि देवं सवितारं॥ २३॥ एषो उषा
अपूर्याव्युधति प्रिक्का॥ यादिवः॥ स्तुषवामश्विना बृहत्॥ २४॥ इन्द्रो दधीतो अ
स्थमिरेत्राण्यप्रतिष्ठतः॥ जघान नवतीर्नव॥ इन्द्रे हि मस्य धंसो विष्वभिः
सोमपवभिः॥ महो अभिष्टिरो जसा॥ २५॥ आतून इन्द्रं कुमंतं चित्रंग
मागहि॥ महान्महो भिरूतिभिः॥ २६॥ ओजस्तदस्यति विषडुभेयसमवर्त

21
1972

सा. सं. ऐ. यत् ॥ इन्द्रश्चर्मैवरोदसी ॥ ८ ॥ अयमुत्तेसमंतसिक्पोतरवगर्भधि ॥ वचस्त-
 ॥ ९ ॥ द्विज ओहसे ॥ ९ ॥ वात आवातु भेषजं शंभुमयो भुनोत्तदे ॥ प्रण आयुषित
 रिषत् ॥ १० ॥ यं रक्षंति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अयं मा ॥ नेकिः सदभ्येत जनः
 गव्योषुणो यथा पुरा श्वयोतरथया ॥ वरिवस्या महानो ॥ ११ ॥ इमास्त इन्द्र
 श्रयो घृतदुहत्त आशिरं ॥ एनामृतस्य पिपुषीः ॥ १२ ॥ अथाधियाचगव्यः
 यापुरुणामन्युरुष्ट ॥ यत्सोमसोम अभुवः ॥ १३ ॥ पावकानः सरस्वती
 वाजेभिर्वाजिनीवती ॥ यत्तं वष्टुधियावसु ॥ कइमं नादुषीष्टादं सोमस्य
 तपयात् ॥ सनोवसू न्याभरात् ॥ १४ ॥ आयाहि सुषुमाहित इन्द्रसोमं पिबाद
 मं ॥ एदं बर्हिः सदोमम ॥ १५ ॥ महित्रीणामवरस्तु संमित्रस्यार्यम्णाः ॥
 दुराधर्षवरुणस्य ॥ त्वावतः पुरुवसो वयमिन्द्रप्रणतः ॥ स्मसिस्थात हरी
 णां ॥ १६ ॥ ५ ॥ द्वितीयः पाठकः ॥ ॥ उत्तामेदनुस्तोमाः कणुधराधो जे ॥ १७ ॥

द्विवः ॥ अवब्रह्मद्विषो जहि ॥ १ ॥ गिर्वणः पाहिनः सुतं मधोर्धाराभिरज्यसे
 इन्द्रत्वादातुमिद्यशः ॥ २ ॥ सदावदंश्च श्वरुषदाउपोनुससपयन ॥ नदेवोवृ
 तः श्वर इन्द्रः ॥ ३ ॥ आत्वा विशं त्विन्द्रः समुद्रमिव सिंधवः ॥ नत्वा मिद्राति
 रिच्यते ॥ ४ ॥ इन्द्रमिद्राधि नो ब्रह्मदिन्द्रमर्कभिरकिपाः ॥ इन्द्रं वाणीरनूषत ॥
 ॥ ५ ॥ इन्द्रदृषेददातुन ऋभुक्षणमृभुरयि ॥ वाजीददातुवाजिनं ॥ ६ ॥ इ
 द्रो अंगमहद्वयमभीषदपचुच्यवत् ॥ सहिस्थिरो विचर्षणिः ॥ ७ ॥ इमा
 उत्तासुते सुते नक्षते गिर्वणो गिरः ॥ गावो वृत्सं न धेनवः ॥ ८ ॥ इन्द्रानुपू
 षणा वयं सख्यायस्वस्तये ॥ दुवेम वाजसातये ॥ ९ ॥ नेकि इन्द्रस्तु दुत्तरनज्या
 योस्ति वृत्रहन ॥ नम्यव्यथात्वा ॥ १० ॥ १ ॥ तरणिं वो जना नो ब्रह्म वाजस्य
 गोमतः ॥ समानमुप्रशंसिषं ॥ १ ॥ असुमिन्द्रते गिरः ॥ प्रतित्वा मुदहास
 त ॥ सजोषा वृषभं पति ॥ सुनीथो घासमर्थो यं मरुतो यमयं मा ॥ मित्रास्यो

सा. सं. दे. ल्यद्रुहः ॥ यद्दीडावीद्रयस्थिरेयसर्शनेपराभृतं ॥ वस्तुस्याहेतदाभर ॥ १॥
 ॥१०॥ श्रुतेवावृत्रहलमंप्रराद्धचषणीनां ॥ आशिवेराधसेमहे ॥ ५॥ अरतद्रुश्र
 वसेगमेमश्रुत्वावतः ॥ अरंशक्रपरेमणि ॥ ६॥ धानावतंकराभिणामपूपूर्व
 तमुक्थिन ॥ इद्रप्रातर्जुषस्वनः ॥ ७॥ अवांफेनेननमुचेः शिरदंद्वादवत्तः
 यः ॥ विश्वायदजयस्पृधः ॥ ८॥ इमेतद्रुसोमाः सुतासायेचसोत्वाः ॥ ते
 वामस्वप्रभूवसो ॥ ९॥ तुभ्यंसुताससोमाः स्तीर्णाबर्हिर्विभावसो ॥ स्तोत्रभ्य
 इद्रमृडय ॥ १०॥ आवद्रंद्रंक्रिवियथावाजयंतः शतक्रतुं ॥ मेहिष्ठंसिचंद्र
 दुभिः ॥ अतश्चिद्रिद्रणउपायाहिरातवाजया ॥ इषासहस्त्रजवाजया ॥ ११॥
 आवंदेवृत्रहादेजातिष्टछादिमालरं ॥ कउग्नाः केहृश्रण्वरे ॥ १२॥ दृबुदु
 व्यंहवाभहेसृप्रकररनमूलये ॥ साधः कृण्वतुमवसे ॥ १३॥ अजुनीती
 नोवरुणोमित्रोनयतुविद्वान् ॥ अर्यमादेवः सजोषाः ॥ १४॥ दरादिहवय ॥ १५॥
 स्तारुणस्मुरशिश्चित्त ॥ विभानुविश्वथातनत ॥ १६॥ आनीमित्रावरुणा

घृतेर्गेवृत्तिमुक्षतं ॥ मध्वार जांसिसुक्रतु ॥ १७॥ उदुत्येसुनवोगिरः काष्ठाप
 तेघलत ॥ राश्राअभिस्तुयातवे ॥ इदंविष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेयद ॥ समु
 मस्यपांस्त्रे ॥ १८॥ अतीहिमन्युषाविणंसुषुवांसमुपारणे ॥ अस्यरातोसुतपिब
 ॥ १९॥ कदुप्रचेतसेमहेवचेदेवायशस्यते ॥ तदिध्यस्यवर्धने ॥ २०॥ उक्थंच
 नशस्यमानं नागारयिराचिकेत ॥ नगायत्रंगीयमानं ॥ २१॥ इद्रउक्थेभिर्मिदि
 द्वावाजानांचवाजपतिः ॥ हरिवांसुतानांसखा ॥ २२॥ आयाद्यद्रिभिः सुतवा
 जभिर्मादृणीयथाः ॥ महोदवयुवजानिः ॥ २३॥ कदावसोस्तोत्रंहर्यत अवशम्
 शारुधहाः ॥ दीर्घसुतंवाताप्याय ॥ २४॥ ब्राह्मणादिद्रराधसः पिबासोममृत
 रनु ॥ तवेदसरयमस्तुत ॥ २५॥ वयंघातेअपिष्मसिस्तोतारद्रुगिवेणः ॥ ते
 नोजिन्वसोमपाः ॥ एद्रष्टस्फासुचिन्मृत्तनूषुधेहिनः ॥ सत्रजिदुग्मपौस्यं
 ॥ २६॥ एवाद्यसिबीरयुरवाश्ररउत्स्थिरः ॥ एवातेराध्यमनः ॥ २७॥ अभिवा

25
 1972

सा. सं. ले.
॥ ११ ॥

शरनोनुमोदुग्धादधेनवः ॥ इशानमस्यजगतः स्वर्हशमीशानमिन्द्रतस्थ
षः ॥ १ ॥ त्वामिन्द्रिहवामहेसातोवाजस्यकारवः ॥ त्वावत्रेधिद्रसत्यतिंजरस्वाका
सास्वर्वतः ॥ २ ॥ अभिप्रवः सुराधसमिन्द्रमचेयथाविदे ॥ योजरित्भ्योमघवा
पुरुचमुः सहस्त्रेणवशिक्षति ॥ ३ ॥ त्वोदस्ममतीषहंवसोमेदानमंधसः ॥
अभिवत्सनस्वसरपुधेनवइद्रगीभिर्नवामहे ॥ ४ ॥ तरोभिर्वोविददसुमिंद्रं
सबाधकुतये ॥ बृहद्गायतः स्तुतसोमेअध्वरेद्वेभरनकारिणं ॥ ५ ॥ तरणि
रिस्त्रिषासतिवाजपुर्ध्यायुजा ॥ आवदद्रं पुरुहंतनमेगिरानेमिंतष्टेवसु
द्रव ॥ ६ ॥ पिबासुतस्यरसिनामत्स्वानइद्रगोमतः ॥ आपिर्नोबोधिसधमाधो
वृधस्माअवतुतेधियः ॥ ७ ॥ त्वेहिचरवविदाभंगवसुत्तये ॥ उद्वावृषस्वमः
वृत्तगविष्टयउदिद्राश्वमिष्टये ॥ ८ ॥ नहिवश्वरमेचनवसिष्ठः परिमसते ॥ ९ ॥
स्माकमद्यमरुतः सुतेसचाविश्वेपिबतकामिनः ॥ १० ॥ साचिदन्यदिशसतस

खायोमारिषण्यत ॥ इद्रमिस्तोतावृषणंसचासुतेसुद्रुक्थाचशंसत ॥ १० ॥
अधप्रपाठकः ॥ ११ ॥ नेकिष्टकमेणानशधश्चकारसदावृधं ॥ इद्रनयजेर्विश्व
गृत्तेमृक्वसमधृष्टधृष्टुमोजसो ॥ १२ ॥ यक्तुचिदमिश्रिषः पुराजत्रुभ्यआ
तृदः ॥ संधातासंधिमघवापुरुवस्मन्निष्कतोविद्रुत्तपुनः ॥ १३ ॥ आत्मासह
स्वमाशालयुक्तारथहिरण्यये ॥ ब्रह्मयुजाहरयइद्रकेशिनोवहतुसोमपीतये ॥
आमृद्रिहरिभिर्याहिमयूररोमभिः ॥ मात्वाकेचिन्निपमुरिन्निपाशिनोतिधः
नेवताइहि ॥ १४ ॥ त्वसगप्रशसिषोदेवः शविष्ठमये ॥ नत्वदन्योमघवन्नस्ति
मडितेद्रव्रीमितेवचः ॥ १५ ॥ त्वमिंद्रयशाअस्यजीपीशवसस्पते ॥ त्वंरुत्राणि
हस्यप्रतीत्येकइत्युवेनुत्तश्वर्षणीधृतिः ॥ १६ ॥ इद्रमिंदेवतातयेइद्रं प्रयुत्यध्व
रे ॥ इद्रसर्मकिवनिनोहवामहइद्रधनस्यसातये ॥ १७ ॥ इमाउत्वापुरुवसागि
रावधंतुयामम ॥ पावकवर्णाः शुचवाविपुश्वतोभिस्तोमेरनृषत ॥ १८ ॥ उद्गु
त्येमधुमत्तमागिरस्तामासइरते ॥ सत्राजितोधनसाअक्षितोतयोवाजयंतोर

27
1972

सा. सं. रे. धा. इ. वा. ॥ १ ॥ यथा गौरो अपाकृतं तृष्यं नेत्यवेरिणं ॥ आपित्वेनः प्रपित्वेनूय मागहि
 ॥ १९३ ॥ प्वेषुसुसचापिवा ॥ १० ॥ १ ॥ राघ्यपुत्रादीपतुं द्रविश्वामिहृतिभिः ॥ भगं नहि
 त्वायशसवसुविदमनुश्रुत्तरामसि ॥ १ ॥ यादुद्रभुज आभरस्वर्वा असुरभ्यः ॥
 स्तोतारमिन्मैघवन्नस्यवधययेचत्वेवक्तवर्हिषः ॥ २ ॥ प्रमित्राय प्रार्थम्योसच
 थ्यमृतावसो ॥ वरुथ्येवरुणे छद्यवचः स्तोत्रं राजसुगायतः ॥ ३ ॥ अभित्वा पूर्व
 रीतये इन्द्रस्तोमेभि रायवः ॥ समीचीनासक्रुभवः समस्वरनुद्रागृणोत्तपूर्व ॥ ४ ॥
 प्रवद्रेद्यवबृहते मरुतो ब्रह्मा चेत ॥ वृत्रं हनसि वृत्रहा तत्र क्रतुर्वज्रेणाश्रुतपर्व
 णा ॥ बृहदिद्राय गायत मरुतो वृत्रह तमे ॥ येन ज्योतिरजनयन्ता वृधा दिवदे
 वाय जावृवि ॥ ६ ॥ इन्द्रं क्रतुं न आभरयिता पुत्रेभ्यो यथा ॥ शिक्षा णो अस्मिन् पुरु
 हूतयाम निजीवा ज्योतिरशीमहि ॥ ७ ॥ मानं इन्द्रपरावृणक्तु भवानः सधमाद्यः ॥
 त्वेन्न अतीव मिन्न आप्यमानं इन्द्रपरावृणक्तु ॥ ८ ॥ वयं घत्वा सुता वं न आपो न वृ ॥ १९३ ॥

क्तवर्हिषः ॥ पवित्रस्य प्रसवणे पुरवृत्रह न पविस्तोतार आसते ॥ ९ ॥ यदिन्द्रनाहुः
 षीष्वा ओजो नृम्यं च ५ रुष्टिषु ॥ यहा पंचक्षितीनां युष्ममाभरसत्रा विश्वानिपो
 स्या ॥ १० ॥ २ ॥ सत्यमिथा वेषे रमिष्टष जूतिर्नो वृतः ॥ वृषाद्युग्मश्रुषिषेप
 रावति वृषो अवाच निश्रुतः ॥ १ ॥ यद्युक्ता सिपरावति यदवावति वृत्रह न ॥
 अतस्त्वागीर्भिर्युगदिन्द्रकेशिभिः सुतावां आविवा सति ॥ २ ॥ अभिवावीर
 मंधसोमदं पुगाया गिरा महाविचेतसं ॥ इन्द्रं नाम श्रुत्यं शाकिनं वचो यथा ॥
 ॥ ३ ॥ इन्द्रं त्रिधा तु शरणं त्रिवरुथस्वस्तये ॥ धृदिर्युग्मघवश्च मघं च
 यावदादिद्युमेभ्यः ॥ ४ ॥ श्रायंत इव सूर्ये विश्वे दिन्द्रस्य भक्षत ॥ वसूनि जा
 तो जनिमान्यो जसा प्रति भागं नदीधिमः ॥ ५ ॥ नसीमदेव आपत दिवं दी
 र्घो यो मर्त्यः ॥ एतं गवाचिद्य एतं रायु योजत हरी इन्द्राय योजते ॥ ६ ॥ आनो
 विश्वासु हव्य इन्द्रं समस्त भूषतु ॥ उपब्रह्म णि सवना निवृत्रह न्यरभज्या

24
 1972

मा. से. रे.
॥१३॥

ऋचीषमः ॥ ७ ॥ तवेदिंद्रावमंवसुतं पुष्यसि मध्यमं ॥ सत्राविश्वस्य परमस्य रा
जसि न किष्वागोषु वृण्वते ॥ ८ ॥ क्यथा केदसि पुरुत्रा चिह्निते मनः ॥ अरुचि-
युग्धमखजकवपुरंदरप्रगाय अगासिषु ॥ ९ ॥ वयमिनमिदस्यो पीपमेहव
जिण ॥ तस्माउ अघसमनासुतभरानूनभूषतश्रुते ॥ १० ॥ यो राजा चषणी
नायातारथेभिरधिगुः ॥ विश्वासांतरुताष्टतनानां ज्योष्ठो यो वृत्रहा गृणे ॥ ११ ॥
यतद्रभयामहेततो नो अभयकधि ॥ मधवध्वग्नितवत न्नऊलय विद्विषो
विमृधोजहि ॥ १२ ॥ वास्तीष्यते ध्रुवास्थूणां सत्रं सोम्यानां ॥ द्रप्सः पुराभेत्ताश
श्वतीनामिंद्रो मुनीनां सखा ॥ १३ ॥ बण्महां असि सूर्यवडोदित्यमहां असि ॥
महस्ते सतो महिमापनस्यते द्वादशमहां असि ॥ १४ ॥ अश्वीरथी सुरूप इद्रो
मादृदिद्रते सखा ॥ श्वात्रभाजावयसो सचते सदा चंद्रो याति सभा मुप ॥ १५ ॥ य
द्यावद्रते शतशतं भूमीकृतस्युः ॥ तत्वावजित्सहस्रसूर्या अनुन जातमष्टो ॥ १६ ॥
रादसी ॥ १७ ॥ यदिद्रप्रागपागुदकन्यग्वाह्यसे नृभिः ॥ सिमापुरुनृपूतो अस्या

नवेसिप्रमिदतुर्वेशे ॥ ७ ॥ कस्तमिंद्रलावसुमामस्योदधर्षति ॥ श्रद्धादत्तेमधव
नपार्यदिववाजीवाजंसिषासति ॥ ८ ॥ इंद्राग्नीअपादियं पूर्वागात्यहतीभ्यः ॥ हि
चीशिरोजिह्वाचावदच्चरश्चिरात्पदान्यक्रमीत् ॥ ९ ॥ इद्रनेदीयएदिहि मितमे
धाभिरूतिभिः ॥ आशतमशतमाभिरभिष्टिभिरास्वापेस्वापिभिः ॥ १० ॥ इ
तऊतीवा अजरं प्रहेतारमप्रहितं ॥ आशुं जेतारं हेतारं रथीतममत्तूतेतुग्या
वृधे ॥ ११ ॥ माषुलावाघतश्चनारे अस्मन्निरीरमन् ॥ आशत्ताचित्सधमाद
न आगहिहवासं नुपश्रुधि ॥ १२ ॥ सुनोतासोमपात्रे सोममिंद्रायवजिणे ॥
पचतापुक्तीरवसेकणुध्वमितृणान्निष्टणतेमयः ॥ १३ ॥ यः सत्राहाविच
षणिर्दिद्रतं द्रुमहेवय ॥ सहस्रमुक्कतुविनृष्णस्यते भवासमत्कनोवृधो ॥
॥ १४ ॥ राचीभिर्नः राचीवसूदिवानक्तदशस्यते ॥ मावारातिरुपदसत्कदा
चुनास्मद्वातिः कदाचन ॥ १५ ॥ यदाकदाचमीकृयेस्तोताजरेतुमत्यैः ॥ अदि
इदेतवरुणाविपागिराधत्तारं विव्रतानां ॥ १६ ॥ पाहिगाअधसोमदइद्रायमे

31
1922

सा. सं. रें.

॥१४॥

ध्यातिथे ॥ यः संमिश्रो ह्येयो हिरण्ययदं द्रावज्जी हिरण्ययः ॥ ७ ॥ उभयं शृणव
न नरे द्रो अर्वागिदं वचः ॥ सत्राच्यामघवासोमपीतयेधियाशविष्ठ आगमित ॥
॥ ८ ॥ महेचनखा अद्विवः पराश्रुत्कायदीयसे ॥ न सहस्त्रायनायुतायवज्जिवो
नरातायरातामघ ॥ ९ ॥ वस्यादं द्रासिमपितुरुतन्नातुरभुंजतः ॥ मालाचि
मेष्ठदयथः समावसावसुत्तनायराधसे ॥ १० ॥ ॥ नृतीयप्रपाठकः ॥ ॥
दमदं द्रायसुत्तिरे सोमा सोदध्यान्निरः ॥ तां आमदायवज्रहस्तपीतये हरि-
भ्याथात्वाक आ ॥ १ ॥ दमदं द्रमदायते सोमाश्विकिप्रउक्थिनः ॥ मधोः पया
नउपमोगिरशृणुरास्वस्तोत्रायगिर्वणः ॥ २ ॥ आत्वा १ घसबदुधादुवेगाय
त्रवेपसं ॥ इदं धेनुं सुदुधामन्यामिषमुरुधारामरंकृतं ॥ ३ ॥ नत्वा हं तो अद्र
योवरंतं द्रवीलवः ॥ यच्छिक्षसिस्तुवते मावते वसुनकिष्टदामिनोतिते ॥ ४ ॥
कदेवेदसुते सचाचिवंतं कद्वयोदधे ॥ अयं यः पुरोविभिनत्योजसामदानः ॥ १४ ॥

शिप्रंधसः ॥ ५ ॥ यदिद्रासो अत्रतच्यावयासदसः स्यरि ॥ अस्माकमंशुमघ
वनपुरुस्यहवसये अधिबर्हय ॥ ६ ॥ त्वष्टानोदेव्यवचः पर्जन्यो ब्रह्मणस्यति ॥
पुत्रे भ्रातृभिरादितिनृपातुनोदुष्टं त्रामणं वचः ॥ ७ ॥ कदाचुनस्तरीरसिनेंद्र
सश्वसिदाशुषे ॥ उपोपेन्नुमघवनभूयइन्नुतेदानंदेवस्यएच्यते ॥ ८ ॥ युक्ता
हिवत्रहतमहरीदं द्रपरावतः ॥ अवीचीनोमघवं सोमपीतये उग्रक्रुधेभिरा
गहि ॥ ९ ॥ त्वामिदाद्योनरोपीप्यनवज्जिनभूणीयः ॥ सदं द्रस्तोमवाहसद्रह
श्रुध्यपस्वरमागहि ॥ १० ॥ प्रत्युअदर्योयत्यु ३ छंतीदुहितादिवः ॥ अपा
महीवृणुतेचक्षुषातमोज्यातिः कृणोतिसूनरी ॥ ११ ॥ दमाउवां दिविष्टयउ
स्वाहवंते अश्विना ॥ अयं वामं देवसेराचीवसू वित्रां वित्रां हिगच्छथः ॥ १२ ॥
कृष्णो वामश्विनतया नोदेवामर्त्यः ॥ घृतावामष्ण्याक्षयमाणो शुचेथसु
आहन्यथा ॥ १३ ॥ अयं वामधुः मत्तमः सुतः सोमादिविष्टिषु ॥ तमश्वि

33

1972

सा. सं. से.

॥१५॥

नापिवतेतिरो अद्भ्यधुतरं लानिदाश्रुषे ॥ ४ ॥ आत्मा सोमस्य गन्ध्या सदाषा
व न हं ज्या ॥ भूर्णि भुगं न सवेने पुचुक्रुधं कर्दं शानं नया चिषत् ॥ ५ ॥ अध्वर्या
द्वावयात्वं सोम मिद्रः पिपासति ॥ उपानु नं युयुजे वषणा हरी आच जगाम व
त्रहा ॥ ६ ॥ अभीषुतस्तदा भुरेद्र ज्यायः कनीयसः ॥ पुरुव सुर्हि मधव न्व
भूविथु भरे भरे च हव्यः ॥ ७ ॥ यदि द्रव्यावत्स्वमेता वदहमी शीय ॥ स्तो
तार मिद्रि धिषेरदाव सो न पायत्वा यरं सिष ॥ ८ ॥ त्वमिद्र प्रतृतिं शुभिः
विश्वो अमि स्य धः ॥ अरास्ति हाज निता विश्वत्तरमित्वं त्वं त रुष्यतः ॥
॥ ९ ॥ प्रयोरि रिक्षु जो जसा दिवः सदाभ्यः स्य रि ॥ नत्वा विव्या चर ज इद्र
यार्थि वमति विश्वं ववक्षिथ ॥ १० ॥ असा विदे वंगो क्रुर्जी किम धान्यमि
निद्रो जनुषे मुवोच ॥ बोधाम सिखा हर्यश्व यज्ञे बो धान स्तोमं मधसा ॥ १५ ॥

मंदेषु ॥ १ ॥ यो निष्टुद्रं स दने अकारितमाचभिः पुरुद्रुत प्रयाहि ॥ अ सोयथा
नो विता वृधश्चिददो वस निममदश्च सोमैः ॥ २ ॥ अददे रुत्समसृजो विरवानि
त्वमर्णवान् बह्वधानो अरम्णाः ॥ महातमिद्रपर्वतं वियद्व सृजत्त धारा अवय
व दानवान् हन् ॥ ३ ॥ सुष्वाणा सद्रुत्समसित्वा सनिष्यंतश्चिन्तु विनृम्णा
याज ॥ आनो रभर सुवितं यस्य कोना तनात्मना सत्यामलोताः ॥ ४ ॥ जगृभ्मा
ते दक्षिणमिद्र हस्तं वसूय वोय सुपते वसूनां ॥ विस्माहि त्वा गोपतिं शूर गोना
मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रथिदाः ॥ ५ ॥ इद्रं नरो निमधिता हवते यात्या यो युनज
ते धियरताः ॥ शूरो नृणां ता राव सश्व कान् आगो मतिव्रजे भजा त्वं न्नः ॥ ६ ॥
वयः सुपर्णा उपसेदुरिंद्रं प्रियमेधा क्रुष्यो नाधमानाः ॥ अपध्यात मूर्णो हि
पूधिं चक्षुर्मुमुक्षुः ॥ स्मान्निधये ववद्धान् ॥ ७ ॥ नाकैः सुपर्णमुपयस्यत त
द्दाव नतो अभ्य च क्षतहा ॥ हिरण्यपक्षे वरुणस्य दूतय मस्य यो नो राकुनेभु

35
1972

सा. सं. रे.
॥१६॥

रुण्यं ॥ ८ ॥ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विहीनतः स्फुरन्नेवेन आवः ॥ सवुद्ध्या
उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनिमसंतश्च विवः ॥ ९ ॥ अपूर्व्या पुरुतमान्यस्मे स
हे वीराय तव सेतुराय ॥ विरश्चिपने वज्रिणो रंतमानिव चोस्यामास्तु विरायतः
क्षुः ॥ १० ॥ अवद्रप्सो अंशु मतीमतिष्ठदियानः कृष्णोदशभिः सहस्रैः ॥ आव
त्तमिंद्रः शच्याधमंतमपस्ते हितित्तमणा अधद्राः ॥ ११ ॥ वृत्रस्य चोश्वसथा
दीषमाणो विश्वे देवा अजदुयै सरवायः ॥ मरुद्गिरिंद्रसख्यते अस्त्वथे सा वि-
श्वाः पतना जयामसि ॥ १२ ॥ विधुं दद्राणं समने वदुनायुवानं संतं पलितो
जगार ॥ देवस्य पश्य काव्यं महिच्छाद्याममारसह्यः समान ॥ १३ ॥ त्वंहत्यत्सम
भ्यो जायमानो रात्रुभ्यो अभवः शत्रुरिंद्र ॥ शूरेद्यावा पृथिवी अन्वविंदो विभु
संभ्यो हवनेभ्यारणंधाः ॥ मेडिनत्वावजिणभृष्टिमेतं पुरुधस्मानं वृषभ ॥ १४ ॥
स्थिररक्ष ॥ करोष्यस्वरुषो दुवस्युरिंद्रद्युक्षवत्रहणं गृणीषि ॥ १५ ॥ प्रवाम

हे महि वधे भरध्वं प्रचेतसे प्रसक्तमतिरुण्यध्वं ॥ विशाः पूर्वाः प्रचरा चर्षणि प्राः ॥
॥ १६ ॥ शुनंदुवे मसघवानमिंद्रमस्मिन्नभरे नृतमं वाजसातो ॥ शूणवत्तमुग्र
मूलये समुत्सुघ्नतं च शणि संजितधनाना ॥ नि ॥ १७ ॥ उदुब्रह्माण्यरत्तश्रव
स्येद्रसमये महयावसिष्ठ ॥ आयो विश्वानिशवसाततानोपश्रोतामद्रवतो ब
वांसि ॥ १८ ॥ चक्रेयदस्यास्वानिषत्तमुतो तदस्मे मधि च छद्यात् ॥ पृथिव्या
मतिमिलयद्रूधः पयो गोधदधा ओषधीषु ॥ १९ ॥ तमूषु वाजिनंदवज्रतस
हावानं तद्रुतारथानां ॥ अरिष्टनेमि पतना जिमाशुस्वस्तये ताक्ष्यमिहा
दुवेम ॥ २० ॥ आतारमिंद्रमवितारमिंद्रं हवंहवे सुहवं शूरमिंद्र ॥ दुवेनुश
कं पुरुदूतमिंद्रमिंद्रं हविर्मघवावेत्तिंद्रः ॥ २१ ॥ यजामहद्रुद्रं बज्रं दक्षिणा
हरीणारथ्यां विव्रतानां ॥ प्ररमश्नुभिर्हो हवद्रुध्वं धाभुवद्विसवाभिर्भयः
मानो विराधसा ॥ २२ ॥ सत्राहणं दध्यापितुश्च मिद्रं महामपारं वृषभ सुव

37
197

सा. सं. रे.
॥९७॥

जं॥ हंतायोवत्रं सनितोतवा जं॥ दत्तामघानि मघवासुराधाः॥ ४॥ योनोवनुष्यदः
भिदाति मर्युः उगणावो मन्यमानस्तुरोवा॥ सिधियुधाशवसावातमिन्द्राभिष्या
मघमणस्तोताः॥ ५॥ यं वत्रेषु क्षितयस्य धर्ममानाय युक्तेषु तुरयतो हवते॥ यं
शूरसातोयमयामुपज्मन्यं विप्रसोवाजयते सदृष्टः॥ ६॥ इंद्रो पूर्वतावह
तारथेन वामीरिष आवहंतं सुवीराः॥ वीतं हव्या न्यध्वरेषु देवावर्धे थांगीमि
रिड्यामदंता॥ इंद्राय गिरोजनि शीतसर्गो अपः प्रेरयत्सर्गस्थबुधात्॥ यो
अक्षणेव चक्रिया राचीभि विषकृतस्तं भटथिर्वीमुतद्यो॥ ९॥ आत्मा सर्वायः
सख्यावाच्युस्तिरः पुरुचिदर्पावा जगम्याः॥ पिनेपातमादधीतवेधा अधि
क्षमिप्रतुरंदीघानः॥ ९॥ को अद्य युद्धे धुरिगा क्रुतस्य त्रिभीवतो भामिनो
दुर्दृष्टा यून॥ आ॥ सन्निभमसुवाहमयाभू न्यलषाभूत्या मृणधत्सजीवा
त॥ १०॥ अर्धप्रपाठकः॥ गायति त्वागायत्रिणा चैत्यकैमकिणः॥ ११॥

॥९७॥

द्याणस्त्वात्तक्रतु उदंशमिव येमिरे॥ १॥ इंद्रं विश्वा अवीर्यधं समुद्रव्यचसंगि
रः॥ रथीतमं रथीनाया जानां सत्यतिपति॥ २॥ इममिन्द्रसुतं पिव ज्येष्ठमम
त्यमदं॥ शुक्रस्य त्वाभ्यक्षरंधारा क्रुतस्य सादने॥ ३॥ यदिद्विचित्रमहनास्तिः
त्वादातमद्विवः॥ राधस्तेनो विद्वदमु उभयाहस्त्याभर॥ ४॥ शुधीहवन्ति रत्या
इंद्रयस्त्वा सपर्यति॥ सुवीर्यस्य गोमतो रायस्य धिं महं असि॥ ५॥ असावि
सोम इंद्रतेरा विष्ठधृष्णा वागहि॥ आत्वा एणत्किं द्वियरजः सूर्यो नररिमः
भिः॥ ६॥ इंद्रयाहि हरिभिरुपकपवस्य सुष्टुति॥ दिवो अमुष्यशासता दिव
ययदिवावसा॥ ७॥ आत्वा गिरारथीरिवास्थुः सुतेषु गिर्वणः॥ अभित्वा सम
नृषत गावो वृक्षं न धेनवः॥ ८॥ एतो न विद्वेस्तवामशुभं शुद्धेन साम्ना॥ शु
द्धे रुक्थे वां वृध्वां सशुद्धे राशीर्वा नमस्तु॥ ९॥ योरयिवोरयितं मायो द्युम्ने
द्युम्नवत्तमः॥ सोमः सुतः सदृष्टेस्ति स्वधापते मदः॥ १०॥ प्रत्यस्मे पिपी

37
1972

सा. सं. सं.

१६

ये

पते विश्वानि विदुषे भर ॥ अरुंगमाय जग्मे पश्चाद् ध्वने नरे ॥ १ ॥ आनो वयो वाय
राय मुहांते गङ्गरे ॥ मुहांते पूर्व नैष्टां उग्रं चो अथावधी ॥ २ ॥ आत्वारथं य
थो तथे सुभार्य वसेयामसि ॥ तु विकृर्मे मृतीषहं मिद्रा विष्णु ससति ॥ ३ ॥ स
पूर्यो मुहांते वेनः क्रतु भिरानजे ॥ यस्य ह्यारामनुः पिता देवेषु धिय आन
जे ॥ ४ ॥ यदीव ह्यावा भोजमानारथेष्वाः ॥ पिबन्तो मदिरमधु तत्र श्रवी
सि कृण्वते ॥ ५ ॥ समुवो अग्रहणं गृणीषे शवसस्यति ॥ इदं विश्वासाहं न
रं शविष्ठ विश्वे दस ॥ ६ ॥ दधि क्राव्या अकारिषं जिष्णो रश्वस्य वाजिनः
सुरभिना सुखा करत प्रण आयुषितारिषत् ॥ ७ ॥ पुरां भिदुर्युवा कवि
रमितो जा अजायत ॥ इन्द्रो विश्वस्य कर्मणो धर्ता वज्री पुरुषतः ॥ ८ ॥ प्र
प्रवस्विष्ट भूमिषं वंदही रायं देवे ॥ धिया वो मेधसा तये पुरंध्या विवासति ॥ ९ ॥
॥ १० ॥ कश्यपस्य स्वविदोषा बाहुः सयुजा विति ॥ ययो विश्वमतिव्रतयुज

१८

धीरां निचाय्य ॥ २ ॥ अर्चत प्रार्चतानरः प्रियमेधा सो अर्चत ॥ अर्चतु पुत्रका उत्त
पुर मिधुष्यवर्चत ॥ ३ ॥ उक्थमिद्राय रास्यं घट्टनं पुरुनिः शिधे ॥ शक्रायथास
ते पुनो रारणत्सख्येषु च ॥ ४ ॥ विश्वानरस्य वस्यति मनानतस्य नृविसः ॥ ५
वैश्वचर्षणीनां मृती दुर्वरथानां ॥ ६ ॥ स घायस्ते दिवो नरो धियामत्तस्य रा
मतः ॥ उत्ती सद्य हतो दिवो द्विषो अंहो नतरति ॥ ७ ॥ विभो एदं द्वा धसो वि
श्वीरातिः शतक्रतो ॥ अथानो विश्वचर्षणे युम्ताः स दत्रमं ह्य ॥ ८ ॥ वश्वि
ते पतत्रिणो द्विषश्चतुष्यदजुनि ॥ उषः प्रारं नृत्तं रनु दिवो अंतं न्यस्यति ॥ ९ ॥
जमीय देवा स्थन मध्य आराचने दिवः ॥ वदं क्रतु कदमृतं द्रु प्रलाव आहुः
तिः ॥ १० ॥ क्रचं सामय जा महेशाभ्यां कर्मणि कृण्वते ॥ विते सद्य सिराजतो
यज्ञं देवेषु वक्षतः ॥ ११ ॥ विश्वाः एतना अभिभूतं नरं सजस्ततश्च रिद्रं
जजनु श्वराजसे ॥ क्रते वरं स्थे मन्या मुरी मुतो गमो जिष्ठतर संतरस्विने ॥

५१

१९७२

सा. सं. सं.
॥९९॥

॥१॥ अस्तेदधामिप्रथमायमन्यवेहयदस्युनयैविवेरपः॥ उभेयत्वारोदसी
धावतामनुभ्यसात्तेशुष्मात्तृथिवीविदद्विवः॥ २॥ समेतविश्वाओजसाप
तिद्विवोयएकरुद्रतिथिर्जनानां॥ सपृथ्वीनूतनमाजिगीषंतं चर्तुनीरनु
वाचतुएकरुद्र॥ ३॥ इमेतद्रुद्रतेवयंपुरुषुतयेत्वारभ्यचरामसिप्रभूवसा
नूहिल्वदभ्योगिर्वेणोगिरः सघत्क्षोणीरिवप्रतिनोहर्यतद्वचः॥ ४॥ चर्षणी
धृतंमघवानमुक्थ्य३मिदं गिरोरुहतीरभ्यनूषत॥ वाचधानपुरुद्रुतसु
वृक्तिभिरमत्यंजरमाणदिवेदिवे॥ ५॥ अंछामद्रुद्रमतयःस्ववृचःसुध्रीः
चीविश्वाउशतीरनूषत॥ परिधजंतेजनयोयथापतिमर्येनशुध्युमघः
वानिसूतये॥ ६॥ अभित्यमेपपुरुद्रुतमृग्मियमिदं गीभिर्मदतावस्वाअर्षी
व॥ यस्यद्यावोनविचरंतिमानुषभुजेमहिष्ठमभिविप्रमचत॥ ७॥ त्यंस्तु
मुषमहयास्वविदेशतंयस्यसुभूवःसाकमीरते॥ अत्यंनवाजहवनस्यः

॥९॥

दंरथमेद्रववृत्त्यामवसेसुवृक्तिभिः॥ ८॥ घृतवतीभुवनानामभिश्चियोर्वि
पृथ्वीमधुदुधेसुपेरासा॥ द्यावापृथिवीवरुणस्यधर्मणाविष्कभितेअजरभ
रिरेतसा॥ ९॥ उभेयदिद्रोदसीआप्राणोषाद्रव॥ महातंत्तामहीनासम्ना
जंचर्षणीनादेवीजनित्र्यजीजनद्रुद्राजनित्र्यजीजनत्॥ १०॥ प्रमंदिनेपि
तुमदचंतावचायःकृष्णागर्भानिरहन्जिश्वेना॥ अवस्यवोरुषणंवज्रद
क्षिणंमरुत्वंतंसख्यायदुवामहे॥ ११॥ इन्द्रःसूतेपुसांमेषुक्रतुपुनीषतुः
कथं॥ विदेवधस्यदक्षसोमहोहिषः॥ १२॥ तमुअभिप्रगायत्पुरुद्रुतपु
रुद्रुतं॥ इद्रंगीभिर्मेवविषमाविवास्तत॥ तंतेमदंरुणीमसिष्टपणंरुक्ष
सोसहि॥ उक्तोक्कलुमद्विवोहरिश्चियं॥ १३॥ यत्सोममिंद्रविष्णावियद्राघ
वितुआह्ये॥ यद्रासुरुक्तमंदसेसमिंदुभिः॥ १४॥ एदुमध्वोमदितरंसिचवा
ध्वयोअधसः॥ एवाहिवीरस्तवत्सदावृधः॥ १५॥ एदुमिंद्रायसंसिचत्पिवा

५३
१९७२

सा. सं. ले.

॥२०॥

मृ.मृ.

सोम्यं मधु ॥ प्रगधसा चोदयाते महित्वना ॥ ६ ॥ एतो न्विदं स्तवाम सरवाय
स्तोम्यं नरं ॥ रुष्टीर्यो विश्वा अभ्यस्त्येकदत्त ॥ ७ ॥ इन्द्राय सामं गायतु विप्राय
बृहते बृहत् ॥ धर्मकृते विपुश्चिते पनस्यवे ॥ ८ ॥ यएक इन्द्रिदयते व सुवम
तीयदाभुवे ॥ ईशानो अप्रतिष्ठुत इन्द्रो अंग ॥ ९ ॥ सरवाय आ ॥ ६ ॥ शिषामहि
ब्रह्मैन्द्राय वज्रिणे ॥ स्तुष ऊषु वानृतमाय धृष्यावे ॥ १० ॥ चतुर्थः प्रपाठकः
॥ १ ॥ गृणे तदिन्द्र ते रावउपम देवता तये ॥ यइ सिवत्र मोजसा राचीपते ॥
॥ २ ॥ यस्य स्य छं वर मदे दिवो दासाय रंधयन् ॥ अयं सोमो मद्रते सुतः पि
॥ ३ ॥ इन्द्रो नो गधिप्रियः स राजिद गोत्वा ॥ गिरिने विश्वतः पृथुः पतिर्दिवः
॥ ४ ॥ यइ द्रसो मया तमो मदः राविष्ठ चेतति ॥ येनाहं सिन्या ॥ त्रिणंतमी
महे ॥ ५ ॥ तुचेतनाय तस्मै नो दाधीय आयुर्जीवसे ॥ आदित्यासः सुमह ॥ २० ॥
सः रुणातन ॥ १ ॥ वेथ्या हि निरुक्तीना वज्रहस्तपरिव्रज ॥ अहरहः शुभ्यः

परिपदामिव ॥ ६ ॥ अयामीवा मपस्मिधमपसेधत दुर्मति ॥ आदित्यासो युयोत
नानो अहसः ॥ ७ ॥ पिवा सोममिन्द्रमंदतुत्यापंतस्मपाब हर्यश्वादिः ॥ सोतुवा
कुभ्यो सयतो नावी ॥ ८ ॥ १ ॥ अभातु यो अनात्वमना पिरिद्वजनुषासनामसि ॥
युधेदापित्वमिच्छसे ॥ २ ॥ यो न इदमिदं पुरा प्रवस्य आनिनायत मुवस्तुषे ॥ स
स्वायदं द्रमूलये ॥ ३ ॥ आगता मारिषण्यत प्रस्थावानो मापस्थाता समन्यवः ॥
इन्द्राचिद्यमयिष्ठावः ॥ ४ ॥ आयाद्ययमिदं वो श्वपते गोपत उर्वरापते ॥ सोमो
मपते पिय ॥ ५ ॥ त्वया हस्विद्युः जावयं प्रतिश्वसंतं वृषभं ब्रवीमहि ॥ संस्थेज
नस्य गोमतः ॥ ६ ॥ गावश्चिह्नसमन्यवः सजात्येन मरुतः सचंधवः ॥ रिहते
ककुभो मिथः ॥ ७ ॥ त्वं न इन्द्राभर ओजो नृम्या शतक्रतो विचर्यणे ॥ आवीरद
तनासह ॥ ८ ॥ अधाहीद्वगिर्वण उपत्वा कामान् महः सरुम्ह ॥ उदेवर्गमतउ
दभिः ॥ ९ ॥ सीदंतस्त्वयो यथा गोश्रुतिमधो मदिरै विवक्षणे ॥ अभित्वामि

45
1972

सा.सं.रे. २१ सा.सं.रे. २१
 सिंदनोनुमः॥१॥ वयमुत्थामपूर्यस्थरंनकश्चिद्गुरंतोवस्यवः॥ वज्रिचित्रं
 वामहे॥१॥ स्वादोरिस्थाविषुवतोमध्वःपिबंतिगौर्यः॥ याद्रेणसयावरः
 ष्यामदेतिरोनथोवस्वारनुस्वराज्य॥१॥ इत्याहिसोमइन्मदेव्रत्नाचकारव-
 धनं॥ राविषुवद्विन्नाजाटिथिव्यानिराशाअहिमचेननुस्वराज्य॥२॥ इद्रो
 मरायवायधेशवसेवत्रहान्निः॥ तमिन्महत्स्वाजिपूतेमभेहवामहेम
 वाजेषुप्रनोविषत्॥३॥ इद्रुभ्यमिदद्विषोनुत्तवज्रिर्वाय॥ यद्वत्तमायि
 नंमृगतमुत्तमाययावधीरचेननुस्वराज्य॥४॥ प्रेह्यभीहिधृष्यहिनतवज्रो
 नियंसते॥ इद्रुभ्यमिदद्विषोनुत्तवज्रिर्वाय॥ यद्वत्तमायि
 नंमृगतमुत्तमाययावधीरचेननुस्वराज्य॥५॥ य
 दुर्हीरत आजयो धृष्यावधीयतधने॥ युश्चामदस्युताहरीकहनःकंवसो
 दधोस्माद्ववसोदधः॥६॥ अक्षन्मीमदतस्यवप्रियाअधृषत॥ अस्तोष २१
 तस्वभानवोविप्रानविषुयामतीयाजान्विद्रुतहरी॥७॥ उपोषुश्रुणीगि

रोमघवन्मातथाइव॥ कृशानःसुनृतावतःकरआदर्थथासदद्योजान्विद्रुते
 हरी॥८॥ चंद्रमाअस्व३ तरासपणोधावतेदिवि॥ नवोहिरण्यनेमयःपदं
 विदेतिविद्युतोविसेमैअस्यरोदसी॥९॥ प्रतिप्रियतमरथंयषपावसुवाहन
 स्तोतावामश्विनावृषिःस्तोमेनप्रतिभूषतिमाधीममश्रुत॥१०॥ आतुअ
 ग्नइधीमहिद्युमंतदवाजर॥ यद्वस्यात्पनीयसीसमिदीदयतिद्यवीयन्ता
 तृभ्यआभर॥११॥ अग्निंनस्ववृत्तिभिहोतारंतावृणीमह॥ शीरंपावक
 रोविषंविषोमदेयज्ञेषुस्तीर्णेबहिषेविवक्षसे॥१२॥ महंनोअद्यबोधयाषा
 रायदिविन्मती॥ यथाचिन्तोअबोधयःसत्यश्रवसिवाप्यसृजोतअश्वस
 नृते॥१३॥ भद्रंनोअपिवालयमनोदक्षमुतक्रतु॥ अधातेसरंयअंधसो
 विषोमदेरणागावोनयवसेविवक्षसे॥१४॥ कृत्वांमहांअनुधधंभीमआवा
 यधेशवः॥ श्रियःकृद्यउपाकथोर्निशिप्रीहरिवांशदधेहस्तयावज्जमाय

47
 1972

सा. सं. रे.
॥२२॥

सं॥५॥ सघातं दृषणं रथमधितिष्ठाति गोविदं ॥ यः पात्रं हारियोजनं पूर्णमि
द्रचिकेततियो जन्विद्वते हरी ॥ ६ ॥ अग्नितं मन्ये यो वसुरस्तं यं ति धेनवः ॥
अस्तमवैत आरावोस्तं नित्या सो वाजिन इव स्तोतृभ्य आभर ॥ ७ ॥ न तमं हो
नदुरितं देवा सो अष्टमस्य ॥ स जोष सो यमयमा मित्रो नयंति वरुणो अति हि
षः ॥ ८ ॥ परिप्रधन्वे द्राय सोम स्वादु मित्राय पूषो भगाय ॥ इद्रस्ते सोम सुत
स्य पेयाः क्रत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः ॥ ९ ॥ पर्युषु प्रधन्वा जसानये परिव
त्राणि मक्षणि ॥ द्विषस्तरध्या कृणयान इमे ॥ १० ॥ पवस्व सोम महात्समु
द्रः पिता देवानां विश्वाभिधाम ॥ ११ ॥ पवस्व सोम महो दक्षाय श्वान निक्ता
वाजी धनीय ॥ १२ ॥ इंदुः पविष्टचारुर्मदाया पामुपस्थे कविर्भगाय ॥ १३ ॥
अनुहित्वा सुतं सोम मदासमि महो समये राज्ये ॥ वाजो अभिपवमान प्र
गाहस ॥ १४ ॥ कदेव्यक्तानरः सनीळारुद्रस्य मया अधास्वश्वाः ॥ न कित्वा

जनं विवेद ॥ अग्ने तमद्याश्वं नस्तोमैः क्रतुं न भद्रं हृदि स्थरं ॥ क्रध्या मातु
आह ॥ १५ ॥ अविर्मयी आवाज वाजिनो अग्नन् ॥ देवस्य सवितुः सवे ॥ स्वर्गो
अवे तो जयत ॥ १६ ॥ पवस्व सोम युक्ती सुधारो महा अवीनामनुपूर्व ॥
॥ १७ ॥ ॥ अर्धं प्रपाठकः ॥ ॥ विश्वतोदावन् विश्वतो न आभर ॥ यत्वा
राविष्टमी महो ॥ १८ ॥ एष ब्रह्मय क्रतिय इन्द्रो नाम श्रुतो गण ॥ १९ ॥ ब्रह्माण
इद्रं महयं तो अकैरवर्धयन्त हयं हंत वाउ ॥ २० ॥ अनवस्तरथ मश्वायत
क्षं चष्टावजं पुरुद्रुत कृमंतं ॥ २१ ॥ रां पदं मधं रथिषणिन काम मव्रतं हि
नोति न स्थराद्रि ॥ २२ ॥ सदा गावः शुचयो विश्वधाय सः ॥ सदा देवो
अरिपसः ॥ २३ ॥ आयाहि वनसा सह गावः सचतवर्त्तनियुद्धभिः ॥ उप
प्रक्षेम धुमतिक्षियंतिः पुष्यं तोरयिंधी महो हत इद्र ॥ २४ ॥ अर्चत्यर्कं मरुतः
स्वर्का आस्तो भति श्रुतो युवास इद्रः ॥ २५ ॥ प्रवद्रं द्राय यत्र हंत मायु विप्र

५१
१९७२

सा. सं. सं.
॥२३॥

यगाथगायत्यज्जुजोषत ॥ १० ॥ अचेत्यग्निश्चिकितुर्हव्यवाटसस्कमद्रथः ॥
॥ ११ ॥ अग्नेत्वेनो अंतमउलत्राताशिवो भववरुध्यः ॥ १२ ॥ भगोनचित्रो अग्नि
र्महोरां दधाति स्तनं ॥ १३ ॥ विश्वस्य प्रस्ता भपुरावासन्यदिवेह नूनं ॥ १४ ॥ उषा
अपस्य सुस्तमस्तं वसेयति वत्तेनिसुजातता ॥ १५ ॥ इमानुक् भुवना सीषधा
मेद्रश्च विश्वे च देवाः ॥ १६ ॥ विस्तृतयो यथा पथ इद्रत्वद्यतुरातयः ॥ १७ ॥
अथावा जदेवहिते सनेममदमशतहिमाः सुवीराः ॥ १८ ॥ ऊजीमित्रावरुः
याः पितृतेजाः पीवरीमिषरुणुहीन इद्र ॥ १९ ॥ इंद्रो विश्वस्य राजति ॥ २० ॥
त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरंतु विशुष्मस्तपस्तोममपि बह्विष्णुना सुतं य
थावशत ॥ स इममादमहि कर्मकर्तृवे महा मुरु सैनसश्च देवा देव सत्यं
दुः सत्यमिंद्र ॥ २१ ॥ अयसहस्रमानवो दृशः कवीनामतिज्यातिविधर्म ॥
ब्रध्नः समीचीरुषसः समैरयदरेपसः सचेतसः स्वसरे मन्युमतश्चिता

॥२३॥

गोः ॥ २४ ॥ इन्द्रात्कपनः परावतो नायमछाविदथानीव सत्यतिरस्ताराजे वसत्य
तिः ॥ २५ ॥ हवामहेत्वाययं प्रयस्वत सुते सचा ॥ पुत्रा सोनपितरं वाजसातये महि
ष्ठं वाजसातये ॥ २६ ॥ तमिंद्रो जाहवीमि मधवान मुग्गसत्रादधानमप्रतिः कुते
शयांसि भरि ॥ महिष्ठो गीर्भिराचयसियो ववत्तेरायेनो विश्वास्तपथा रुणोतु
वृज्जी ॥ २७ ॥ अस्तु श्रोषट्पुरो अग्निधियादध आनुतत्य छडो दिव्यं वृणीमहे
इद्रवायु वृणीमहे ॥ यक्ष्मकाणा विवस्वतिना भासंदायि नव्यसी ॥ अध प्रसून
मुययं तिधीतयो देवा अछानधीतयः ॥ २८ ॥ प्रवोमहे मतयो यतु विष्णावमरु
त्वे गिरिजा एव वामरुत ॥ प्रशक्ष्य प्रथज्य वेसखादयेत वसे भदरिष्टयधु
नि प्रताय रावसे ॥ २९ ॥ अयारु चाहरिण्या पुनानो विश्वाद्देषांसितरतिसयु
ग्वभिः सरानसयुग्वभिः ॥ धारोष्टस्य रोचते पुनानो अरुषा हरिः ॥ विश्वा
यद्रूपापरियात्यक्षभिः ॥ अभित्यं देव सवितार माण्याः कवि क्रतुमर्चामिस

51
1972

सा. सं. रे.

॥२४॥

त्यसंवरलुधामभिप्रियंमति॥ ऊर्ध्वयस्यामतिर्भा अदिद्युतस्वीमनिहरण्य
पाणिमिमीलसुकृतुः कृपास्वः॥ ८॥ अग्निहोतारं मन्यदास्वतंवसोः सूनुंस
हसोजातवेदसंविप्रनजातवेदसं॥ यऊर्ध्वयोस्वध्वरोदेवाद्याकृपा॥ घृ
तस्यविभ्राष्टिमनुशुक्रशोचिषाजुक्कानस्यसर्पिषः॥ ९॥ लवत्यनयनृता
पदं द्रप्रथमं पूर्यदिविप्रवाच्यं कृतं॥ यो देवस्य रावसाप्रारिणा अस्तरिणान
पः॥ भुवो विश्वमभ्यदेवमोजसा विदेहूर्जं शलक्रतुविदेदिषं॥ १०॥ ॥
पवमानाप्रारंभः॥ ॥ उच्चाते जातमंधसादिविसङ्गस्यादेदे॥ उमंशर्मम
हिश्रवः॥ १॥ स्वादिष्ठया मदिष्ठया पवस्वसोमधारया॥ इन्द्राय पातवेकृतः
॥ २॥ वृषापवस्वधारयामरुत्वते चमत्सरः॥ विश्वावधानोजसा॥ ३॥
यस्तेमदोवरेण्यस्तेनापवस्वाधसा॥ देवावीरघरांसहा॥ ४॥ तिस्रोवाचउ

॥२४॥

दीरते गावोमिमंति धेनवः॥ हरिरितिकृत्तिकदत्त॥ ५॥ इन्द्रायेंदोमरुत्वते पव
स्वमधुमत्तमः॥ अर्कस्य योनिमासदः॥ ६॥ असाच्यं शुभेदायासदक्षो गिरि
ष्ठाः॥ स्येनो नयोनिमासदत्त॥ ७॥ पवस्वदक्षसाधनो देवेभ्यः पीलयहरे॥
मरुङ्गो वायवेमदः॥ ८॥ परिस्वानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमो अक्षाः॥ मदे
षु सर्वधा असि॥ ९॥ परिप्रियादिवः कविर्यंसासिनस्योर्हितः॥ सुवानेयो
तिकृत्तिकृतुः॥ १०॥ प्रसोमासोमदच्युतः श्रवसेनोमघोनः॥ सुताविद
थे अक्रमुः॥ ११॥ प्रसोमासो विप्रश्चितो पांनयंत्यर्मयः॥ वनानिमतिषा इ
य॥ पवस्वदेवृषासुतः रुधीनो यशसोजने॥ विश्वा अपदिषोजहि॥ वृषा
पवस्वत्यसिभानुना घुमंतं त्वाहवामहे॥ पवमानस्वदृशं॥ १४॥ इंदुः पविष्ट
चेतनः प्रियः कवीनां मती॥ सृजदश्वं रथीरिव॥ १५॥ असृक्षत्तप्रवाजिनो

53

1972

सा. सं. सं.
॥२५॥

गव्या सोमसो अश्वया ॥ शुक्रा सो वीरया शवः ॥ ६ ॥ पवस्व देवायुषं गिंदं ॥
तुलेमदः ॥ वायुमारोह धर्मेणा ॥ ७ ॥ पवमानो अजीजनद्विभ्रं न तं ॥
ज्योतिर्वैश्वानरं बृहत् ॥ ८ ॥ परिस्वानासं देवो मदाय बर्हणा गिरा ॥ ९ ॥ अ
वंतिधारया ॥ १० ॥ परिप्रासिष्यदत्तुविः सिंधोरुर्मावधिश्चितः ॥ कारात्वेन
तपुरुस्यहं ॥ १० ॥ ॥ इति पंचम प्रपाठकः ॥ ॥ उपोषु जालमधुराभि
भंगं परिष्कृतं ॥ इंदुं देवा अयासिषुः ॥ ११ ॥ पुनानो अक्रमीद भिविश्वा संधो वि
चर्षणिः ॥ शुभंति विप्रधीतिभिः ॥ १२ ॥ आविशत कलशं सुतो विश्वा अं नमि
श्रियः ॥ इंदुरिद्राय धीयते ॥ १३ ॥ असजिरथो यथा पवित्रं च म्वाः सुतम् ॥ का
मं न्वाजीन्य क्रमीत् ॥ १४ ॥ प्रयुक्तावो न भूण्यस्वेषा अयासो अक्रमुः ॥ वंतः
रुष्णामपत्वं ॥ १५ ॥ अपध्नन् पवसे मृधः क्रतुविस्मो ममसरः ॥ नुं स्वा ॥ २५ ॥

देवयुजने ॥ ६ ॥ अयापवस्वधारया ययस्य मरोचयः ॥ हिन्नानो मानुषीरधः ॥ ७ ॥ पव
स्वय आवियेद्रं वृत्राय हंतवे ॥ वृत्रिवांसं महीरपः ॥ ८ ॥ अयावीती परिस्ववः स्तं
दो मदेधा ॥ अवाहं नवतीनेवा ॥ ९ ॥ परिद्युक्षः स नद्रियं रहा जं नो अं न सा
स्वानो अर्षय वित्रा ॥ १० ॥ ११ ॥ अचिक्रद हृषा हरिर्महान्मित्रो नद शिल्प ॥
संस्मर्यणरोचते ॥ आतेदक्षं मयो भुवं वद्वि मद्या वृणीमहे ॥ पां त मापुरुस्यहं
॥ १२ ॥ अध्वर्यो अद्रिभिः सुतं सोमं पवित्र आसृज ॥ पुनी हीद्राय पातवैति ॥ १३ ॥
तरत्समं दीधावति धारा सुतस्यो धसः ॥ तरत्समं दीधावति ॥ १४ ॥ ओपव
स्वमहस्त्रिपां रयिं सोमसु वीर्यं ॥ अस्मेश्रवांसिधारय ॥ अनु प्रलास प्राय
वः पदं नवीयो अक्रमुः ॥ रुचे जनंत सर्यं ॥ १५ ॥ अर्षा सोमद्युमत्तं मोरिद्रो
णा निरोरुवत् ॥ सीद न्यो नावनेधा ॥ वृषा सोमद्युमांसि वृषा देववृषत्र
तः ॥ वृषाधमाणि दध्रिष ॥ १६ ॥ इषे पवस्वधारया मृज्यमानो मनो रमिः

55
1972

सा. सं. प.
॥२६॥

दंदोरुचाभिगादहि ॥ मंद्रयासोमधारयावृषापवस्वदेवयुः ॥ अयोवारैभिर
स्मयुः ॥ १० ॥ अयासोमः सुकृत्यया महश्चिदभ्यवर्द्धथाः ॥ मंदानदृष्टा
यसे ॥ ११ ॥ अयाविचर्षणिहितः पवमानः सचेतति ॥ हिम्यानआप्यंरुह
त् ॥ १२ ॥ प्रनदंदोमदेतनकुर्मिनविभ्रदर्षसि ॥ अभिदेवा अयास्यः ॥ १३
अपघ्नन्पवतेमधोपसोमोअराव्याः ॥ गच्छन्निद्रस्यनिष्कृतं ॥ १४ ॥ पु
नानः सोमधारयापोवसानोअर्षति ॥ आरन्नयोनिमूलस्यसीदस्युत्सादि
वहिरण्ययः ॥ १५ ॥ परीतोषिचतासुतंसोमोयउत्तमंहविः ॥ दधन्वायो
नयोअस्वाः ॥ नरासुषावसोममदिभिः ॥ १६ ॥ आसोमस्वानोअदिभि
स्तिरोवाराण्यव्यया ॥ जनोनपुरिचस्वोर्विनाद्वरिः सदोवनेषुदधिषे ॥
॥ १७ ॥ प्रसोमदेववीतयेसिधुनेपिष्येअर्षसा ॥ अंगोः पयसामदिरोन
जागृविरध्वाकोरामधुश्रुते ॥ १८ ॥ सोमकुघाणः सोतभिरधिष्णुमिरवा ॥ १९ ॥

नां ॥ अश्वयेवहरितायातिधारयामंद्रयायातिधारया ॥ २० ॥ लवाहंसोमरा
रणसरव्यदंदोदिवेदिवे ॥ पुरणिबभ्रोनिचरंतिमामवपरिधीरतितांदहि ॥
॥ २१ ॥ समृज्यमानः सुहस्त्यसमुद्रेवाचमिन्वसि ॥ रथिपिरांगंबहुलेपुरु
स्यहंपवमानाभ्यर्षसि ॥ २२ ॥ अभिसोमोसआयवः पवतेमद्यमदं ॥ स
मुद्रस्याधिविष्टपमनीषिणोमत्सरासोमदच्युतः ॥ २३ ॥ पुनानः सोम
जागृविरव्योवारैपरिप्रियः ॥ त्वंविप्रोअभूवोगिरस्तमोमध्वायुतंमिति
क्षणः ॥ २४ ॥ दंद्रायपवतेमदः सोमोमरुत्वतेसुतः ॥ सहस्त्रधारोअत्य
व्यमर्षतितमीमृजंत्यायवः ॥ २५ ॥ पवस्ववाजसातमाभिविश्वानिवा
यी ॥ त्वंसमुद्रः प्रथमेविधमंदेवेभ्यः सोममत्सरः ॥ २६ ॥ पवमानाः
असृक्षलपवित्रमतिधारया ॥ मरुत्वतोमत्सराद्विद्याहयामेधामभि

57
1972

सा. सं. प. प्रयांसिच ॥ १२ ॥ प्रलुद्रवपरिकोशनिषीव नृभिः पुना नो अभिवाजमर्ष ॥
 ॥ १२ ॥ अश्वं नत्वा माजिनै म० जैयंतो छावहार शनाभिनेयंति ॥ १ ॥ प्रकाव्यमुशने
 वब्रुवाणो देवो देवानां जनिमा विवक्ति ॥ महिब्रतः शुचिबंधुः पावकः पदा
 वराहो अभ्येतिरेभन ॥ २ ॥ तिस्त्रोवाच ईरयति प्रवक्षि केलस्य धीतिं ब्रह्म
 णो मनीषा ॥ गयो यंति गोपतिं पृच्छमानाः सोमं यंति मलयो वा वशानाः
 ॥ ३ ॥ अस्य प्रेषा हेमना पूयमानो देवो देवेभिः समष्टकुरसं ॥ सुतपवित्रं
 पर्येतिरेभन मिलेव सद्यप्यशुमंति होता ॥ ४ ॥ सोमः पवते जनिता मती
 नां जनिता दिवो जनिता पृथिव्याः ॥ जनिता जे जनिता सूर्यस्य जनिता इन्द्र
 स्य जनिता तविष्णोः ॥ ५ ॥ अभिविष्टं वषणं वयो धामां गृणामः
 धावशं लवाणीः ॥ ६ ॥ वनावसानो वरुणो न सिंधू निरलधा दयते वाः ॥ १२ ॥

योणि ॥ ६ ॥ अक्रांसमुद्रः प्रथमे विधर्मन जनयन् प्रजा भुवनस्य राः
 जा ॥ वृषा पवित्रे अधिसानो अत्ये बृहत्सोमो वा वृधे सुवान अद्रिः ॥ ७ ॥ क
 निक्लंति हरिरासृज्यमानः सीदन्वनस्य जठरे पुनानः ॥ नृभिर्यतः कृणुते
 निर्णिजंगा मतो मतिं जनयत स्वधाभिः ॥ ८ ॥ इष्टस्य ते मधुमां इद्रसो
 मो वृषा वृष्णाः परिपवित्रे अक्षाः ॥ सह दाः रात दा भूतिदा वीराश्वत्तम
 बृहिरावा ज्यस्ठात् ॥ ९ ॥ पवस्व सोम मधुमां कृतावापो वसानो अधिसा
 नो अत्ये ॥ अवद्रोणा निघृतवतिरो ह मदिंत मोमत्सर इद्रपानः ॥ १० ॥
 प्रसेना नीः शूरो अग्नेरथानां गव्यं नैति हर्षते अस्य सेना ॥ भद्रान् क
 ण्वन्निद्रहवात्सखिभ्य आसो मो वस्वारभसानिदत्ते ॥ ११ ॥ प्रते धाराम
 धुमतीरसृगृन्वारान्यसूतो अत्ये ष्यव्यं ॥ पवमान पवसे धामुगो नो ज
 नयत्सूर्यमपि न्वो अकैः ॥ १२ ॥ प्रगायताभ्यर्चाम देवान् सोमहि नो तम

59
 1972

सा. सं. प.

॥२८॥

हस्ते धनाय ॥ स्वादुः पवतामतिवारमव्यमासीदनु कलरादेव इंदुः ॥ ३ ॥ प्र
हिन्वानो जनिता रोदस्यो रथो नवाजं सनिष्यं नयासीत् ॥ इंदुगच्छेनायुधासं
संशिशो नो विश्वा वसुहस्तयोदादधानः ॥ ४ ॥ तक्षद्यदीमनसो वेन तो
वाक्येषु स्यवाधमेन द्युक्षोरनीके ॥ आदीमायुन्वरमावावशाना जुष्ट
पत्तिकलत्रो गाव इंदुः ॥ ५ ॥ साकमुक्षोमर्जयंतस्वसारोदराधीरस्यधी
तयो धनुः ॥ हरिः पर्यद्रवज्याः सूर्यस्य द्रोणं न नक्षे अत्यो नवाजी ॥
॥ ६ ॥ अधियदस्मिन्वाजिनीव शुभः स्पर्धते धियः सूर्येन विशः ॥ अयो
वृणानः पवते कवीयानवृजं न पशुवर्धनाय मन्म ॥ इंदुवो जीपवते गोन्वो
घाद्रे सोमः सह इन्वन्मदाय ॥ हतिरक्षो बाधते पर्यरातिव रिव स्तुचन्व ॥ २८ ॥
जनस्य राजा ॥ ८ ॥ अयापवापवस्वेनावसूनिमांश्चत्व इंदो सरसि प्रधन्व ॥

बध्नश्चिद्यस्य वा तो न जतिः पुरुमेधश्चित्तं कवेरनंदात् ॥ ९ ॥ महत्सो सोम
हिषश्चकारापां यद्वभौ वृणीत देवान् ॥ अदधादिंद्रे पवमान ओजो जनयस्व
येज्यातिरिंदुः ॥ १० ॥ असर्जि वधकारथ्ये यथा जोधियामनोता प्रथमो मनी
षा ॥ दरास्वसारो अधिस्तानो अव्ये मृजति वद्विंसद नान्यध ॥ ११ ॥ अपामि
वेदुर्मयस्तर्तुराणाः प्रमनीषादस्से सोममधु ॥ नमस्यंतीरुपचयंति संचा
च विशां त्यदातीरुचास्थ ॥ १२ ॥ ॥ अर्धप्रपाठकः ॥ ॥ पुरोजितीवो
अंधसः सुताय मादयित्वे ॥ अपश्वानं श्रुतिषु न सरवायो दीर्घजिह्व ॥
॥ १३ ॥ अयं पूषारयिर्भगः सोमः पुनानो अर्षति ॥ पतिर्विश्वस्य भूमनो व्य
रव्यद्रोदसीतु मे ॥ १४ ॥ सुता सोमधुमत्तमाः सोमाद्रद्रायमदिनः ॥ पवित्र
यंतो अक्षरदेवान् गच्छंतु वो मदाः ॥ १५ ॥ सोमाः पवंत इंदवोऽस्मभ्यगातु

६१
१९७२

सा. सं. प.

॥२९॥

वितमाः ॥ मित्रास्वानो अरे पसः स्वाध्यः स्वर्विदः ॥ ४ ॥ अभीनो वाजसात
मंरथि मर्षशतस्य हं ॥ इंदो सहस्रभर्ण संतु विद्युमं विभासहं ॥ ५ ॥ अभीनवं
से अद्भुतः प्रियमिंद्रस्य काम्यं ॥ वत्सं न पूर्व आयुनि जालरिहंति मातरः ॥ आ
हयताय धृष्णा वेधनुस्तन्वतियोस्यं ॥ शुक्रावयत्यसुराय निर्णिजे विपामः
मेमहीयुवः ॥ ७ ॥ परित्यं हयतं हरिबभ्रुं पुनतिवारेण ॥ यो देवान् विश्वा
रसरिमदेन सह गच्छति ॥ ८ ॥ प्रसुन्वानायाधसो मर्तो न वतत हवः ॥ ९
अयश्वानमराधसं हतामखं न भृगवः ॥ १० ॥ ॥ अभिप्रियाणि पवन्ते
च नो हितो नामानियुक्तो अधियेषु वर्धते ॥ आसूर्यस्य बृहतो बृहन्नाधिर
थां विध्वं च मरुहद्विचक्षणः ॥ ११ ॥ अचोदसो नो धन्वन्ति देवः प्रस्वानासो
बृहद्विषु हरयः ॥ विचिदश्नना इषयो अरातयो योनः संतु सनियंतु नो
धियः ॥ १२ ॥ एष प्रकोशे मधुमां अचिक्रददिंद्रस्य वज्रो वपुषे वपुष्टरः ॥ अ

भीमृतस्य सुदुघा घृतश्रुतो वाश्रा अर्पेति पयसे वधे नवः ॥ ३ ॥ प्रोअयासी
दिंद्रिंद्रस्य निष्कृतं सखा मख्युने प्रमिनाति सुगिरं ॥ मयैव युवतिभिः समर्ष
तसोमः कलशं शतया म्नापथा ॥ ४ ॥ धृतादिवः पवर्ते कृष्योरसो दक्षो देवा
नो मनुमाद्यो नृभिः ॥ हरिस्तज्जानो अत्यो न सत्यं भिरुथा पाजो सिकृणुषे नृदी
घा ॥ ५ ॥ वृषो मतीनां पवते विचक्षणः सोमो अक्रो प्रतरीतो यसो दिवः ॥
प्राणासिंधूनां कलशं अचिक्रददिंद्रस्य हाद्यो विरान्मनीषिभिः ॥ ६ ॥ त्रि
रस्मे सुस्रथे नवो दुदुक्ते सत्यामाशिरं परमे व्योमनि ॥ चत्वार्यन्या भुवनानि
निर्णिजे चारुणि चक्रे यदृते रवर्धत ॥ ७ ॥ इंद्राय सोमः सुपुनः परित्नुवा
यामी वा भवतुरक्षसा सह ॥ मातेरसस्य मत्सत हया विनोद्रविण संतु दु
ह संति देवः ॥ ८ ॥ असा वि सोमो अरुषो वषाहरी राजवदस्मो अभिगा अ
चिक्रदत् ॥ पुनानो वारं मर्याव्ययं रये नो न योनि घृतवतमासदं ॥ ९ ॥

68

1972

सा. सं. प.

॥२०॥

॥१॥ अदेवमधुमधुमंतुद्वोसिष्यदंतगाव आनधेनवः॥ बहिषदेवचनावंत
ऊधभिः परिस्रुतमुस्त्रिया निर्णिजं धिरे॥ अजते व्यंजते समं जते क्रतुरिहंति मधु
ना व्यंजते॥ सिधोरुध्वासे पतयंत मुक्षण हिरण्यपावाः पशुमा सुगृभ्यते॥
॥२१॥ पृथिवीं चितं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः॥ अतस्तनूनं तदा
मो अश्रुते श्रुता सद्वहंतः संतदाशत॥ २२॥ इन्द्रमच्छुता इमे दृषण्यंतु ह
रयः॥ शुची जाता सद्वहंतः स्वर्विदः॥ २३॥ प्रधन्वा सोमजार्गविरिद्रोयंदोपरिस्त्र
व॥ धुमंतं शुष्ममाभरास्वर्विदः॥ २४॥ सखाय आननिषीदत पुनानाय प्रगाय
त॥ शिशुं नयज्ञे परिभूषत श्रिये॥ २५॥ तंवः सखायो मदाय पुनानमभिगा
यत॥ शिशुं नयज्ञेः स्वदयंत गृत्तिभिः॥ २६॥ प्राणा शिशुर्महीनां हि न्वन्दतः
स्य दीधिति॥ विश्वा परिप्रिया भुवदधद्विता॥ २७॥ पवस्व देव वीतय इंदो धा

॥२०॥

राभिरोजसा॥ आकलशं मधुमानस्सोमनः सदः॥ २८॥ सोमः पुनान ऊर्मिणा
यंवारं विधावति॥ अग्नेवाचः पवमानः कर्त्तिकदत्त॥ २९॥ प्रपुनानाय वेधसे सो
माय च च उच्यंते॥ भूतिं नमरामुतिभिर्जुजोषते॥ ३०॥ गोमन्त इंदो अश्वव
स्तुतः सुदक्षधन्व॥ शुचिंते वर्णमधिगोषु दीधारय॥ ३१॥ अस्मभ्यं त्वावसु
विदं मुभिवाणी रनूषत॥ गोभिर्धुवर्णमभिवांसयामसि॥ ३२॥ पवसे हयतो
हरिरतिह्वरांसिरेत्या॥ अभ्यर्षस्तोत्रभ्यो वीरवद्यशः॥ ३३॥ परिकोशं मधुश्रु
तमव्यये वारं अर्षति॥ अभिवाणी कृषीणां सप्तनूषत॥ ३४॥ ३५॥ पवस्व म
धुमन्तम इंदोय सोमक्रतुवित्तमो मदः॥ महिद्युक्षतमो मदः॥ ३६॥ अभिद्यु
स्तं बृहद्यश इषस्पते दिदीहि देव देवयुं॥ विकोशं मध्यमं युव॥ ३७॥ आसोता
परिषिचता श्वं नस्तोममसुरं रजस्करं॥ वनक्रुक्षमुद्वुतं॥ ३८॥ सहस्रधा

65
1972

सा. सं. प. रं वषुभं पयो वधं प्रियं देवाय जन्मने ॥ एतमुत्तमं द्रव्यं तं सहस्रं वषुभं हिः
 ॥३१॥ गौदुदुः ॥ विश्वावसूनि विभ्रत ॥ ६ ॥ ससुन्ने यो वसूनां यो रायामाने ता यद्वी
 नां ॥ सोमो यः ससितीनां ॥ ५ ॥ त्वं ह्यंगदेव्या पवमानं जनिमानि द्युमन्तमः ॥
 अमृतत्वाय घोषयन् ॥ ६ ॥ एषस्य धारया सुतो व्योवारेभिः पवते मर्दिनमः
 कीर्त्तनं निर्वापामि ॥ ७ ॥ यजुस्त्रिया अपिया अंतरश्मने निर्गी अकृतवो
 जसा ॥ अभिव्रजं तन्निषेग्यमश्व्यवर्मा विधृष्णा वारुज ॥ ८ ॥ इति
 श्री छंदस्याचिकं समाप्त ॥ ॥ श्री सांबसदा शिवाय नमः ॥ ॥

॥३१॥

67
1972

॥ अथ अरणीय मंत्राः प्रारंभः ॥

सा. सं. आ. श्रीगणेशायनमः ॥ सामवेदायनमः ॥ ॐ इंद्रज्येष्ठं न आभर ॐ जिष्णुपुरिश्रवः ॥
 १ ॥ यदि धृष्टे मवज्जहसुरोदसी ॐ मेस्तुतिप्रप्राः ॥ १ ॥ इंद्रो राजा जगत्तत्त्वर्षणीनाम
 धिक्षमिविष्टरूपं यदस्ति ॥ ततो ददाति दाशुषेवस्तु निचोदद्राध उपस्तुतश्चिद्वी
 क ॥ २ ॥ यस्य दमारजोयुजस्तु जेजने वनं स्वः ॥ इंद्रस्य रत्येव हल ॥ ३ ॥ उदुत्तमव
 रुणपात्री मस्मदवीधुमं विमध्यमं श्रथाय ॥ अथादित्यव्रतवयमा लवाना गसा अदि
 तये स्याम ॥ ४ ॥ त्वया वयं पर्वमानेन सोमभरे कृतं विचिनुयाम शश्वत् ॥ तं नो मि
 त्रो वरुणो मामहंता मदितिः सिंधुः पृथिवी उत्तयोः ॥ ५ ॥ इमं वृषणं रुणते कुमि
 न्मा ॥ ६ ॥ स न इंद्राय यज्येव वरुणाय महद्भ्यः ॥ बरिवो वित्यरिस्त्रव ॥ ७ ॥ एना
 विश्वान्युर्य आदृक्ता निमानुषाणां ॥ सिषा संतोचनामह ॥ ८ ॥ अहमस्मि प्रथ
 मजा सलस्य पूर्वदेवेभ्यो अमृतस्य नाम ॥ यो मा ददाति स इह देव मा वो दह मनुमन १

मदंतमग्नि ॥ ९ ॥ मुद्रा ॥ त्वमेतदधारयः रुष्णासुरो हृणीषुच ॥ परुष्णी पुरुशस्ययः ॥
 ॥ १० ॥ अरु रुचदुपसुः पृश्निरग्नियुक्ता मिमेति भुवनेषु वाजयुः ॥ माया विनोम मि
 रे अस्य माययानु चक्षसः कितरोगा भेमादधः ॥ ११ ॥ इंद्रो रथयोः सचासमिष्टु आव
 चोयुजा ॥ इंद्रो वज्री हिरण्ययः ॥ १२ ॥ इंद्रो वाजेषु नो वसुहस्ये प्रधनेषु च ॥ उग्र उग्राभि
 तिभिः ॥ प्रथमं यस्य स प्रथमं श्रुना मानुषु भस्य हविषो हवियत ॥ धातुर्धुतानास्त्रि
 तुश्च विष्णोरथ लुरमाजभारावसिष्ठः ॥ १३ ॥ नियुक्ता न्वायवागैर्यं शुक्रो अयामि
 ते ॥ गंतोसि सन्वतो गृहं ॥ १४ ॥ यज्जायथा अपूर्यमर्घवन्त्र हत्याय ॥ तस्त्रि
 वीमप्रथयस्तदस्तन्नाउलोदिव ॥ १५ ॥ २ ॥ मयि चोयथोयनाथोयत्तस्ययस्ययः ॥
 परमेष्ठी प्रजापतिरिविद्यामिव दहत्तु ॥ १६ ॥ सतेपयासि समुयं लुविजाः सवृष्या
 व्यभिमानिषाहः ॥ आप्यायमानो अमृतोयसो मदिविश्रवांस्युत्तमानिधिषु ॥ १७ ॥
 त्वमिमा ओषधीः सोमविष्वास्वमुपो जजनयुस्वगाः ॥ त्वमातनोरुवो लरिस्त्रव

69
1972

सा. स. आ. त्वं ज्योतिषा विल मो ववर्थ ॥ ३ ॥ अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विं जै ॥ होतो
 रं रत्नधातमं ॥ ४ ॥ तेमन्वतप्रथुमेना मुगोनात्रिः सप्तमातु परमनाम जानन् ॥
 ता जानतीरभ्यनूषतुक्षा आविर्भुवत्त रुणीयत्रासागवः ॥ ५ ॥ समुन्यायत्यपयं
 त्यन्याः समानमूवेनद्यः एणति ॥ तमूशुचिं शुच्योदीदिवांससुपांनपात्सुप
 यंत्यापः ॥ ६ ॥ आप्राण्डुद्रायुवतिरक्तः केतुत्समीत्सति ॥ अभ्रडुद्राजिवेश
 नी विश्वस्य जगतीरात्री ॥ ७ ॥ एषस्य वृष्णी अरुषस्य नृसहः प्रनुवोच विदथा
 जातवेदसे ॥ वैश्वानराय मतिर्नव्यसीशुचिः सोमदवपवत् चारुग्नये ॥ ८ ॥
 विश्वेदेवाममश्रुण्वतुयति यो जनेरोदसी अपांनपाच्चमन्मे ॥ मावोवचंसि
 यश्चिष्याणीवोच सुमेधिहो अतमामदेम ॥ ९ ॥ यशोमेधावी पृथिवीयशो
 मेद्रबहस्पृती ॥ यशोभगस्य विंदतु यशोमा प्रलिमुच्यतां ॥ १० ॥ यत्रास्याः
 स्याः संसरोहप्रवृत्तितास्याम ॥ इद्रस्य नृवीर्याणि प्रवोचं यानि चकार प्रथमा

सा. सा. आ. तो ज्यार्यो श्वरुषः ॥ इतामत्तलस्येशानो यरं नैनातिरोहति ॥ ६ ॥ ततो वि
 राज जायतु विराजो अधिपुरुषः ॥ सजातो अत्यरिच्यत पश्चाद्भूमि मथो पुर ॥
 ॥ ७ ॥ मन्येवाद्या पृथिवी सुभोजसो जे अप्रथेथामामिलमभियोजनं ॥ द्या
 वा पृथिवी भवत्संस्थाने तेनामुचतमहसः ॥ ८ ॥ हरीत इद्रश्मश्रुण्यतो ते
 हरितो हरि ॥ तंत्वास्तवतिकुवयः पुरुषा सोवन्नृगवः ॥ ९ ॥ यद्वचो हरिण्यस्य
 यद्वचो गवामुत ॥ सत्यस्य ब्रह्मणा वचे स्तन मास संजामसि ॥ १० ॥ सहस्ते
 न इद्रदध्योजु इरोत्यस्य महतो विरश्निन ॥ क्रतुन्ननृम्यास्थ विरचवाज वृत्रेषु
 शत्रुत्सुह नारुधीनः ॥ ११ ॥ सहस्रभाः सहवत्सा उदेत विश्वास्त्याणि बिभ्र
 तीष्ठीधीः ॥ उरुः पृथुरयं वो अस्तुतो के दमाभायः सुप्रपाशा इहस्त ॥ १२ ॥
 अग्न आयषिपवसु आसुवोजं मिषचनः ॥ आरे बाधस्व दुधुना ॥ १३ ॥ वि
 भाद्रहसिबलु सोम्यं मध्वाधु र्धद्यज्ञपतो विदुतं ॥ वातं जतो यो अभिरस

71
1972

निवृज्जी॥ अहं नहि मन्वपस्तलदप्रवृक्षणा अभिनत्यर्वतानां ॥ ११ ॥ अग्निरसि
जन्मना जालवदा घृतमेव स्फुरन्मलम आसन् ॥ त्रिधा तुरकोर जसे विमाने
जस्त्रज्योतिर्हविरस्मि सर्वे ॥ १२ ॥ पात्यग्निर्विपो अग्ने पदव पातियुद्धश्चरणस्त
र्यस्य ॥ पातिनाभोसस शीर्षाणमग्निः पतिर्दिवाना मुपमादमधु ॥ १३ ॥ भ्रा
जंत्यग्ने समिधानदीदिवोजिह्वावरत्यंतरासनि ॥ सत्वनो अग्ने पयसा वसुवि
द्वयिव चोद्गरोदाः ॥ १४ ॥ वसन्तं नुरत्यो ग्रीष्मदन्तुरत्यः ॥ वर्षाण्यनुरारदो हिम
तः शिशिरदन्तुरत्यः ॥ १५ ॥ सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ सभूति
सर्वतो दत्तात्यतिष्ठद्गंगुल ॥ १६ ॥ त्रिपादूर्ध्व उदै सुसुषुः पादोऽस्य हा भवत्पुनः
तथा विधुः ॥ व्यक्रामदशानान् चाने अभि ॥ १७ ॥ पुरुष एवेदं सर्वं यद्वृत्तय च्च भव्यं ॥
उषामवोचस्ये शा विरवा भूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि ॥ १८ ॥ तावानस्य महिमा

सा अरण

४

सूर्ये ॥ नोचिः केरां विचक्षण ॥ १९ ॥ विदामेधवन्विदा गातु मनु रां सिषो दिषः ॥ शिक्षा
राचीनां यत्ते पूर्वाणां पुरुषसो ॥ आभिष्टुमभिष्टिभिः स्वाः ३१ नोरुः ॥ प्रचेतन प्रचे
तये ब्रह्म नार्थे न दूषे ॥ २० ॥ एवा हि राक्रोराये वाजीय वज्रिवः ॥ राविष्ठवज्रिन् जसे
महिष्ठवज्रिन् जसे ॥ आयाहिपेवमस्व ॥ २१ ॥ विदारायः सुवीर्ये भुवो वाजीनां
पतिर्वेरां अनु ॥ महिष्ठवज्रिन् जसुयः राविष्ठशूराणां ॥ यो महिष्ठो मघोनामशु
नोचिः ॥ चिकित्वा अभिनो नयेद्रो विदेत मुस्तुहि ॥ इन्द्रो हि राक्रः स्तमूलये हवा
महेजेतारमपराजितं ॥ सनः स्वर्षदतिदिषुः ॥ क्रतुश्चन्द्रः क्रतु बृहत् ॥ २२ ॥ इन्द्र
धनस्य सत्यं हवामहेजेतारमपराजितं ॥ सनः स्वर्षदतिदिषुः सनः स्वर्षद
तिदिषुः ॥ २३ ॥ पूर्वस्य यत्ते अद्रिबो सुभ आधे हि नो वसो पूतिरा विष्ठवस्यते ॥
॥ २४ ॥ वृत्ती हि राक्रो नूनं तनव्यस न्यसे ॥ प्रभोजनस्य वृत्तं ॥ शुभं दाय ॥
स्मभयेषु प्रवाचह ॥ २५ ॥ शररो योगोषु गच्छति सखा सुखावो अद्वयः ॥ एवम्ये ३३ ४

73
1972

तित्मनी प्रजाः पिपतिं पुरुधा विराजति ॥ २ ॥ चित्रं देवा मुदगादनी कंच क्षमिन्स्य
 वरुणस्याग्नेः ॥ आग्राघावी पृथिवी अंतरिक्षं सूर्य आत्मा जगत् सत्स्थ पशु ॥ ३ ॥
 आयं गोः पशु रक्ता मीद स दन्मातरं पुरः ॥ पितरं च प्रयत्नः ॥ अंतश्चरति रोचु
 नास्य प्राणा दपानुती ॥ व्यस्यन्महिषा दिवं ॥ ५ ॥ त्रिंशद्वा मुर्विरा जति वाक्यं तगा
 यधीयते ॥ प्रतिवस्तोर हृक्षमिः ॥ ६ ॥ अपत्येत्ताय वीयथा नक्षत्रायं त्यक्तुमिः ॥
 सूर्याय विश्वं च क्षसे ॥ ७ ॥ अहं श्रमस्य केतवो विरत्त योजनां अनु ॥ भाजते
 अग्नये यथा ॥ ८ ॥ तुरणि विश्वं दर्शतो ज्योतिः कदा स सूर्य ॥ विश्वमाभासि
 रोचुनं ॥ ९ ॥ प्रत्यङ् देवानां विनाः प्रत्यङ् देधिमानुषान् ॥ प्रत्यङ् विश्वं संहृते
 ॥ १० ॥ येनोपावकुचं क्षेसा भुरण्यं तु जने अनु ॥ त्वं वरुण पश्यसि ॥ धृष्टामेषि
 रजः पृथ्व्यामिमो नो अक्तुमिः ॥ पश्यं जन्मानि सूर्य ॥ ११ ॥ अयं क्तु सप्तशुभ्र
 वः सूरारथस्य नृप्यः ॥ तामि र्याति सयुक्तिमिः ॥ सप्तत्वा हरितोरथे वहति देव

सा अरण ५ व ॥ एवाह्यग्ने ॥ एवाहिर्देव ॥ एवाहिर्पूषन् ॥ एवाहिर्देवाः ॐ एवाहिर्देवाः ॥
 अरणीयमंभ्राः समाप्तः ॥ सामवेदाय नमो नमः ॥ श्रीसांचसदाशिव
 पणभस्त्र ॥

75
 1972

॥ इति अरणीयमंत्राः समाप्तः ॥

Mr B

77
1922

॥ अथ सामोत्तर सकुसंहिताप्रारंभः ॥

सा. म. उ.

९

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ हरिः ओम् ॥ ॥ उपास्मे गायतानरः पवमानाये देवे ॥
अभिदेवा इयक्षते ॥ अभिले मधुना पयो यवापो अग्निश्चयुः ॥ देवदेवाय देवयुः ॥
सनः पवस्व रागावेरा जनाय रामवते ॥ शंराज नोषधीभ्यः ॥ १ ॥ देविद्युलस्यासु
परिशेभं याकृपा ॥ सोमाः शुक्रागवाशिरः ॥ हिवानोहेतुभिर्हित आवाजवाज्यक
मीत् ॥ सीदं तोव नुषेयथा ॥ रुधक्सोमस्वस्तये सजग्मानो दिवः कवे ॥ पवस्व सू
र्योदयो ॥ २ ॥ पवमानस्य ते कवे वाजिर्गो असृक्षत ॥ अवे तोनश्च वस्यवः ॥
अध्वाकोशं मधुश्चुतमसृग्नेवार अव्यये ॥ अवावशंतधीतयः ॥ अध्वासमुद्र
मिंदवोस्तंगावो न धेनवः ॥ अग्नेनृतस्य यो निमा ॥ ३ ॥ अग्न आयाहि वीतये
गृणानो हव्यदातये ॥ निहोतासस्मि बर्हिषि ॥ तत्त्वासमिद्गिरं गिरो घृतेन वर्धया
मसि ॥ बृहधोच्य विध्य ॥ सनः पृथुः श्रवाय्यमध्वादेव विवाससि ॥ बृहदग्ने
सुवीर्ये ॥ ४ ॥ ओ नो मित्रावरुणा घृतेर्गव्यूतिमुक्षतं ॥ मध्वारजोसि सुकृतू ॥

९

उरुरोसानमो वधामङ्गादक्षस्य राजयः ॥ द्राघिष्ठाभिः शुचिव्रता ॥ गृणानाजम
दग्निनायो नायुतस्य सीदतं ॥ पातंसोममृतावधा ॥ ५ ॥ आयाहि स्रुषुमाहितं
द्रुसोमं पिबा द्रुमं ॥ एदं बर्हिः सदोमम ॥ आत्वा ब्रह्म युजाहरीवहता मिद्रकेशिना
उपब्रह्माणिनः शृणु ॥ ब्रह्माणस्वायुजावयंसोमपा मिद्रसोमिनः ॥ सुतावेतो
हवामहे ॥ ६ ॥ इन्द्राग्नी आगतं सुतं गीर्भिर्न भो वरेण्यं ॥ अस्य पातं धिये धिता ॥
इन्द्राग्नीजरितुः सचायज्ञो जिगाति चेतनः ॥ अया पातमिमं सुतं ॥ इन्द्रमग्निं क
विधं दायुतस्य जूत्यावणे ॥ तसोमस्य हतं पतां ॥ ७ ॥ उच्चाते जातमंधसो दि
विसृज्यादे ॥ उगं शर्ममहिश्चवः ॥ सनद्रद्रायुयज्यवेवरुणाय मरुतः ॥
वरिवो विस्रिस्त्रव ॥ एना विश्वान्यथ आयुस्ता निमानुषाणां ॥ सिषावेतो वना
महे ॥ ८ ॥ पुनानः सोमधारया पोवसानो अपति ॥ आरुन्धा यो निमृतस्य
सीदस्यु सो देव हिरण्ययः ॥ दुहान रुधर्दिव्यं मधुप्रियं प्रलेसधस्थमासदत्त ॥

79

1922

सामउ० ऋ

२

आष्टयं धरुणं वाज्यं मिर्धुभिर्धोतो विचक्षुणः ॥ ९ ॥ प्रतुद्रवपरिकोचं निषीद
नृभिः पुनानो अभिवाजमपे ॥ अश्वं नत्वा वाजिनं मर्जेयं सोऽब्रह्मरशनाभिर्नये
ति ॥ स्वायुधः पवते देव इंदुरास्मिहाय जनैरक्षुमाणः ॥ पिता देवानां जनित्वा
मुदक्षो विष्टं भोदिवो धरुणः पृथिव्याः ॥ ऋषिर्विप्रः पुर एतां जनानां मृधुर्धिरु
शना कव्येन ॥ सचिह्नवेदनिहितं यदा सामपीच्यां गुह्यं नाम गोनां ॥ १० ॥ अ
भित्वा भरनो नु मोदुग्धादवधे नवः ॥ ईशानमस्य जगतः स्वदेवाभीशानमि
द्रतस्थुषः ॥ नत्वा वां अन्योदिव्यो न पार्थिवो न जातो न जनिष्यते ॥ अश्वायं
तो मघवन्निद्रवाजिनो गव्यं तस्वाहवामहे ॥ ११ ॥ कयानश्चित्राभुवद्
तीसदावधुः सखा ॥ कयाश्चिष्ठयावता ॥ कस्वासत्यो मदानां महिष्ठो मत्स
रंधसः ॥ दृढाचिदा रुजेव सु ॥ अभीषुणः सखीनामविताजरिप्रिणां ॥ शन २
भवास्तुतये ॥ १२ ॥ तवोदस्ममृतीषहं वसोमदाने मंधसः ॥ अभिवत्सं न

स्वसरेषु धेनव इंदंगीभिर्न वामहे ॥ द्युक्षंसुदानुं तविषीभिर्गवतं गिरिनपुरुभो
जसं ॥ क्षुमंतं वाजं शतिनं सहस्त्रिणं मृशं गोमतमीमहे ॥ १३ ॥ तरोभिर्वोवि
दं हसुभिर्दं सबाधं कुतये ॥ बृहद्वायंतः सुतसोमे अध्वरे दुवेभरं नकारिणं ॥ न
यं दुध्रावरं तेन स्थिरा मुरो मदे सुशिप्रमंधसः ॥ या आदृत्या शशमानाय सु
न्वतं दाता जरित्र उक्थ्य ॥ १४ ॥ स्वादिष्ठ्या मदिष्ठ्या पवस्व सोमधारया ॥ इ
द्राय पातवे सुतः ॥ रक्षोहा विश्वं चर्षणिरभियोनिर्मयो हतं ॥ द्रोणे सधस्तु
मासदत्त ॥ वरिवोधा तमाभुवामहिष्ठो बृत्रहंतमः ॥ पार्थिराधो मघोनां ॥
॥ १५ ॥ पवस्व मे धुमत्तम इंद्राय सोम क्रतुर्वित्तमो मदः ॥ महिद्युक्षंतमो
मदः ॥ यस्य ते पीत्वा वषभो वृषाय ते स्य पीत्वा स्वर्विदः ॥ स सुप्रकेतो अभ्य
क्रमी दिवोऽब्रवाजं नैतशः ॥ १६ ॥ इद्रमं छुसुता इमे वषणाय तु हरयः ॥
ऋषीजाता सुइदवः स्वर्विदः ॥ अयं भरायसान् सिरिद्राय पवते सुतः ॥ सो

81
1972

सा. उ. क्र.

२

मोजैत्रस्यचेतुतिर्यथाविदे ॥ अस्येदिंदोमदेष्वाग्नाभैर्गभ्यातिसानसि ॥ वज्रं
चवृषणंभस्समसुजित ॥ १७ ॥ पुरोजितीवोअंधसः सुतायमादधित्वे ॥
अपुश्वानंश्रथिष्टनसखायोदीर्घजिह्व ॥ योधारयापावकयापरिप्रस्यंदते
सुतः ॥ इंदुरश्वोनकल्पः ॥ तंदुरोषमभीनरः सोमंविश्वाच्याधिया ॥ यज्ञा
यसंत्वद्रयः ॥ १८ ॥ अभिप्रियाणिपवतेचनोहितोनामानियुक्तेअधियेषु
वर्धते ॥ आसूर्यस्यबृहत्तोषहंनधिरथंविधंचमरुहद्विचक्षुणः ॥ क्रतस्य
जिह्वापवतेमधुप्रियंवक्तापतिर्धियाअस्याअदाभ्यः ॥ दधातिपुत्रः पित्रो
रपीच्या ॥ नोमत्तृतीयमधिरोचनंदिवः ॥ अवद्युतानः कुरुशांअचिक्रदं
नभिर्येसाणः कोशाअहिरण्यय ॥ अभीमूलस्यदोहनाअनूषताधिष्ट
उषसोविराजसि ॥ १९ ॥ यज्ञायज्ञावोअग्नयगिरागिराचदक्षसे ॥ प्रप्रवयु
ममलजातवेदसेप्रियमित्रेनंशसिषं ॥ ऊजोनपालसहिनायमस्मयुदाशे

महव्यदातये ॥ भुवद्वाजेघविताभुवत्तृधउत्तत्रातातनूनां ॥ २० ॥ एतुपुत्रवाः
णितेग्नइथेतरागिरः ॥ अभिवर्धासइदुभिः ॥ यत्रकचतेमनोदसंधसउत्तरं ॥
तत्रयोनिंक्रिणवसे ॥ नहितेपूर्तमक्षिपुवन्नेमानांपते ॥ अथादुवोवनवसे
वयमुत्तामपूर्व्यस्त्रेनकश्चिक्करंतोवस्यवः ॥ वज्रिचित्रंहवामहे ॥ उपत्वाकर्म
नूतयसनोयुवोग्नेश्वकामयोधृषत् ॥ त्वामिध्यवितारंवृमहेसखायइद्रसा
नसि ॥ २१ ॥ अधाहीद्रगिवणउपत्वाकामदमहेससृग्महे ॥ उदेवयंतउदभिः ॥
वाणत्वायव्याभिवर्धंतिशूरब्रह्माणि ॥ वावृध्वांसंचिद्विबोदिवेदिवे ॥ युंजंतिह
रीदधिरस्यगाथयोरोरथउरुयुगे ॥ वचोयुजा ॥ इंद्रवाहास्वविदा ॥ २२ ॥ ॥
अर्धप्रपाठकः ॥ पोतमावोअंधसइद्रमभिप्रगायत ॥ विश्वासाहंशालक्रतुं
मंहिष्ठचर्षणीनां ॥ पुरुद्वलपुरुष्टलगाथान्या ॥ सनश्रुतं ॥ इंद्र इतिब्रवीतन ॥
इंद्रइन्द्रोमहोनादातावाजानानृतुः ॥ महाअभिस्वायमत् ॥ १ ॥ प्रवरंद्रायमा

83

1922

सा. उ. ऋ.

४

दनं हेर्यश्वाय गायत ॥ सरवायः सोमर्षावे ॥ शंसेदुक्थं सुदानव उत धुक्षं यथानरः ॥
चक्रुमासत्यराधसे ॥ त्वं न इन्द्रवाजयुस्व गव्यः शतक्रतो ॥ त्वं हिरण्ययुर्वसो ॥ वयं म
त्वातु दिदर्थं इन्द्रत्वायंतुः सरवायः ॥ कण्वा उक्थं भिर्जरंते ॥ न धे मन्ययपपनव जिंक्ष
यसो न विष्टो ॥ तवेदुस्तेभिः चिकेत ॥ इच्छंति देवाः सुन्वतु न स्वप्नाय स्य हयंति ॥ यंति प्र
मादमंतं द्राः ॥ इन्द्राय मद्रने सुतं परिष्टो भंतु नो गिरः ॥ अर्कं मर्चं तु कारवः ॥ यस्मिन्नि
श्वा अघि श्रियो रणं तिसृषु सदः ॥ इन्द्रं सुते हवामहे ॥ त्रिक हुकेषु च तनं देवा सो
यत्तम तन्वत ॥ तमिह धंतु नो गिरः ॥ ४ ॥ अयं त इन्द्र सोमो निपूतो अधिबुहिषि ॥
एहीमस्य द्रवा पिब ॥ राचि गोराचि पूजनाय रणाय तं सुतः ॥ अखि उक्थं प्रहूयसे ॥
यस्ते शृंगवृषो न पात प्रणयातु कुं उपाय्यः ॥ न्यस्मिंदधु आमनः ॥ ५ ॥ आत्तु न
इन्द्र क्षुमंतं चित्रं ग्राभं सं गृभाय ॥ महा हस्ती दक्षिणे त ॥ विद्या हि वातु विकुर्मिंतु वि
देष्णा तु वीमघ ॥ तु विमात्रमवोभिः ॥ न हित्वा शूरदेवानमर्त्ता सो दित्संतं ॥ भीमन ४

गोवारयंते ॥ ६ ॥ अभित्वा वृषभा सुते सुतं सृजामि पीतये ॥ तं याव्यश्नुहीमदं ॥ ७ ॥ मात्वा म
रा अविष्य वो मोय हस्वान आदभन ॥ मा कीं ब्रह्म द्विषे वनः ॥ इह त्वा गोपरीण साम हेम
इंतुराधसे ॥ सरा गोराय था पिब ॥ ७ ॥ इदं वसो सुतमं धुः पिबा स्तु पूर्णमुदरं ॥ अना
भयि न्न रि माते ॥ नृभिर्धौलः सुतो अश्नैरव्यो वारः परिपूतः ॥ अश्वो न निक्तो नृदी
षु ॥ तं ते यवं यथा गोभिः स्वादु म कर्म श्रीणतः ॥ इन्द्रत्वा स्मिं स धर्मादे ॥ ८ ॥ इन्द्र
नो जसा सुतं राधानां पते ॥ पिबा त्वा स्य गिर्वणः ॥ यस्ते अनुस्वधाम स स्फुले निश्च
तुन्वं ॥ सत्ताम मत्तु सोम्य ॥ प्रते अश्वो तु कुशयोः प्रेद्र ब्रह्मणा शिरः ॥ प्रबाहू रारराध
सा ॥ ९ ॥ आत्वेना निषीद तं द्रमभिप्रगायत ॥ सरवायः स्तोमवाहसः ॥ पुरतं मे पु
रुणा मीतानं वार्याणां ॥ इन्द्रं सोमे सत्वा सुते ॥ सघा नो योगो भुवत्सराय स पुरंध्या
गमद्वाजे भिरासनः ॥ १० ॥ योगे योगे तु वत्सरं वाजे वा जे हवामहे ॥ सरवाय इन्द्रमू
तये ॥ अनु प्रलस्यो कसो दुवेतु विप्रतिनर ॥ यंते पूर्वपिता दुवे ॥ आघागमद्य दिश

85

1972

सा-उ-३

५

वसहस्रिणीभिरुत्तिभिः॥ वाजेभिरुपनोहवं॥ ११॥ इन्द्रसुतेषुसोमेषुऋतुं पुनीषु
उक्थ्य॥ विदेरुधस्यदक्षसोमहानरिषः॥ सप्रथमेवोमनिदेवानां सदनैरुधः॥
सुपारः सुश्रवस्तमः सम सुजित॥ लमुदुवेवाजसातयदंभराय शुभिणो॥ भ
यानः सुमने अंतमः सरवाद्यधे॥ १२॥ एनीवा अग्निनमसोजोनपातमाहुवे॥ प्रियं
चेतिष्ठमरतिस्वध्वरं विश्वस्यदूतममृतं॥ सयोजते अरुषा विश्वभोजसासदुद्रव
स्वाहुतः॥ सुब्रह्मायज्ञः सुरामीवसूनां देवराधोजनानां॥ १३॥ प्रत्यु अदर्याय
यु ३ छंती दुहितादिवः॥ अयोमहीवृणुते चक्षुषालमो ज्योतिष्कणोतिस्तनरी॥ उ
दुस्त्रियाः सजते सूर्यः सचाउच नक्षत्रमर्चिवत्॥ लवेदु वेव्युषि सूर्यस्य चसंभु
क्तं न गमेमहि॥ १४॥ इमा उवां दिविष्टय उस्माहवंते अश्विना॥ अयं वामं द्वे
सेराचीवसू विरां विरां हि गच्छथः॥ युवं चित्रं ददधु भोजनं नरा चोदेथां सूनृता
वते॥ अवीमथ समनसानिय छतं पिषत सोम्यमधु॥ १५॥ अस्य प्रजामनु ५

द्युतं शुक्रं दुद्रुक्ते अक्रयः॥ पयः सहस्रसोमृषिं॥ अयं सूर्य इवोपदृग्ये सरांसि
धावति॥ सप्तप्रवत्त आदिवं॥ अयं विश्वानितिष्ठति पुनानो भुवनोपरि॥ सोमो दे
वौ न सूर्यः॥ १६॥ एष प्रलेन जन्मना देवो देवेभ्यः सुतः॥ हरिः पवित्रे अर्षति॥
एष प्रलेन मन्मना देवो देवेभ्यः स्पर्शि॥ कृविर्विप्रेण वावधे॥ दुहानः प्रलेमिस
यः पवित्रे परिषिच्यते॥ क्रंददं यो अजीजनः॥ १७॥ उपशिक्षाय लस्युषोमि
यसमा धिहिराबुधु॥ पवमान विदारयि॥ उपोषु जालमसुरं॥ उपास्मे गायता
नरः॥ १८॥ प्रसोमा सोविपुश्वितोपां नयंत्युमेयः॥ वनानि महिषादव॥ अमि
द्रोणानि बभ्रवः शुक्रा क्रुतस्य धारिया॥ वाजं गोमंतमक्षरन्॥ सुतो दं द्रायः
वायवे वरुणाय मरुद्भ्यः॥ सोमो अर्षतु विष्णवे॥ १९॥ प्रसोम देव वीलये
सिधुर्न पिब्ये अर्णसा॥ अंशो पयसाम दिरो न जागृविरधा कोशं मधुसूतं॥
आहयंतो अजुनो अक्ते अव्यलप्रियः सुनुने मज्यः॥ लमीं हिनवत्यपसायथा

87
1972

सा.उ. ३.

५

वसहस्रिणीभिरुत्तिभिः॥ वाजेभिरुपनोहवं॥ ११॥ इन्द्रसुतेषुसोमेषु ऋतुं पुनीष
उक्थ्य॥ विदेवधस्यदक्षसोमहान्रहिषः॥ संप्रथमेव्योमनिदेवानां सदनैरुधः॥
सुपारः सुश्रवस्तमः सम सुजित॥ तमुद्रवेवानसातयुदं भराय शुभिणे॥ भ
वानः सुमै अंतमः सर्वाद्यधै॥ १२॥ एनीवा अग्निनमसोजीनपातमाद्रुवे॥ प्रियं
चेतिष्ठमरतिस्वध्वरं विश्वस्यदुतममृतं॥ सयोजते अरुषा विश्वभोजसासदुद्रव
स्वाहुतः॥ सुब्रह्मायज्ञः सुरामीवसूनां देवं राधोजनानां॥ १३॥ प्रत्यु अदर्याय
यु ३ छंतीदुहितादिवः॥ अयोमहीवृणुते चक्षुषालमेज्योतिष्कणोतिसूनरी॥ उ
दुस्त्रियाः सजते सूर्यः सचाउर्ध्वं नक्षत्रमर्चिवत्॥ तवेदुषोव्युषिसूर्यस्य चसंभु
क्तं न गमेमहि॥ १४॥ इमा उवां दिविष्टयउस्त्राहवंते अश्विना॥ अयं वामं द्रव
सेराचीवसुवित्रां वित्रां हिगध्वयः॥ युवं चित्रं ददधुभोजनं नरा चोदेथां सूनृता
वते॥ अवीमयं समनसानियच्छतं पिषत सोम्यमधु॥ १५॥ अस्य प्रज्ञामनु ५

सुतं शुक्रं दुद्रुक्ते अक्रयः॥ पयः सहस्रसोमृषिं॥ अयं सूर्यद्वोपदृग्यं सरांसि
धावति॥ सप्तप्रवत्त आदिवं॥ अयं विश्वानितिष्ठति पुनानो भुवनोपरि॥ सोमो दे
वो न सूर्यः॥ १६॥ एष प्रलेन जन्मना देवो देवेभ्यः सुतः॥ हरिः पवित्रे अर्षति॥
एष प्रलेन मन्मना देवो देवेभ्यः स्परि॥ कृवित्रेण वावधे॥ दुहानः प्रलेमिस
यः पवित्रे परिषिच्यते॥ ऋदं देवां अजीजनः॥ १७॥ उपशिक्षाय लस्युषोभि
यसमाधो हि रात्रिषु॥ पवमानविदारयि॥ उपोषु जालमुत्तुरं॥ उपास्मै गायता
नरः॥ १८॥ प्रसोमा सोविपश्चिलोपां नयत्युस्यः॥ वनानि महिषा दव॥ अमि
द्रोणानि बभ्रवः शुक्रा ऋतस्य धारया॥ वाजं गोमंतमक्षरन्॥ सुतो दद्रायः
वायवे वरुणाय मरुद्भ्यः॥ सोमो अर्षतु विष्णवे॥ १९॥ प्रसोमदेव वीलये
सिधुर्न पिप्ये अणसा॥ अंशोपयसामदिरो न जागृविरक्षा कोशं मधुसूतं॥
आहयतो अजुनो अक्ते अव्यत प्रियः सुनुने मज्यः॥ तमीं हिनवत्यपसायथा

87
1972

सा. उ. ३. ३. रथं नदीषागभस्योः ॥ २० ॥ प्रसोमासोमदन्त्युतः श्रवसेनोमघोनां ॥ सुताविद
 थे अक्रमुः ॥ आदीहसोयथागणैर्विश्वस्यावीवृत्तान्मृतिं ॥ अत्यो न गोभिरज्यते ॥
 आदीहिलस्य योषणो हरिं हि न्वत्यद्रिभिः ॥ इंदुमिद्राय पीतये ॥ २१ ॥ अग्रापवस्व
 देवयुरेभ न्यवित्रं पयैषि विश्वतः ॥ मधो धीरा असृक्षत ॥ पवते हर्यतो हरिः ॥
 प्रसुन्वानस्यांधसः ॥ २२ ॥ इति प्रथमः प्रपाठकः समाप्तः ॥ पवस्व
 याचो अग्निर्यः सोमचित्राभिरुतिभिः ॥ अभिविश्वानिकाच्या ॥ त्वं समुद्रिया
 अपो ग्निर्यो वाच ईरयन् ॥ पवस्व विश्वतर्षणे ॥ तुभ्ये मा भुवना कके महिन्ने सो
 मतस्त्रिरे ॥ तुभ्यं धावंति धेनेवः ॥ २३ ॥ पवस्वेदो वृषा सुतः रुधीनो युरासोः
 जने ॥ विश्वा अपदिषो जहि ॥ यस्य ते सुरवे वयं सा सत्यामृत्तन्यतः ॥ त्वंदो
 द्युम्न उत्तमे ॥ यति भीमान्यायुधातिमानि संति धूर्वणे ॥ रक्षा समस्य नो निदः
 ॥ २४ ॥ वृषा सोमद्युमो असि वृषा देव वृषव्रतः ॥ वृषार्धमाणि दधिषे ॥ वृषास्तु

वृष्यं शवो वृषावनं वृषा सुतः ॥ सत्वं वृषन् वृषेदसि ॥ अश्वो न च क्रदो वृषा संग
 इंदो समवतः ॥ विनोरायेदुरो वृधि ॥ २५ ॥ वृषात्यसि भानुनाद्युमं तत्वाहवाम
 हे ॥ पवमानस्वर्हं ॥ यदग्निः परिषिच्यसे मर्मज्यमान आयुभिः ॥ द्रोणे सध
 स्तुमश्नुये ॥ अपवस्व सुवीर्यं मंदमानः स्वायुध ॥ इहो धिंदवा गहि ॥ २६ ॥ पव
 मानस्य ते वयं पवित्रमभ्युदतः ॥ सखित्वमावृणीमहे ॥ ये ते पवित्रमूर्मयोः
 भिक्षरंति धारया ॥ तेभिर्नः सोममृक्षय ॥ सनः पुनान आभर रथिं वीरवती
 मिषं ॥ ईशानः सोम विश्वतः ॥ अग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसं ॥ अस्य य
 जस्य सुक्रतुं ॥ अग्निमग्निं हवीमभिः सदा हवंत विरपति ॥ हव्यवाह पुरुप्रियं ॥
 अग्ने देवा इहावह जज्ञानो वृक्तवर्हिषे ॥ असि होतान ईज्यः ॥ २७ ॥ मित्रं वयं ह
 वामहे वरुण सोम पीतये ॥ याजाता पूतदसक्षरता ॥ क्रुतेन यावृता वृधा वृत्तस्य
 ज्योतिषस्पती ॥ तामित्रावरुणा दुवे ॥ वरुणः प्रावित्ता भुवन्मित्रो विश्वाभिरुतिभिः ॥

सा.उ. ३

७

करतान्नःसुराधसः॥ ७॥ इन्द्रमिन्द्राधि नोबृहदिन्द्रमर्केभिरर्केणः॥ इन्द्रवाणीरनू
षत॥ इन्द्रइन्द्रयोः सचासमिन्द्रावचोयुजा॥ इन्द्रोवज्रीहिरण्ययः॥ इन्द्रवजेषुनोव
सहस्रप्रधनेषुच॥ उग्रउग्रोभिरुतिभिः॥ इन्द्रोदीघायचक्षसआसुर्येराहयद्वि
विगोभिरद्विमैरयत्॥ ८॥ इन्द्रेआग्नानमोबृहत्स्वरुक्तिमेरयामहे॥ धियाधेना
अवस्यवः॥ ताहिशश्वंतुइळलइथाविप्रासकृतये॥ सबाधोवाजसातये॥ ता
वागीभिर्विपन्यवः प्रयस्वलोहवामहे॥ मेघसातासनिष्यवः॥ ९॥ वृषापवस्व
धारयामरुत्वतेचमत्सरः॥ विश्वाद्धानओजसा॥ तंलाधर्तोरमोण्योः पवमा
नस्वर्हंश॥ हिन्वेवाजेषुवाजिनं॥ अयाचितोविपानयाहरिः पवस्वधारया॥ यु
जंवाजेषुचोदय॥ १०॥ वृषाशोणोअभिकनिक्कद्वानदयन्नेषिष्टिबामुतद्यो॥
इन्द्रस्येववग्नुरासृण्वज्जोप्रचेतयन्नेषतिवाचमेमां॥ रसाय्यः पयसापिन्वमा
नदेरयन्नेषिभधुमंतमंशुं॥ पवमानसंतनिमेषिकृण्वन्तिद्रायसोमपरिषिन्व

७

मानः॥ एवापवस्वमदिरोमदायोदग्नाभस्यनमयन्वधस्वुं॥ परिवर्णेभरमाणोरुशंतं
गव्युर्नोअर्षपरिसोमसिक्तः॥ ११॥ त्वामिन्द्रिहवामहेसातावाजस्यकारवः॥ तांवृत्रेधि
द्रसत्यतिनरः स्वाकाष्ठास्वर्वतः॥ संखन्नश्चित्रवज्रहस्तधृष्ण्यामहस्तवानोअद्विवः॥
गामश्चरथ्यमिन्द्रसंकिरसत्रावाजनजिग्युषे॥ १२॥ अभिप्रवः सुराधसमिन्द्रमर्के
यथाविदे॥ योजरित्त्वभ्योमघवापुरुत्वसुसहस्रेणेवशिष्यति॥ शतानीकेवप्रजिगा
तिधृष्ण्याहंतित्वत्राणिदाशुषे॥ गिरैरिवप्रस्ताअस्यपिन्वरेदत्राणिपुरुभोजसः॥
॥ १३॥ त्वामिदाद्योनरोपीष्यन्वज्जिन्नभूर्णयः॥ सरंद्रस्तोमवाहसाहहश्रुध्युपस्वस
रमागहि॥ मत्वास्करिप्रहरिवस्तदीमहेत्वयाभूषंतिवेधसः॥ तवश्रवांस्युपमा
न्युक्थ्यसुतेधिद्रगिर्विणः॥ १४॥ यस्तेमदेवरेण्यस्तेनापवस्वाधसा॥ देवावेरघ
शसहा॥ जघ्निर्वत्रममित्रियंसस्तिवाजंदिवेदिवे॥ गोषातिरश्वसाअसि॥ संमि
श्रुओअरुषोभवसूपस्थाभिनेधेनुभिः॥ सीदंछेयनोनयोनिमा॥ १५॥ अयंपृषा

११

११२२

सा. उ. ऋ

८

रयिर्भगः सोमः पुनानो अर्पति ॥ पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यख्यदोदसी पुने ॥ समुप्रिया
अनृषत् गावो मदाय छेद्यः ॥ सोमासः कृण्वते पृथः पवमाना सदृदवः ॥ य ओजि
ष्ठस्तमा भरपवमानश्च वायं ॥ यः पंच चर्षणी रभिरयियेन वना मेहे ॥ १६ ॥ वृषा
मलीना पवते विचक्षणाः सोमो अङ्गा प्रलरीतोष सोदिवः ॥ कृणा सिधूना कल
शा अचिक्रदादिद्रस्य हा र्द्या विरान्मनीषिभिः ॥ मनीषिभिः पवते पूर्यः कविनृभि
र्यतः परिकीरां अक्षिष्यदत् ॥ त्रितस्य नाम जनयन्मधुक्षरं निद्रस्य वायुं सख्याय
वर्धयन् ॥ अयं पुनान उष सो अरोचयदयं सिधुभ्यो अभवदुत्कृत् ॥ अयं विः
सप्तदुदुहान आशिं सोमो हृदे पवते चारुमत्सरः ॥ १७ ॥ एवाह्यसि वीरयुरेवाश्र
रुतस्थिरः ॥ एवाते राध्यमनः ॥ एवारातिः स्तुवी मघ विश्वेभिर्धा यिधा तृभिः
अधा चिदिद्रनः सचाः ॥ मोषु ब्रह्मेव तद्रयुर्भुवो वाजानां पते ॥ मत्स्वास्त्यस्य गो
मतः ॥ १८ ॥ इद्रं विश्वा अवीर्यं समुद्रव्यचसंगिरः ॥ रथीत मंरपीनां वाजा ८

नां सत्यति पतिं ॥ सरयेत इद्रवाजिनो माभेम रावसस्पते ॥ तामभि प्रणोनु मो जैता
रमपराजितं ॥ पूर्वीं रंद्रस्य रात योन विदस्यं त्यूलयः ॥ यदी वाजस्य गोमतस्तो तृभ्यो
महते मघं ॥ १९ ॥ अर्धं प्रपाठकः ॥ एते अस्मन्मिदवः स्तिरः पवित्रमाश्रवः
विश्वान्यभिसौ भगा ॥ विघ्नतो दुरिता पुरुक्क गातो को यवाजिनः ॥ तना कृण्वते
अर्वतः ॥ कृण्वते वरिवोगवेभ्यं र्षेति सुष्टुति ॥ इत्ता मस्मभ्य संयते ॥ २० ॥ राजा
मेधाभिरीयते पवमाना मनावधि ॥ अंतरिक्षेण यातवे ॥ आनः सोमस होजु
वोरूपं नवर्चसे भर ॥ सूष्माणो देव वीतये ॥ आन इद्रो रातृग्विनं गवां पोषं स्व
ख्यं ॥ वहा भगति मूलये ॥ तैत्तान् म्यानि विभ्रतं सधस्तेषु महोदिवः ॥ चारुं सु
कृत्य मेहे ॥ संवत्त छेद्यं मुक्थ्यं महामहि व्रतं मेदं ॥ रातं पुरोरु रुरुक्षणिं ॥ अ
तस्त्वारयि मभिराजानं सकृतोदिवः ॥ सपुणो अव्यथिर्भरत् ॥ अधा हिन्वान
इद्रिय ज्यायो महित्वमानरो ॥ अभिष्टि कृद्विचर्षणिः ॥ विश्वस्मादस्वदेरासा

93

1972

सा. उ. ३.

९

धारणं रजस्तरे ॥ गोपामृतस्य विभर्तु ॥ ३ ॥ इषे पवस्वधारया मृज्यमानो मनी
षिभिः ॥ इंदो रुचाभिगा इहि ॥ पुनानो वरिवस्वधूजे जनाय गिर्वणः ॥ इरे सृजान
आशिरं ॥ पुनानो देववीतय इंद्रस्य याहि निष्कृते ॥ धृतानो वाजिभिः तः ॥ ४ ॥ हि
अग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा ॥ हव्यवा इजुद्वास्यः ॥ यस्त्वामग्ने
हविष्यति इतं देवस पर्यति ॥ तस्य स्म प्राविता भव ॥ यो अग्निदेववीतये हविषां
आविवासति ॥ तस्मै पावकमृदय ॥ ५ ॥ मित्रं जुवे पूतं दक्षं वरुणं च रिशादसं ॥
धीयं घृताचीं साधंता ॥ क्रतेन मित्रावरुणा वृता वृता वृता ॥ क्रतुं बृहत्तमाश
ये ॥ कवीनो मित्रावरुणा तु विजाता उरुक्षया ॥ दक्षं दधाते अपसं ॥ ६ ॥ इंद्रे
ण संहि दक्षसे संजग्मानो अबिभ्युषा ॥ मंदसमानवर्चसा ॥ आदहस्व धामनु
पुनर्गर्भं त्वमेरिरे ॥ दधानाना मयज्ञियं ॥ वीदुचिदा रुजलुभिर्गुहाचिदिंद्रवक्त्रि

भिः ॥ अविंदउस्त्रिया अनु ॥ ७ ॥ तादुवेयये रिदं पत्ने विश्वं पुराकृतं ॥ इंद्राग्नी नम
र्धतः ॥ अग्नाविधनिना मृध इंद्राग्नी हवामहे ॥ तानो मृत्वात इंदरो ॥ हथो वृत्राण्या
या इक्षोदासानि सप्तती ॥ हथो विश्वा अपहिषः ॥ ८ ॥ अभिसोमा स आयवः पवं
ते मद्यं मदं ॥ समुद्रस्याधि विष्णुमनीषिणो मत्सरास्तेर्मिदं व्युतः ॥ तरत्समुद्रं प
वमानं कुर्मिणारा जादेव क्रतुं बृहत् ॥ अर्षो मित्रस्य वरुणस्य धर्मणा प्रहिन्वा
न क्रतुं बृहत् ॥ नृभिर्येमाणा हर्यतो विचक्षणा रा जादेवः समुद्रयः ॥ ९ ॥ तिस्त्रो
वाच इरयति प्रवद्वि क्रतुं तस्य धीतिं ब्रह्मणो मनीषां ॥ गावो यति गोपति पृथमा
नाः सोमं यति मृतयो वावराणाः ॥ सोमं गावो धेनवो वावराणाः सोमं विप्राम
तिभिः पृथमानाः ॥ सोमः सुतं क्रच्यते पूयमानः सोमे अको स्त्रिष्टुभः संनव
ते ॥ एवानः सोमपरिषिच्यमान आपवस्व पूयमानः स्वस्ति ॥ इंद्रमा विराबृह
तामदेण वर्धया वाचं जनया पुरंधि ॥ १० ॥ यद्याव इंद्रते शलं शलं भूमीरुतस्यः

95
1972

सा.उ.क.
१०

दि

नलावजिनसहस्रसूया अनुन जातमहरोदसी ॥ आपप्राथमहिना वृषयाच
षनविश्वात्राविष्टरावसा ॥ अस्मा अवमघवन्गोमतिव्रजेवज्जिचित्राभिरुति
भिः ॥ ११ ॥ वयं घत्वा सुतावंतः ॥ आपो न वृक्तबर्हिषः ॥ पवित्रस्य प्रसवणेषु
यत्र हन् परिस्तोतार आसते ॥ स्वरं तिलासुलनरो वसो निरेक उक्थिनः ॥ कदा
सुतं तृणाण ओक आगम द्रुस्वदीववंसगः ॥ कण्वभिर्धृणावाधृष हां दधि
सहस्त्रिण ॥ पितृगं रूपं मघवन्निचर्षणे मक्षुगोमं तमीमहे ॥ १२ ॥ तरणिरि
मिषासति वा जं पुरंध्या युजा ॥ आवद्रं पुरुहूतं न मे गिराने भिंत एव सुद्रवं ॥
न दुष्टतिद्रं विणो देषु शस्यते न स्त्रे धंतं रथिर्नरात् ॥ सुशक्तिरिन्मघवंतुभ्यं
मावत्त देष्णा यत्पार्ये दिवि ॥ १३ ॥ तिस्त्रोवाच उदीरते गावो मिमंति धेनवः ॥
हरिरेति कनिक्कदत् ॥ अभिब्रह्मीरनूषत यद्दीर्घतस्य घातरः ॥ मर्नयंती

दिवः शिशु ॥ रायः समुद्रं श्वतुरोस्मभ्यं सोमविश्वतः ॥ आपवस्व सहस्त्रिणः ॥
सुता सोमं धुमन्तमाः सोमा इन्द्राय मंदिनः ॥ पवित्रवंतो अक्षर न देवान् गच्छं
तु वो मदाः ॥ इन्द्रिन्द्राय पवतु इन्द्रिन्द्रो सोमं ब्रुवन् ॥ वाचस्पतिर्मखस्यते विश्व
स्य न ॥ ३० ॥ जसः ॥ सहस्त्रधारः पवते समुद्रो वाचमीखयः ॥ सोमं पतीर्य
णां सरवेद्रस्य दिवे दिवे ॥ १५ ॥ पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्य
षिविश्वतः ॥ अलक्षत नूर्नेल दामो अश्रुते श्रुता स इह हंतस्ते सदा राता ॥
तपोष्पवित्रं विततं दिवस्पदे चैतो अस्य तंतवो व्यस्तिरन् ॥ अवंत्यस्य पवि
तारमाशो दिवः पृष्ठमधिरोहंति ते जसा ॥ अरुरुचदुषसः पृश्निरग्निय
उक्षामि मेति भुवनेषु वाजयुः ॥ मायाविनो मभिरे अस्य मायया नृचक्षसः
पितरोगर्भमादधुः ॥ १६ ॥ प्रमं हिष्ठाय गायत कृता त्रे ब्रह्मते शुक्रोचिषे ॥
उपस्कृता सो अग्नये ॥ आवंसते मघवा वीरवद्यः समिद्धाद्युन्या दुतः ॥

१७
१९७२

सा. उ. क.
१०

दि

नेलावजिनसहस्रसूया अनुन जातमहरोदसी ॥ आपप्राथमहिना दृष्टया वृ
षन विश्वाचा विष्टरावसा ॥ अस्मो अवमघवन्गो मतिव्रजेव जिचिचाभिरुति
भिः ॥ ११ ॥ वयं घत्वा सुतावन्तः ॥ आपो न वृक्तबर्हिषः ॥ पवित्रस्य प्रसवणे पु
ष्टवहन् परिस्तोतार आसते ॥ स्वरं तिलासुलिनरो वसो निरेक उक्थिनः ॥ कदा
सुतं तृणाण ओक आगमद्वस्वदीव्यं सगः ॥ कण्वेभिर्धृणावाधृषद्वा दधि
सहस्त्रिण ॥ पिरांगरूपं मघवन्विचर्षणे मक्षूगो मंतमीमहे ॥ १२ ॥ तरणिरि
मिषासति वा जं पुरंध्या युजा ॥ आवदं द्रं पुरुहूतं न मे गिराने मंत एव सुद्वं ॥
न दुष्टतिर्द्रविणो देषु रास्यते न स्नेधं तं रथिर्नरात् ॥ सुशक्तिरिन्मघवंतुभ्यं
मावत देष्णाय तार्ये दिवि ॥ १३ ॥ तिस्रो वाच उदीरते गावो मिमंति धेनवः ॥
हरिरेति कनिक्कदत् ॥ अभिब्रह्मीरनूषत यक्षीर्कृतस्य घातरः ॥ मर्जयंती

दिवः शिशुः ॥ रायः समुद्रांश्चतुरोऽस्मभ्यं सोमविश्वतः ॥ आपवस्व सहस्त्रिणः ॥
सुता सोमं धुमन्तमाः सोमा इन्द्राय मंदिनः ॥ पवित्रवंतो अक्षर न देवान् गच्छं
तु वो मदाः ॥ इन्द्रिन्द्राय पवन्त इन्द्रिन्द्रो सोमो अब्रुवन् ॥ वाचस्पतिर्मखस्यते विश्व
स्येन ॥ न ऊजसः ॥ सहस्त्रधारः पवन्ते समुद्रो वाचमीखयः ॥ सोमपतीरखी
णां सरवेद्रस्य दिवे दिवे ॥ १५ ॥ पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गोत्राणि पर्य
षि विश्वतः ॥ अतस्तनून् नलदामो अश्रुते श्रुता स इन्द्रं हंतस्ते सदा राता ॥
तपोऽप्यवित्रं विततं दिवस्पदे चैतो अस्य तंतवो व्यस्तिरन् ॥ अवंत्यस्य पवि
तारमाश्रितो दिवः पृष्ठमधिरोहन्ति ते जसा ॥ अरू रूचदुषसः पृश्निरग्निय
उक्षामि मेति भुवनेषु वाजयुः ॥ मायाविनो ममिरे अस्य माययान् चक्षसः
पितरोगर्भमादधुः ॥ १६ ॥ प्रमं हिष्ठाय गायत क्रुता ब्रेहते शुक्रो विषे ॥
उपस्कृता सो अग्नये ॥ आवंसते मघवा वीरवद्यशः समिद्धाद्युन्या दुतः ॥

१७
१९७२

सा. उ. ३.
११

कुर्वि नो अस्य समुत्तिर्भवीयस्य छावाजे भिरागमत ॥ १७ ॥ तं ते मंदं गणीम
सि वृषणं एतस्मात्सहिं ॥ ३ ॥ लोककलुषं मद्रिवो हरिश्चिंत्यं ॥ येन ज्योतीष्याय वेम
नवे च विवेदिथ ॥ मंदानो अस्य बर्हिषो विराजसि ॥ तदद्या चित्त उक्थितो नुष्टु
वंति पूर्वया ॥ वृषपत्नीरपो जयादि वै दिवे ॥ १८ ॥ श्रुधीह वंति रज्या रं द्रयस्त्वा
सपयंति ॥ सुवीर्यस्य गोमतो रायस्य धिर्महो असि ॥ यस्त इ द्र नवीयसी गिरं
मंद्रा मद्रा मजी नत् ॥ चिकित्स्विन्मनसं धियं प्रत्नामृतस्य पिप्युषी ॥ तं सुष्टवा
मय गिर इद्र मुक्था निवा वृधुः ॥ पुरुष्यस्य योस्या सिषासं तावनाम हे ॥
॥ १९ ॥ इति द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः ॥ ॥ प्रले आश्विनीः पवमानधेन
वो दिव्या असृग्गन्त पयसा धरीमणि ॥ प्रातरिक्ष्मत्स्था विरीस्ते असृक्षतये
त्तामृजं त्युषिषाणवेधसः ॥ उभयतः पवमानस्य रश्मयो ध्रुवस्य सतः प
रिच्यंतिकेतवः ॥ यदीपवित्रे अधि मृज्यते हरिः सत्ता नियोना कलत्राषु सी ११

दति ॥ विश्वाधामानि विश्वचक्षुः भवसः प्रभो ऐसतः परियंतिकेतवः ॥ त्वानर्ही
पवते सोमधर्मणा पतिर्विश्वस्य भुवनस्य राजसि ॥ १ ॥ पवमानो अजीजनदिवः
श्वित्रेन तन्यतुं ॥ ज्योतिर्वैश्वानरं बृहत् ॥ पवमानरसस्तव मंदाराजन्यदुधुनः
विवारव्यमपति ॥ पवमानस्य त्वरसो दक्षो विराजति द्युमान ॥ ज्योतिर्विश्वस्वदे
शे ॥ २ ॥ प्रयद्वा वानभूर्णयस्त्वेषा अया सो अक्रमुः ॥ घ्नतः कृष्णामपत्वे चं ॥ सुवि
तस्य मनामहेति सेतुं दुराज्यं ॥ साक्षां स दस्युमव्रतं ॥ शृण्वे वृष्टेरिव स्वनः पव
मानस्य शृष्णिणः ॥ चरंति विद्युतो दिवि ॥ आपवस्व महीमिषुंगोमदिंदो हिरण्य
वत् ॥ अश्ववत् सोमवीरवत् ॥ पवस्व विश्वचक्षुषण आमहीरोदसीष्टण ॥ उषाः
सूयोनरश्मिभिः ॥ परिणः शर्मयं त्याधारया सोम विश्वतः ॥ सरारसे वविष्ट
पं ॥ ३ ॥ आशुर्षवहन्मले परिप्रियेण धाम्ना ॥ यत्र देवा इति ब्रवन् ॥ परिष्कृण्वं
न निष्कृतं जनायया तव निषः ॥ वृष्टिदिवः परिस्रव ॥ अयस्यो दिवस्य रिर

११
१९७२

सा. ३. ३
९२

धुयो मायवित्र आ॥ सिंधोरुमी व्यक्षरत॥ सुले एति यवित्र आत्विधिं दधानो
जसा॥ विचक्षाणो विरोचयन्॥ आविवा संन्यरावतो अथो अर्वा वतः सुतः॥ इ
द्राय सिच्यते मधु॥ समीचीना अनूषत॥ हरिं हि न्वत्यद्रिभिः॥ इंदुमिद्राय पीत
ये॥ ४॥ हि न्वतिसर मुस्रयः स्वसारो जामयस्यति॥ महामिंदुं महीयुवः॥ य
वमान रुचारु चादेवा देवेभ्यः सुतः॥ विश्वावसू न्यावित्रा॥ आयवमान सुकृति
यष्टिं देवेभ्यो दुवः॥ इषेयवस्वसयतं॥ ५॥ जनस्य गोपा अजनि एजा गृवि
ग्निः सुदक्षः सुविताय नव्यसे॥ घृतप्रतीको बृहता दिवि स्पृशा घुर्महि भाति
भरतेभ्यः शुचिः॥ त्वामग्ने अंगिरसो गुहाहितं मन्वविदं छि श्रिया णं वने वने॥
स जायसे मथ्यमानः सहो महत्वा मादुः सहसः स्युत्र मंगिरः॥ यज्ञस्य केतु
प्रथमं पुरोहितमग्नि नरस्त्रिषधस्यै समिधते॥ इंद्रेण देवैः सरथं सबहि
विसीदं निहोताय जथाय सुकृतुः॥ ६॥ अयं वां मित्रावरुणा सुतः सोमः ९२

सावधा॥ ममेदिह श्रुतं हवं॥ राजाना वनभिद्रुहा ध्रुवे सदस्यत्तमे॥ सहस्रस्थूणा
आशाते॥ ता संम्राजा घृता स्कृती आदित्यादानुनस्यती॥ सचेते अनवद्वरं॥ ७॥
इंद्रेदिधी चो अमुडभिर्वत्राण्यप्रतिष्ठतः॥ जघान नवतीर्नव॥ इधुं नश्चस्यय छिरः
पर्वते घपश्रितं॥ तद्दिदुर्ध्वणावति॥ अत्राह गोरमन्वतनाम त्वष्टुरपीच्य॥ इत्याचु
द्रमसो गृहे॥ ८॥ इयं वामस्य मन्मन इन्द्राग्नी पूव्यस्तुतिः॥ अत्राह शिखि राजनि॥
शृणु तं जरितुं हे वमिद्राग्नी वनतं गिरः॥ इशा नापिप्यतं धियः॥ मायापुत्राय नो
नरं द्राग्नी माभिशास्तये॥ मानोरीरधुतं निदे॥ ९॥ पवस्व दससाधनो देवभ्यः पी
तये हरे॥ मरुतो वायवे मदः॥ संदेवै शो भते वषाक वियो नावधिप्रियः॥ पवसा
नो अदाभ्यः॥ पवमान धियाहितो ३ मियो निकनिकदत्॥ धर्मणा वायुमा सह॥
॥ १०॥ तवाहं सोम रारण सरव्य इंद्रे दिवेदिवे॥ पुरुषि बभ्रौ निचरंति मामवपरि
धीरन्तितां इहि॥ तवाहं नक्तनुले सोमले दिवा दुहानो बभ्रु ऊधनि॥ घृणातपतम

101
1972

सा.उ.क्र.

१२

तिस्र्ये परः शकुनादवपत्तिम ॥ ११ ॥ पुनानो अक्रमीदभिविश्वाम धोविच
र्षणिः ॥ शुभंतिविप्रं धीतिभिः ॥ आयोनिमरुणोरुह क्रमदिद्वेषासुतं ॥ ध्रुवे
सदसि सीदतु ॥ नूनोरथिं महाभंदो स्मभ्यं सोमविश्वतः ॥ आपवस्वसहस्त्रिणं ॥
॥ १२ ॥ पिबासोममिद्रमद तुत्वायते सुषाव हर्यश्वादिः ॥ सोलुर्बाहुभ्यां सुय
तो नार्वा ॥ यस्ते मदीयुज्यश्वा रुरस्तियेन वत्राणि हर्यश्वा हंसि ॥ सत्वाभिद्रप्र
भूवसोममत्तु ॥ बोधाक्रमे मघवन्वाचमे मां याते वसिष्ठो अर्चसि प्रशस्ति ॥
रुमा ब्रह्मसधमादे जुषस्व ॥ १३ ॥ विश्वाः एतना अभिभूतं रं नरः सज्जस्त
क्षरिं द्रं जजनुश्च राजसे ॥ क्रत्वे वरिस्थे मन्या मुरीमु लोम मो जिष्ठं तर सं तर
स्विनं ॥ नेमिं नमंति चक्षसा मे ष वि प्रा अभिस्वरे ॥ सुदीतयो वो अद्रु होपिक
र्णे तरस्विनः समृक्कभिः ॥ समुरे भासो अस्वरं निद्रं सोमस्य पीतये ॥ स्वः प
तियं दीवर्धे धृतव्रतो ह्यो जसा समृतिभिः ॥ १५ ॥ यो राजा चर्षणी नाया तारथे

१२

भिरधिगुः ॥ विश्वासां तरुता एतना नां ज्येष्ठो यो वत्र हा गृणे ॥ इंदु तं शुं भयुरु
हन्मन् नवसे यस्य द्विता वि धर्त्तरि ॥ हस्ते नवजः प्रनिधा यिद र्चा तो महो देवो न स
र्यः ॥ १५ ॥ परिप्रियादिवः कविर्वयां सिन ह्यो हितः ॥ स्वानै र्या तिक विक्रतुः ॥ स
सनु मां तरा शुचिर्जातो जाते अरोचयत् ॥ महान्मर्ही क्रता वधा ॥ प्रप्रक्षयाथप
न्यमे जनाय जुष्टो अद्रुहः ॥ वीत्यर्षे प निष्टये ॥ त्वं ह्य गदै व्य पवमान जनिमानि
द्युमत्तमः ॥ अमृतत्वाय घोषयन् ॥ येनाने वग्वा गध्यः पोणु ले ये न विप्रास आ
पिरे ॥ देवानां सुक्ते अमृतस्य चारुणो येन श्रवां स्यो शत ॥ १७ ॥ सोमः पुनाना
क्रमिणा व्यवारं विधावति ॥ अग्ने वाचः पवमानः कनि क्रदत् ॥ धीभिर्हि न्वंति वा
जिनं वने क्रीडं त मर्त्यविं ॥ अभिप्रिष्टं मृतयः समस्वरन् ॥ असर्जि कृतं रां
अभिमीदं ॥ सत्तिर्नवाजयुः ॥ पुनानो वाचं जुनेयं न सिस्यदत् ॥ १८ ॥ सोमः प
वते जनिताम तीनां जनिता दिवो जनिता एथिव्याः ॥ जनिताग्ने जनिता सूर्ये

103
1972

सा. उ. स.

९४

स्य जनितैर्द्रव्यैः। जनितोत्तविष्णोः॥ ब्रह्मादेवोत्तपदवीः कवीनाम्पि विष्णोः
हिषो मृगाणां॥ श्रेणो गृध्राणां स्वधितिर्वनानो सोमः पवित्रमत्यन्तं मनः॥ प्रदीपि
पद्मचक्रमिन्नसिंधुर्गिरः स्तोमः प्रवमानो मनीषाः॥ अंतः पश्यन् वज्रनेमावरा
ण्यो लिखति वृक्षो गोपुञ्जानन॥ १८॥ अग्निवो वधंत मध्वराणां पुरुतमः॥ अधो
न प्रो स हस्वते॥ अर्ययथान आभुवत्त्वष्टारूपेव तक्ष्या॥ अस्य कृत्वा यत्रा स्वतः॥
अर्य विश्वा अभिधियो ग्निर्देवेषु पत्यते॥ आवाजैरुपनोगमत्॥ २०॥ विश्वेषा
मिह स्तुहि होतृणां यत्रा स्तमः॥ अग्निं यज्ञेषु पूर्वं॥ इमं मिद्रस्तुतं पितृज्येष्ठमम
र्यं मदं॥ शुक्रस्य त्वाभ्यस्तरंधाराः सुतस्य सादने॥ न किष्टदधीतरो हरीर्यदिदृय
धसे॥ न किष्टानुमृज्मना न किस्वश्व आनरो॥ इन्द्राय नूतनमर्चते कथानि च ब्र
वीतन॥ सुता अमस्करिदयो ज्येष्ठनमस्य त्वाजहः॥ २१॥ इन्द्रोऽपस्य प्रवृह
या हि शूरहरी इह॥ पिबा सुतस्य मूर्तिर्नमधोऽश्वकानश्वा रुमेदाय॥ इन्द्रोऽउर

९४

न व्युनष्टं स्वमधोर्दिवान॥ अस्य सुतस्य स्वर्गो पत्न्या मदाः सुवाचो अस्थुः॥
इन्द्रस्तराणां मित्रानजघान वृत्रं पतिर्न॥ बिभेद वलं भृगुर्न स साहेशाचून्महे
सोमस्य॥ २२॥ अर्धप्रपाठकः॥ गोविष्यवस्ववसुविद्विरण्यविद्वेता धार
दो भुवने धरितः॥ त्वं सुवीरो असि सोम विश्ववित्तं त्वानर उपगिरिमासते॥
त्वं चक्षुः असि सोम विश्वतः पवमान वृषभूतो विधावसि॥ सनः पवस्व व
सुविद्विरण्यवद्वयं स्याम भुवनेषु जीवसे॥ इन्द्रान इमा भुवनानि ईयसे युजा
न इन्द्रो हरितः सुपर्ण्यः॥ तास्ते क्षरतुर्मधुमहूतं पयस्तव वृत्ते सोमतिष्ठ वि
कुरुयः॥ २३॥ पवमानस्य विश्ववित्तं सर्गो अस्तस्य तः॥ सूर्यस्य वृत्तं रश्मिः
युः॥ केतुं कुण्वं दिवस्य रिषिं विश्वा रूपाभ्यर्धसि॥ समुद्रः सोमपिबसे॥ जुष्टा
नो वाचमिष्यसि पवमानं विधर्मणि॥ क्रंदं देवान् सूर्यः॥ २४॥ प्रसोमा सो अ
धन्विषुः पवमाना सुइदवः॥ शीणाना अस्तु कुरु जले॥ अभिगावो अध

105

1972

सा. उ. सं.
९५

निषुरापोनप्रवतायतीः॥ पुनानादंद्रमाशत॥ प्रपवमानधन्वमिसौमेद्रायमादुः॥
नृभिर्यतो विनीयसे॥ इंदोयदद्विभिः सुतः पवित्रं परिदीयसे॥ अरमिद्रस्य धाम्नि॥
त्वसोमनृमादनः पवस्व चर्षणी धृतिः॥ सस्तियो अनुमाद्यः॥ पवस्व वृत्रहं तमउ
क्थेभिरनुमाद्यः॥ शुचिः पावको अद्भुतः॥ शुचिः पावको व्यले सोमः सुतस्य म
धुमान॥ देवावीरघरां महा॥ ३॥ प्रकृविदेव वीत्येव्यो वारेभिरव्यत॥ साक्षानि
श्वा अभिस्पृधः॥ सहिष्माजरितुभ्य आवाजंगो मतमिन्वति॥ पवमानः सहस्ति
पं॥ परिविश्वानि चेतसामुजसे पवसे मती॥ सनः सोमश्च वोविदः॥ अभ्यर्षे बृह
द्यशो मधवज्ञो ध्रुवरयि॥ इषं स्तोतुभ्य आभर॥ त्वराजे वसुव्रता गिरः सोमा वि
वेशिथ॥ पुनानो वद्मे अद्भुत॥ सर्वद्विरसुदुष्टो मज्यमानो गभस्त्योः॥ सोमश्च
मृषुसीदति॥ कीदुमरेवो नम हयः पवित्रं सोमगच्छसि॥ दधे सोत्रे सुवीर्यं॥ ४॥ ९५
यवं यवं नो अंधसा पुष्टपुष्टं परिस्त्रव॥ विश्वा च सोमसौ भगा॥ इंदो यथा तवस्त

वो यथा ते जातमंधसः॥ निबुर्हिषि प्रिये सदः॥ उत्तनो गोविंदश्च वित्यवस्व सोमो
धसा॥ मक्षतमेभिरहभिः॥ योजिना तिन जीयते हंति शत्रुमभीत्य॥ स पवस्व सह
स्वजित॥ ५॥ यास्ते धारामधुश्चुतो सग्नमिंदुतये॥ ताभिः पवित्रमासदः॥
सो अर्षे द्रायपीत्येतिरोमाण्यव्यया॥ सीदं नृतस्य योनिमा॥ त्वं सोम परिस्त्र
वस्वदिष्टो अगिरोभ्यः॥ वरिवो विहृतपयः॥ ६॥ तव श्रियो वर्थस्येव विदु
तो ग्नेश्चिक्त्रउषसानकेलवः॥ यदोषधीरभिरुष्टो वनानि च परिस्त्रयं चिनु
पे अं नमासनि॥ वातजूत इषितो वरां अनुत्तुषु यदन्तावे विशादितिष्ठसे॥ आ
तेयं तं ते रथ्यो॥ यथा ए० थकुराधोस्यग्ने अजरस्य धक्षतः॥ मेधाकारं विद
थस्य प्रसाधनमग्निहोतारपरिभूतममृतिं॥ त्वामभस्य हविषः समानमि
त्वां महो वृणते नान्यस्वत॥ ७॥ पुरु रूणा विध्यस्त्यवान्नं वावरुण॥ मित्रव

107
1972

सिवांसुमतिं ॥ तावांसम्यगद्गुहाणेषमत्रयामधीयसे ॥ वयं वोमित्रास्याम ॥ पालंने
 रुद्रापायुभिरुत्तत्रायथासुत्रात्रा ॥ साह्यासुदस्युत्तनभिः ॥ उतिष्ठन्नाजसासहपीत्वीशि
 प्रेअवेपयः ॥ सोममिन्द्रचूमसुतं ॥ अनुवारोदसीउभेस्यधमानमवदेता ॥ इन्द्रय
 दस्युहाभवः ॥ वाचमुष्टापदीमुहन्नवस्त्रक्तिमत्तार्धं ॥ इन्द्रासरितुन्वममे ॥ इन्द्रा-
 ग्नीयुवामिमे ३ भिस्तोमाअनूषत ॥ पिबतंराभुवासुतं ॥ पावांसंतिपुरुस्यहोनि
 युतोदाशुषिनरा ॥ इन्द्राग्नीताभिरागर्त ॥ ताभिरागधत्तंनुरोपदंसवनंरुतं ॥ इन्द्रा
 ग्नीसोमपीतये ॥ १० ॥ अर्षासोमधुमेत्तमोभिद्रोणानिरोरुवत् ॥ सीदन्त्योनेवने
 धा ॥ असाइन्द्रायवायवेवरुणायमुरुक्षुः ॥ सोमाअर्षेनुविष्यावे ॥ इषंतोकोय
 नोदधदस्मभ्यंसोमविश्वतः ॥ आपवस्वसहस्त्रिणं ॥ ११ ॥ सोमऊघाणः सोतु-
 भिरधिष्णुभिरवीनां ॥ अश्वयेवहरितायातिधारयामंद्रयायातिधारया ॥ अन्न
 व्येगोमात्रगोभिरक्षाः सोमोदुग्धाभिरक्षाः ॥ समुद्रंनसंवरणान्यगमन्मदीमदा ॥ १६

यतोरात ॥ १२ ॥ यत्सोमचित्रमुक्थ्यंदिव्यंपार्थिवंवस्म ॥ तन्नः पुनानजाभरा ॥
 वषापुनानआयूषिस्तनयन्नेधिर्बर्हिषि ॥ हरिः सन्योनिमासदः ॥ युवंहिस्थः स्व
 पतींद्रश्चसोमगापती ॥ इन्द्राणापिप्यत्तंधियः ॥ १३ ॥ इन्द्रोमदायवावधेरा
 वसेवत्रुहानृभिः ॥ तमिन्मुहत्वाजिपुलेमर्भेहवामहेसवाजेषुप्रनोविषत् ॥ अ
 सिहवीरसेन्योसिभूरिपराददिः ॥ असिदन्त्रस्यविद्वधोयजमानायशिक्षसि
 सुन्वतेभूरितेवस्म ॥ यदुदीरलआजय ॥ १४ ॥ स्वादेरिस्थोविषुवतः ॥ ताअ
 स्यष्टशनायुवः सोमंश्रीणंतिष्ठन्नयः ॥ प्रियाइंद्रस्यधेनवोयज्रहिवंतिसाय
 कंयस्वीरनुस्वराज्यं ॥ ताअस्यनेमसासहः सपर्येतिप्रचेतसः ॥ वृत्तान्यस्य
 सश्वरेपुरुषिपूर्वचित्तयेवस्वीरनुस्वराज्यं ॥ असायंशुर्मदायास्तदक्षोगिरि
 षाः ॥ स्येनोनयोनिमासदत् ॥ शुभ्रमधोदेवचातमुक्कधूतनृभिः सुतं ॥ स्वदं

सा.उ.स.

१७

विगावः पयोभिः ॥ आदीमश्वं न हेतारोश्च भुभं न मृताय ॥ मध्वोरसं सधुमीदे ॥
॥ १६ ॥ अभिद्युमे बह्व्यशदं पस्यते दिदो हि देवदेव्यु ॥ विकोशं मधुमयव ॥ आ
वच्यस्व स दक्षचम्वोः सुतो विशाचिह्ने न विरपतिः ॥ शुष्टिर्वः पवस्वरोतिमुपा
जिन्वागे विष्टये धियः ॥ १७ ॥ प्राणो शिशु मंहीनां हि न च तस्य दीधीतिभिः ॥ वि
श्वार्पे रिष्टियो भुवदधिता ॥ उपत्रितस्य पाष्योरभक्त्यदुहापदं ॥ यज्ञस्य स
सधामभिरधप्रियं ॥ श्रीणि त्रितस्य धारया पृष्ठे धेरयद्रुधिं ॥ मिमीते अस्य
योजनाविसुक्रतुः ॥ १८ ॥ पयस्ववाजसातय पवित्रे धारया सुतः ॥ इन्द्रयसो
मविष्णावे देवभ्यो मधुमत्तरः ॥ त्वोरिहंति मातया हरिं पवित्रे अद्रुहः ॥ वत्संजा
तनमात्तरः पवमानविधर्मणि ॥ त्वं द्यां च महि व्रत एधि वीचातिजन्निषे ॥
प्रतिद्रापिममुंचथाः पवमानमहित्वना ॥ १९ ॥ इदुर्वाजी पवते गो न्यो घादं
देसोमः सहदं नूनमदाय ॥ हंति रक्षो बाधते पर्यरातिं वरिवः कृण्वन्वर्जनस्य
राजा ॥ अधधारया मध्वाए चानस्तिरो रोमपवते अद्रिदुग्धः ॥ इंदुरिद्रस्य स

धीतयो

१७

रव्यं जुषाणो देवो देवस्य मत्सरो मदाय ॥ अभिद्रता निपवते पुनानो देवो देवान्
स्वेन रसेन पृचंन ॥ इंदुधर्मोण्युत्थावसानो दशक्षिपो अव्यतसानो अवे ॥
॥ २० ॥ आते अग्न इधीमहिद्युमंते देवा जरे ॥ यदुस्याते पनीयसी सुमिदीदयति
द्यवीषं स्तोत्रभ्यो आभर ॥ अति अग्न क्रुचा हविश्रुक्रस्य शोचिषस्यते ॥ सश्व
द्रदस्म विरपते हव्यवाटुभ्यं ह्वयतु इषं स्तोत्रभ्यो आभर ॥ उभे सश्वं द्रविश्यते
हवीः श्रीणीष आसनि ॥ उत्तोनोत्तुपूर्या उक्थे पुत्रावसस्यतु इषं स्तोत्रभ्यो आ
भर ॥ २१ ॥ इन्द्राय सोम गायतु विप्राय बहते बहत् ॥ धर्मकृते विपश्चिते
पनुस्यवे ॥ त्वं मिद्राभिभूरसित्वं सूर्यमरोचयः ॥ विश्वकर्मा विश्वदेवो महां
असि ॥ विश्वा जं ज्योतिषा स्वाग्गोरोचनं दिवः ॥ देवास्तदं द्रसु रव्याय ये मि
रे ॥ असावि सोम इन्द्रते रविष्यष्टण्वा गहि ॥ आतापिणा किंदियं रजः सूर्यो न
रश्मिभिः ॥ आतिष्ठे च न हन्त्ये युक्तात्त ब्रह्मणा हरी ॥ अवीचीन सुते मनोग्ना

111

1972

सा. उ. स.
१८

वाक्योत्तुवन्नुना ॥ इन्द्रमिधरीवहते प्रतिष्ठएरावसं ॥ रीषीणां सृष्टीरुपयुञ्जं
मानुषाणां ॥ २२ ॥ इति तृतीयः प्रपाठकः ॥ ॥ ज्योतिर्युजस्य पवन्ते मधुप्रियं पि
ना देवानां जनिता विभूवसुः ॥ दधाति रत्नं स्वधा योरपीच्यं मृदितं ममो मसुरं दि
योरसः ॥ अभिर्क्रदन्कुरुवाज्यर्षेति पक्तिर्देवः शतधरो विचक्षणः ॥ हरिर्भि
स्य सदनेषु सीदति मर्मजानो विभिः सिंधुभिर्वषा ॥ अग्ने सिंधूनां पर्वमानो अर्ष
स्य ग्रेवानो अग्नये गोषु गच्छति ॥ अग्ने वाजस्य भजते महद्भनं स्वायुधः सोतृभिः
सोमसूयसे ॥ १ ॥ अस्मत्प्रवाजिनो गव्या सोमा सो अश्वया ॥ शुक्रा सो वीर
याशवः ॥ शुभमाना क्रतायुभिर्मज्यमाना गभस्त्योः ॥ पवन्ते वरि अव्यये ॥ तैवि
श्वाश्च शुषेवसु सोमा दिव्यानि पार्थिवा ॥ पवन्ता मातरि श्या ॥ पवस्व देव वीरति
पवित्रे सोमं रत्या ॥ इन्द्रमिदो वृषा विशा ॥ आवच्यस्व महिः सरोर्वपदो द्युमन्वत्तमः
ओयो निधणे सिः सदः ॥ अधुक्षत प्रियं मधुधारास्तस्य वेधसः ॥ अपो वसिष्ठ

१८

सुक्रतुः ॥ महो लंखामहीरचापो अर्षेति सिंधवः ॥ यज्ञो भिर्वा सयिष्यसे ॥ समु
द्रो अस्मात्स जेविष्टं भोधरुणो दिवः ॥ सोमः पवित्रे अस्मयुः ॥ अचिक्कदृष्टा
हरिर्महान्मित्रो नदरो तः ॥ ससूर्येण रोचते ॥ गिरः स्तदं दओ जसामर्मज्यंते
अपस्युवः ॥ याभिर्मदाय शुभसे ॥ तं त्वामदायुष्टय उलोक कुरुत्मीमहे ॥ त
व प्रशास्तये मुहे ॥ गोषादं दो नृषा अस्य श्वसो वाजसाउत ॥ आत्मायुज्ञस्य पूर्यः
अस्मभ्यमिदं विद्विष्यं मधोः पवस्वधारया ॥ पज्यो वष्टिमादव ॥ ३ ॥ सनाच सो
म जेषि च पवमानं महिः श्रवः ॥ अथानो वस्य सस्कृधि ॥ सना ज्योतिः सनास्व ३
विश्वाच सोमसौ भगा ॥ अथानो वस्य सस्कृधि ॥ सनादक्षमुलक्रतुं मप सोम
मधोज हि ॥ अथानो व ॥ पवीतारः पुनीतनु सोममिद्रायु पातवे ॥ अथा ॥
त्वसूर्येण आभजत वक्रत्वात्तवोतिभिः ॥ अथा ॥ त्वं वक्रत्वात्तवोतिभिर्ज्योक्
पश्ये मसूर्ये ॥ अथा ॥ अभ्यष स्वायुध सोमहि बहं सरयि ॥ अथानो ॥ अभ्य

113
1972

३० न पच्युतोरथिं समस्तसासुहि ॥ अथा ॥ लांयुत्तरवीरधन्यवमानुविध
 मेणि ॥ अथानो ॥ रयिनश्चित्रमा ॥ वनमिदोविश्वायुमाभर ॥ अथानो ॥ ११ ॥
 तरस्समं दीधावति धोरासुत्तस्यां धीतः ॥ तरस्समं दीधावति ॥ उस्त्राविद्वसूनां
 मत्तस्य देव्यवसः ॥ तरस्समं दीधावति ॥ धुस्त्रेयोपुरुषत्योरासहस्राणि दद्या
 हे ॥ तरस्समं दीधावति ॥ आययो ॥ धुस्त्रात्तनासहस्राणि च दद्याहे ॥ तरस्स
 मं दीधावति ॥ ५ ॥ एते सोमा असुत्तगृणानीः शवसेमुरे ॥ मुदितमस्युः
 धारया ॥ अभिगव्यानि वीतयेन् ॥ पुनानो अर्षसि ॥ सनद्वाजः परित्स्वव ॥
 उत्तनो गोमतीरिषो विश्वा अर्षपरि ॥ भः ॥ गृणानो जमदग्निना ॥ ६ ॥ इमे स्तो
 ममहेते जालवेदसेरथमिवसेम ॥ मामनीषया ॥ भद्रा ॥ हिनः प्रमतिरस्युसं
 सद्यग्नेसुर्येमारिषामावयंतव ॥ भरामे धंरुणा वामाहवीषिते चित्तयंतः
 पर्वणा पर्वणा वयं ॥ जीवातवे प्र ॥ रसाधया धियो ग्नेसुर्येमारिषामावयं ॥ ९९

तव ॥ राकैमत्तासुमिधं साधया धि ॥ सुस्वेदेवाहवि रदंत्याकृतं ॥ त्वमादित्यो ॥
 आवहता ॥ ३ ॥ रमस्यग्नेसुर्येमारिषामावयंतव ॥ ७ ॥ प्रतिवांसूर उदिते मि
 त्रं गृणीष्वरुणं ॥ अयमणं रिशाद ॥ रायाहिरण्ययामुतिरियमवृकायुश
 वसे ॥ इयं विप्रामेधसातये ॥ तैस्त्र्यमदेववरुणतैमित्रसूरिभिः सह ॥ इ
 पंस्वश्वधीमहि ॥ ८ ॥ मिंधि विश्वा ॥ नपुदिषः परिबाधोजहो मधुः ॥ वसुस्या
 हंतदाभर ॥ यस्य ते विश्वमानुषमरेदंतस्य वेदति ॥ वसुस्या हंतदाभर ॥
 यद्दीडा विद्रयस्तिरेयस्य शाने परा ॥ वसुस्या हंतदाभर ॥ ९ ॥ यशस्य
 हि स्थ सुविजा सस्त्रीवा ॥ जेषु कर्म ॥ इद्राग्नी तस्य बोधतं ॥ तोशासारथ्या
 वानायुत्रहनापराजिता ॥ इद्राग्नी तस्य बोधतं ॥ इदं वामदिरं मध्वधुसं न
 द्विभिर्नरः ॥ इद्राग्नी तस्य बोधतं ॥ १० ॥ इद्रायेदो मुरुत्वलेपवस्त्वमधुमत्तमः
 अर्कस्य योनिमासद ॥ तं त्वाविप्रावुचो विदुः परिष्कृण्वन्ति वेधसः ॥ सत्त्वाम

जंत्यायवः॥ रसंते मित्रो अर्यमापिबं तुर्वरुणः कवे॥ पवमानस्य मरुतः॥ मज्य
मानः सुहस्यसमुद्रैवाचमिन्वसि॥ रयिपित्रीगंबदुलं पुरुस्य हं पवमानाभ्यर्षसि॥
पुनानो वारेयवमानो अव्ययेरुषो अचिक्रदहने॥ देवानां सोमपवमान निष्कलंगो
भिरजानो अर्षसि॥ एतमुत्पदशक्षियो मज्जति सिंधुमातरं॥ समादित्येभिररव्य
त॥ समिंद्रेणोत्तवार्युना सुत एति पवित्रा॥ संसूयस्य रश्मिभिः॥ स नो भगा
यवायवे पूष्णो पवस्व मधुमान्॥ चारुमित्रैवरुणे च॥ १३॥ रेवतीर्नः सधमाद
इंद्रे संतु तु विवाजाः॥ क्षुमंतो याभिर्मदेम॥ आघृत्वा वां त्मना सुः स्तोतृभ्यो धृष्ण
वीयानः॥ ऋणोरक्षुं न चक्रयोः॥ आयद्वयः शतक्रतुर्वाकामं जरितृणां॥ सुणो
रक्षुं न राचीभिः॥ १४॥ सुरुपकृत्तुमूलये स्तु दुधामिव गोद्वहे॥ जुहूमसि घवि
घवि॥ उपनः सवना गहिसोमस्य सोमपाः पिब॥ गोदाद देवतोर्मदे॥ अथा
ते अंतमानां विश्वामसुमतीनां॥ मानो अतिरव्य आगहि॥ १५॥ उभेय दिंदुराद

सी आप्राथोषादव॥ महीतं त्वामहीनां संम्राजं चर्षणीनां देवीजनित्र्यजीजनद्
द्राजनित्र्यजीजनत्॥ दीर्घं ह्यं कुर्यायथा शक्तिं विभर्षि मंतुमः॥ पूर्वणमघवन्
दाजो वृथायथायमः॥ देवीजनित्र्यजीजनद् द्राजनित्र्यजीजनत्॥ अवस्मदुहेणा
यतो मर्त्तस्य तनुहि स्थिर॥ अधस्पदं तमी कृधियो अस्मो अमिदा सति देवीज
नित्र्यजीजनद् द्राजनित्र्यजीजनत्॥ परिस्वानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमो अक्षाः॥
मदेषु सर्वधा असि॥ त्वं विप्रस्व कविर्मधु प्रजातं मधसः॥ मदेषु सर्वधा असि॥
त्वं विश्वे स जोष सो देवाः सः पीतिमा शत॥ मदेषु सर्वधा असि॥ १७॥ ससुन्वे
यो वसूनां यो रायामानेताय इक्ष्वाणां॥ सोमोयः सुक्षितीनां॥ यस्य न इन्द्र पिबा
द्यस्य मरुतो यस्य वार्यमणा भगः॥ आयेन मित्रावरुणा कुराम हेंद्रमवसेम
हे॥ १८॥ त्वं वः सखायो मदाय पुनान मभिगायत॥ शिशुन हव्यैः स्वदयत गृ
तिभिः॥ संवत्सदवमातृभिरिदुर्हिन्वानो अज्यते॥ देवावीर्मदो मतिभिः परि

सा.उ.स.

२९

कृतः॥ अयंदक्षायसोधनोर्यशार्धायवीतये॥ अयंदेवेभ्योमः कृतः॥ १९॥ सौमाः प
वंतु इंदवोस्मभ्यंगालुवित्तमाः॥ मित्रास्वाना अरे पसः स्वाध्यः स्वविदः॥ तस्यतो सो
विपश्चित्तः सोमा सोर्दध्याशिरः॥ सूरामे नदशतामोतिगुलवो ध्रुवा घृले॥ सुधा
णासेव्यद्विभिश्चिताना गौरभिश्चिताना गौरभित्वचि॥ इषमस्मसभितः समस्वर
न्वसुविदः॥ २०॥ अयापुवीपवस्वेना वसूनि मांश्चत्वं दंदोसरसि प्रधन्व॥ बृधश्चि
द्यस्यवातो न जूतिं पुरुमेधश्चित्तकवेर न धात॥ उत्तन एनापघृयापवस्वाधिश्चुते
श्रवाय्यस्यतीये॥ षष्टिसहस्राने गुतो वसूनि वसूनि पक्वधूनवद्वया॥ महीमे अस्य णा
वृषनामश्रुषे मांश्चत्वे वा एराने॥ वावधत्रे॥ अस्वापयन्निगुलस्नेहयच्चापामि
त्राः॥ अपाचितो अचेतः॥ २१॥ अग्नेत्वं नो अतम उत्तत्राताशिवो भवावरुथ्यः॥
वस्वरग्निर्वसुश्रवा अथानक्षिद्युर्मत्तमं रयिदाः॥ तं त्वानो चिष्टदीदिवः सुक्ता २९
यन्नुर्नमीमहसस्विभ्यः॥ २२॥ इमानुकं भुवनासीषधामैद्रश्च विश्वे च देवाः॥

युज्ञं च नस्तु न्वंच प्रजां चादित्यैरिंद्रः सहसीषधातु॥ आदित्यैरिंद्रः संगणो मरु
द्भिरस्मभ्यं भेषजां करत्॥ प्रवोचोप॥ २३॥ अर्धं प्रपाठकः॥ ॥ प्रकाव्यमुरा
ने वब्रुवाणो देवो देवानां जनिमा विवक्ति॥ महिब्रतुः शुचिबंधुः पावकः पदाव
राहो अभ्येतिरेभन॥ प्रहंसा सस्त्रिपलावृणुमधामादस्तं वृषगणा अयासुः॥
अंगोषिणं पवमानं सखायो दुर्मेषवाणं प्रवदतिसाकं॥ संयोजत उरुगायस्य जू
तिं वृथा कीडं तमिमलेन गावः॥ पूरीणसं कणुते तिग्मशृंगो दिवा हरिर्इंदरो न
क्तमृजः॥ प्रस्वाना सोरथा द्वावैतो नश्च वस्यवः॥ सोमा सोराये अक्रमुः॥ हि
न्वाना सोरथा द्वादधन्विरे गभस्त्योः॥ भरासः कारिणामिव॥ राजानो न प्रवा
स्तिभिः सोमा सो गोभिरजते॥ युज्ञो न सुप्तधातुभिः॥ परिस्वाना स इंदवो म
मदाय बृहणागिरा॥ सुक्ता अर्षेति धारया॥ आपानी सो विवस्वतो जिन्वत उ
ष सो भग॥ सूरु अण्वं वितन्वते॥ अपह्वारामतीना प्रलोक्णं वतिकारवः॥

119

1972

सा. उ. स.

२३

वृष्णो हरस आयवः ॥ समीचीनास आसते होतारः ससजामयः ॥ पदे मेकस्य
पिप्रतः ॥ नाभानां भिन्न आददे चक्षुषा स्तरे हरो ॥ कवेरपत्यमा दुहे ॥ अभिप्रि
यं दिवस्पदमध्ययुभिर्गुहाहितं ॥ सूरः पश्यति चक्षसा ॥ १॥ असृग्मिंदवः प
थाधर्मनृतस्थसुश्रियः ॥ विद्वाना अस्य योजनं ॥ प्रधानमध्वो अग्नियो मही
रपो विगाहते ॥ हविर्हविः पुर्वधः ॥ प्रयुजो वाचो अग्नियो धृषो वच क्रददने ॥ स
माभिसत्यो अध्वरः ॥ परियक्ताया कविर्नृणां वसानो अर्षति ॥ स्वर्वाजी सिषा
सति ॥ पवमानो अभिस्थधो विशोरा जिवसीदति ॥ यदी मृण्वति वेधसः ॥ अ
यो वारे परिप्रियो हरिर्वनेषु सीदति ॥ रेभो वनुष्यते मती ॥ सवायुमिंद्रमश्विना
साकं मदन गच्छति ॥ रणायो अस्य धर्मणा ॥ अमित्रैर्वरुणे भगे मधो पवंत ऊ
मयः ॥ विद्वाना अस्य राक्मभिः ॥ अस्मभ्यं रोदसीरयि मध्वो वोजस्य सार्त
ये ॥ श्रवोर्वसु नि सजितं ॥ आते दक्षमयो भुवर्वक्त्रि मद्यावृणीमहे ॥ पातमा

२३

पुरुस्पदं ॥ आमं द्रमावरेण्यमा विप्रमा मनीषिणं ॥ पातमा पुरुस्पदं ॥ अरयिमा
सुचेतुनमासकतोत्तमूखा ॥ पातमा पुरुस्पदं ॥ मूर्धनं दिवो अरति एधिव्यवे
श्वानरमृत आज्ञात मग्निं ॥ कथिं संम्राजमतिथिं जनानामासनः पात्रजनयं
त देवाः ॥ तं विश्वे अमृतजीयमानं शिशुं न देवा अभिसंनवंते ॥ तव क्रतुभिर
मृतत्वं मायुनैश्चानरयसि त्रोरदीदः ॥ नोभियज्ञानां सदनं रयीणां महामाहा
वमभिसंनवंतं ॥ वैश्वानरं रथमध्वराणां यत्तस्य केतुं जनयंत देवाः ॥ ३॥
प्रवो मित्राय गायत वरुणाय विपागिरा ॥ महिषत्रावृतं बृहत् ॥ संम्राज्या
धृतयो नीमित्रश्चोभाव रुणाश्व ॥ देवा देवेषु प्ररास्ता ॥ तानः राक्तपार्थिव
स्य महोरायो दिव्यस्य ॥ महिषां क्षुत्रं देवेषु ॥ ४॥ इन्द्राया हि चित्रभानो सुता
इमे त्वायवः ॥ अण्वीभिस्तनापूतासः ॥ इन्द्राया हि धिये पितो विप्रजतः सु
तो वतः ॥ उपब्रह्माणि वाघतः ॥ इन्द्राया हि तूजान उपब्रह्माणि हरिवः ॥ सु

121

1972

सा. उ. २२.

२३

तेहधिष्वनश्वनः॥५॥ तमीडिघयोअर्चिषावनाविश्वापरिघजत॥ कृष्णाक
पोतिजिह्वा॥ यदुदआविवास्तितस्मिन्मिन्द्रस्य मर्त्यः॥ कृष्णायसुतराअपः
तानोवाजवतीरिषआशून्पिएतमवतः॥ एद्रमग्निं चवोळ्ळवे॥ ६॥ प्रोअ
यासीदिदुरिद्रस्यनिष्ठतंसखासख्युनेप्रमिनातिसंगिर॥ मर्यदवयुवतिभिः
समर्षतिसोमः कलेत्रोशतयान्नापथा॥ प्रवोधि योमं द्रयुयोविपन्यवः प
नस्युवः संवसनेघक्रमुः॥ हरिः क्रीडंतमभ्यनूषतस्सभोभिधेनवः प
यसेदशिश्नयुः॥ आनः सोमसंयतंपिप्युषीमिषमिंदोपवस्वपवमानोअ
स्तिधं॥ यानोदोहलेत्रिरहंनसश्चुषीक्षुर्महाजवनमधमसुवीर्यं॥ ७॥ न
किष्टकर्मणानराद्यश्चकारसहावधं॥ इंद्रं नयत्तेधिश्च वृत्तं सभ्वसमधृष्टे
धृष्टं मोजसा॥ अषाढमुग्गं एतनासुसासहियस्मिन्नुहीरुरुजयः॥ संधे
नवो जायमानेअनोनवुर्धामिक्षामोअनोनवुः॥ ८॥ सखायआनिषीदतपु

२३

नानायप्रगायत॥ शिभुं नयत्तैः परिभूषतश्चिये॥ समीवत्संनमात्तुभिसृज
तागयसाधनं॥ देवाव्यं मदमभिद्रिशवसं॥ पुनातादक्षसो धनं यथाश
र्धायवीतये॥ यथामित्रायवरुणाय शतमः॥ ९॥ प्रवाज्यक्षासहसंधारस्ति
रः पवित्रं विवारमव्यं॥ सवाज्यक्षासहसरेताअदिभजानोगोभिश्चीणानः
प्रसोमथाहीद्रस्यकुक्षानृभिर्यमानोअद्रिभिः सुतः॥ १०॥ येसोमासः परा
वतियेअवीवतिसृजिरे॥ येवादः रार्यणावति॥ यआर्जीकेपुरुत्वसुयेम
ध्येपस्थाना॥ येवाजनेषुपंचसु॥ तेनोवृष्टिदिवः स्परिपवंतामासुवीर्यं॥
स्वानादेवासुददवः॥ ११॥ आतेवसोमबोयमस्यरमाचिसधस्थात्॥ अ
अग्नेस्वाकामयागिरा॥ पुरुआहिसदउ. सिविशोविश्वाअनुप्रभुः॥ समस्त
त्वाहवामहे॥ समस्त्वग्निमवसेवाजयंतोहवामहे॥ वाजेषुचित्रराधसं॥
त्वं न इन्द्राभर॥ ३०॥ जो नृम्यां शतक्रतोविचर्षणे॥ आवीरं एतनासहं॥ त्वं

123

1972

सा.उ.स.
२४

हिनः पितृवसोत्वं माता शतक्रतो बभूव धिष ॥ अथा ते सुमन्मीमहे ॥ त्वं शुभि
नपुरु कृतवाजयंतमुपब्रुवे स ॥ हस्तुत ॥ स नो रास्व सुवीर्यं ॥ १३ ॥
यदिन्द्रवित्रमेहनास्ति त्वादातमद्विवः ॥ राधस्ते नो विदद्वस उभया हस्त्या भर ॥
यन्मन्यसे वरेण्यमिन्द्रक्षतदा भर ॥ विद्यामतेत्यते वयमकूपारस्य हाव
नः ॥ यत्ते दिक्षु प्रराध्य मनो अस्ति श्रुतं ब्रह्म ॥ तेन हृत् ॥ चिदद्विव आवा
जं दर्शितुं स्यात् ॥ १४ ॥ इति चतुर्थः प्रपाठक समाप्तः ॥ विश्वं जज्ञानं ह
र्यंतं मृजंति श्रुं भंति विप्रं मरुतौ गणेन ॥ कविगीर्भिः काव्येना कविः सं सो
मः पवित्रमत्येतिरेभन ॥ सविमनाय सविकस्वर्षाः सहस्रनीथः पदवीः
कवीनां ॥ तृतीयं धाम महिषः सिषासं सोमो विराजमनुराजतिष्ठ ॥ चम
षष्ठ्येनः राकुनो विभ्रत्वा गोविंदुर्दृष्ट आ युधानि विभ्रत ॥ अपामूर्मिस
वमानः समुद्रतुरीय धाम महिषा विवक्ति ॥ १५ ॥ एते सोमा अभिप्रियमिन्द्र

स्य कोममक्षरन् ॥ वस्यंतो अस्य वीर्यं ॥ पुनानो सश्व मूषदोगधं तो वायुम
श्विना ॥ ते नो धत्त सुवीर्यं ॥ इन्द्रस्य सोमराधसे पुनानो हार्दि चोदय ॥ देवानां
योनिमासदं ॥ मृजंति त्वा दशक्षिपो हि न्वतिसप्तधीतयः ॥ अनुविप्रा अमं
दिषुः ॥ देवेभ्यस्त्वामदाय कस्तु जानमति मेष्यः ॥ स गोभिर्वीसयामसि ॥ पु
नानः कलशोष्ठावस्त्राण्यरुषो हरिः ॥ परिगव्या न्यव्यत ॥ मघोनो अपवस्व
नो जहिविश्वा अपदिषः ॥ इन्द्रो मरवायमा विशा ॥ न च क्षसं त्वा वयमिन्द्रपी
तं स्वर्विदं ॥ भक्षी महिप्रजाभिषं ॥ वृष्टिदिवः परित्स्त्रवद्युम्ने पृथिव्या अधि ॥
सहोनः सोमपृत्सधाः ॥ २ ॥ सोमः पुनानो अर्षति सुरहस्वधारो अत्यविः ॥
वायोरिन्द्रस्य निष्कृतं ॥ पवमानमवस्य वो विप्रमभिप्रगायत ॥ सुधाणां
देववीतये ॥ पवते वाजसातये सोमाः सहस्त्रपाजसः ॥ गृणाना देववी
तये ॥ उत्तनो वाजसातये पवस्व ब्रह्मतीरिषः ॥ धुमेदिदो सुवीर्यं ॥ अत्या

125
1972

सा.उ.स.

२५

हिया नानहेतुभिरसंगं वाजसातये॥ विवारमव्यमात्रावः॥ तैनः सहस्रिणं रथि
पवंता मासुर्वीर्ये॥ स्वानादेवासुरदवः॥ याश्चा अर्षेतीदं को भिवत्सं नमो तवः॥
दधन्विरेगभस्यो॥ जुष्टं द्रायमत्सरः पवमानः कनिक्कदत्॥ विश्वा अपदि
षोजहि॥ अपघ्नतो अराव्याः पवमानास्वर्दृशः॥ यो नावत्स्यसीदत्॥ ३॥
सोमा अस्मभिमदवः सुताकृतस्य धारया॥ द्रायमं धुमन्तमा॥ अभिविप्रा
अनूषत्तगावो वत्सं न धेनुवः॥ इन्द्र सोमस्य पीतये॥ मृदच्युस्तेति सादने सिं
धोरुमी विपश्चित्॥ रिसोमो गौरी अधिश्रितः॥ दिवो नाभा विचक्षणो व्योवा
रे महीयते॥ सोमो यः सुकृतुः कविः॥ यः सोमः कलशो घां अंतः पवित्र आहि
तः॥ तस्मिंदुः परिषस्वजे॥ प्रवाचुर्मिदुरिष्यतिसमुद्रस्याधिविष्टपि॥ जिन्व
न्कोशं मधुश्रुतं॥ नित्यस्तोत्रो वनस्येति धीनामलः सबुद्धिः॥ दिव्या नो मा
नुषायुजा॥ आपवमानधारय रथिसहस्रवर्चसं॥ अस्मेद् दोस्वाभुवं॥ अ

२५

अभिप्रियादिव कविर्विप्रसंधारयाकृतः॥ सोमो हि न्येपरावति॥ ४॥ उत्सेभुमास
त्तैरले सिंधोरुमैरिव स्वनः॥ बाणस्य चोदयापविं॥ प्रसवेत्तु दीरलेति स्त्रोवाचो
मखस्फवः॥ यदव्ययेपि सानवि॥ अव्योवारे परिप्रियं हरिं हि न्वत्यद्रिभिः॥ प
वमानं मधुश्रुतं॥ आपवस्वमदितमपवित्रधारयाकवे॥ अकंस्यग्रो निमा
सदं॥ सपवस्वमदितमगोभिरंजानो अकुभिः॥ एद्रस्य जुठरे विशा॥ ५॥
अयावीली परिस्त्रवयस्ते इंदो मदेघा॥ अयाहं नवतीर्नव॥ पुरः सद्य इत्था
धिये दिवो दासायुशवरं॥ अधत्यंतुर्वशायदुं॥ परिनो अश्वमश्वविद्रोमदि
दो हिरण्यवत्॥ क्षेरा सहस्त्रिणी रिषः॥ ६॥ अपघ्नन्पवते मधोपसोमो अ
राव्याः॥ गधुं निद्रस्य निष्कृतं॥ महो नो राय आभर पवमानजही मधुः॥ रा
स्वे दो वीरवद्यशः॥ नत्वा नालं च न दुराधो दित्संतमा भिनन्॥ यत्पुनानो मख
स्यसे॥ अयापवस्वधारयाययासूर्यमरोचयः॥ हिन्वानो मानुषीरपः॥ अयुक्त

127

1972

सा.उ.स.

२६

सुरेतनांपवमानोमनावधि॥ अंतरिक्षेणयातवे॥ उत्तयाहरितोरथेसूरोअयु
क्तयातवे॥ इंदुरिंद्रइतिब्रुवन्॥ ८॥ अग्निवोदेवमग्निभिःसजोषायःजिष्ठदुर्लभ
धरेरुणध्वं॥ योमर्त्येषुनिध्रुविर्सेतावातपुर्मूर्धोघृताभयवकः॥ प्रोथदभ्वोन
यवसेविष्यन्यदामहःसंवरणाद्वास्थात्॥ आदस्यवालोअनुवातिशोचिरधस
लेग्रजनंरुणामस्ति॥ उद्यस्यतेनवजालस्यवृष्णोग्नेचरत्यजराइधाना॥ अ
ध्याधामरुषोधूमएतिसंदूतोअग्नइयसेहिदेवान्॥ ९॥ तमिंद्रवाजयामसि
महवत्रायहतवे॥ सवृषावृषभोभुवत्॥ इंद्रःसदामनेकलओजिष्ठःसव
लेहितः॥ कृन्नीश्रुकीससोम्यः॥ गिरावज्जोनसंभृतःसबलोअनपच्युतः॥
ववक्षउग्रोअस्त्रितः॥ १०॥ अध्वयोअद्रिभिःसुतंसोमंपवित्रआनय॥ पु
नाहीद्राययातवे॥ तवत्यंद्रोअधसासादेवामधोव्यारात्॥ पवमानस्यमह
तः॥ दिवःपीयूषमुत्तमंसोममिद्रायवज्जिणे॥ सुनोतामधुमत्तमं॥ ११॥ ध

२६

र्तादिवःपवतेरुत्योरसोदक्षोदेवानामनुमाद्योन्मभिः॥ हरिस्तजानोअत्योन
सत्वमिदृथापोजांसिरुणुतेनदीष्वा॥ शूरोनधत्तआयुधागेभस्त्योःस्वाः३सि
वासन्नथिरोगधिष्टिषु॥ इंद्रस्यशुभमीरयन्नपस्यभिरिंद्रिहिनानोअज्यतेम
नीषिभिः॥ इंद्रस्यसोमपवमानऊर्मिणालविष्यमाणोजुठरेष्वाविश॥ प्रनः
पिन्वविद्युदभोनरोदसीधियानवाजांउपमासिचश्वतः॥ १२॥ यदिंद्रप्रा
गपागुदन्यग्वाहूयसेन्मभिः॥ सिमापूरुन्मूलोअस्यानवैसिप्रशर्द्धतुर्वशे॥
यद्धारुमेरुशामेरयावकेकपइंद्रमादयसेसंचा॥ कण्वासस्वाब्रह्मभिःस्तोम
वाहसइद्रायछंत्यागहि॥ १३॥ उभयंश्रणवज्जनइंद्रोअर्वागिदंवचः॥ सु
त्राच्यामघवासोमपीतयेधियाशविष्णुआगमत्॥ तंहिस्वराजंरुषभंत
मोजसेधिषणनिष्टतक्षतुः॥ उत्तोपमानांप्रथमोनिषीदसिसोमकामंहि
तेमनः॥ १४॥ पवस्वदेवआयुषगिंद्रंगछतुतेमदः॥ वायुमारोहधमेणा॥

129

1972

सा. ३. स.

२७

पवमाननितोशसेरयिसोमश्रवायं॥ इंदोसमुद्रमाविश॥ अपघ्नान्यवसेमधः॥
॥१५॥ अभिनोवाजसातमं॥ वयंतेअस्यराधसोवसार्वसोपुरुस्यहः॥ निनेदि
ष्ठतमावृषस्यामसुन्नेतेअधिगो॥ परिष्यसुवानोअक्षरहिंदुरव्येमदच्युतः॥
धारायकुध्वोअध्वरेभ्राजानयातिगव्ययुः॥१६॥ पवस्वसोममहात्समुद्रः॥
तादेवानांविश्वामिधाम॥ शुक्रःपवस्वदेवेभ्यःसोमदिवेएथित्यैराचप्रजाये॥
दिवोधुत्तमिशुक्रःपीयूषःसत्येविधर्मन्वाजीपवस्व॥१७॥ प्रेष्वोअतिथिं
स्तुषेमित्रमिवप्रियं॥ अग्नेरथुंनवेद्यं॥ कविमिवप्रशंस्यंयंदेवासोतिदिता॥
निमत्येष्वाधुः॥ त्वयविष्ठदाशुबोहःपाहिशृणुधीगिरः॥ रक्षातोकमुत्तम-
ना॥१८॥ इन्द्रनोगधिप्रियःसत्राजिदगोह्य॥ गिरिर्नविश्वतःपृथुःपतिर्दिवः
अभिहिसत्यसोमपाउमेवभूथरोदसी॥ इन्द्रासिसुन्वतोवधःपतिर्दिवः॥ त्वं
हिराश्वतीनामिन्द्रदत्तापुरामसि॥ हंतादस्योर्मनोवर्धःपतिर्दिवः॥ पुरा २७

भिदुर्युवाकृर्वरमितौजाअजायत॥ इंदोविश्वस्यकर्मणोधुत्तवज्रीपुरुषतः॥
त्वंवत्स्यगोमूतोपावरदिवोवितं॥ त्वंदेवाअविभ्युषस्तुज्यमानासआविभुः
इंद्रमीशीनओजसाभिस्तोमाअनूषत॥ सहस्रंयस्यरातयउतवासंतिभ्य
सीः॥२०॥ अर्धप्रपाठकः॥ अक्रांसमुद्रःप्रथमेविधर्मनजनयंश्रुजा
भुवनस्यगोषा॥ दृषापवित्रेअधिसानोअव्यदहसोमोवारधेस्वानोअद्विः॥
मसिवायुमिष्ट्येराधमेनोमसिमित्रावरुणापूयमानः॥ मसिराहोमारुतम
सिदेवानमसिद्यावाएथिर्वीदेवसोम॥ महत्तसोमोमहिषश्चकारापांयद्र
भौवृणीतदेवान्॥ अर्धधादिंद्रेपवमानओजोजनयसूर्येज्योतिरिदुः॥ ए
षदेवोअमर्त्यःपूर्णवीरिवदीयति॥ अभिद्रोणान्यासंद॥ एषविप्रेरभिष्टु
तोपोदेवोविगाहते॥ दधद्रत्नानिदाशुषे॥ एषविश्वानिवायोशूरोयन्निवस
त्वभिः॥ पवमानःसिषासति॥ एषदेवोरथयेतिपवमानोदशस्यति॥ आ

131

1972

सा.उ.स.

२८

विष्णुणोतिवग्वनुं॥ ३॥ एष देवो विपन्युभिः पवमानस्तत्तायुभिः॥ हरिर्वा
जायमृज्यते॥ एष देवो विपाकृतोतिहारांसिधावति॥ पवमानो अदाभ्यः॥
एष दिवविधावतितिरोरजांसिधारया॥ पवमानः कनिकदत्त॥ एष दिव्या
सरतिरोरजांस्यस्यतः॥ पवमानः स्वधरः॥ एष प्रलेन जन्मना देवो देव
भ्यः सुतः॥ हरिः पवित्रे अश्रुति॥ एष उरस्य पुरुव्रता जज्ञा नो जनयुनि
षः॥ धारया पवले सुतः॥ २॥ एष धिया यात्यव्याश्रुरो रथे भिराशुभिः॥
गच्छन्निद्रस्य निष्कृतः॥ एष पुरुधियायते ब्रह्मते देवतातये॥ यत्रा मृतास
असते॥ एतं मृजति मज्यमुपद्रोणे घायवः॥ प्रचक्राणं महीरिषः॥ एष हि
लो विनीयते तः शुद्धावतापथा॥ यदी तु जंति भूणयः॥ एष शृंगाणि दीधु
वच्छिन्नीते यथ्यो ३ वषा॥ नृम्या दधान ओजसा॥ एष वसूनि पिबन्नापरु
वाययिवा ० अति॥ अवशां देषु गच्छति॥ एतमुत्पेदराक्षिपो हरिं हिन्वति

२८

यातवे॥ स्वायुधं महितमं॥ ३॥ एष उरस्य वषारयो ज्योवारे भिरव्यत॥ गच्छन्वा
जं सहस्रिणे॥ एतं त्रितस्य योषणो हरिं हिन्वत्यद्रिभिः॥ इंदुमिंद्राय पीतये॥
एष स्यमानुषीषाश्रेणे न विक्षसीदति॥ गच्छंजरो न योषितं॥ एष स्य पीत
ये सुतो हरिरपेति धर्णसिः॥ कंदन्यो निमभिप्रियं॥ एतं त्यं हरितो दशमर्म
ज्यते अपस्युवः॥ याभिर्मदाय शुभते॥ ४॥ एष वाजीहितो नृभिर्विश्ववि
न्मनसस्पतिः॥ अज्यो वारं विधावति॥ एष पवित्रे अक्षरस्यो मो देवैभ्यः सु
तः॥ विश्वाधा मान्या विशान्॥ एष देवः शुभायते धियो नावमत्यः॥ ब्रह्म
हा देव वीतमः॥ एष वषा कनिकदत्तदृशभिर्जोमिभिर्यतः॥ अभिद्रोणा निधा
वति॥ एष सूर्यमरोचयस्य पवमानो अधिद्यवि॥ पवित्रे मत्सरो महः॥ एष स
र्येण हासते संवसानो विवस्वता॥ पतिर्वा नो अदाभ्यः॥ ५॥ एष कविरभिषु
तः पवित्रे अधितो शते॥ पुनानो घ्नन्नयदिषः॥ एष इंद्राय वायवस्वर्जित्य

183

1972

सा. उ. स.

२९

रिषिच्यते ॥ पवित्रे दक्षसाधनः ॥ एष न भिर्विनीयते दिवो मूर्धो वृषा सुतः ॥
सो मोर्यनेषु विश्वचित् ॥ एष गव्युरचिक्रदत्पवमानो हिरण्ययुः ॥ इंदुः सत्रा
जिदस्तुतः ॥ एष शुष्यसिष्यददंत रिश्वेषा हरिः ॥ पुनान इंदुरिंद्रमा ॥ ए
ष शुष्यदाभ्यः सोमः पुनानो अर्षति ॥ देवा वीरघशंसहा ॥ ६ ॥ सस्तुतः पी
तये वृषा सोमः पवित्रे अर्षति ॥ विघ्नन् रक्षांसि देवयुः ॥ स पवित्रे विचक्षणो ह
रिर्षति धर्णसिः ॥ अभियोनिः ॥ क्रदत् ॥ स वा जीरोचनादिवः पवमा
नो विधावति ॥ रक्षोहा वारमव्ययं ॥ स त्रितस्याधिसान विपवमानो अरो
चयत् ॥ जामिभिः सूर्यसह ॥ स वृत्रहा वृषा सुतो वरिवो विददाभ्यः ॥ सो
मो वाजमिवासरत् ॥ स देवः कविनेषितो ३ भिद्रोणानिधावति ॥ इंदुरि
द्रायमं हयन् ॥ ७ ॥ यः पावमानी रध्येत्यृषिभिः संभृतरसं ॥ सर्वे स पूत २९
मश्नाति स्वदितं मातरि श्वना ॥ पावमानीर्यो अध्येत्यृषिभिः संभृतरसं ॥

तस्मै सरस्वती दुहेक्षीरं सर्पिर्मधूदकं ॥ पावमानीः स्वस्ययनीः सुदुघाहि
ष्ठत् श्रुतः ॥ सृषिभिः संभृते रसो ब्राह्मणेष्मत्तं हितं ॥ पावमानीर्देधत्तु
न रमं लोकमथो अमुं ॥ कामांसमर्धयंतु नो देवीर्देवे समाकृताः ॥ येन दे
वाः पवित्रेणात्मानं पुनत्वे सदा ॥ तेनः सुहस्त्रधारेण पावमानी पुनंतु नः ॥
पावमानी स्वस्ययनी स्ताभिर्गच्छति नोदनं ॥ पुण्याश्च भक्षान् भक्षयत्य
मृतत्वं च गच्छति ॥ ८ ॥ अगन्मम हानमसाय विष्टं यो दीदाय समिधुस्व
दुरोणे ॥ त्रिभानुरोदसी अंतरुवी स्वाकृतं विश्वतः प्रत्यच ॥ समुक्ता वि
श्वादुरितानि साक्षान्निष्टवेदमजा जातवेदाः ॥ स नो रक्षिषद्दुरितादवघाद
स्मान् गणत उत्तनो मुघोनः ॥ त्वं वरुण उत्तमित्रो अग्ने त्वां वर्धयति मुतिभिर्व
सिष्टाः ॥ त्वं वरुण सुषण्णानि संतुय्य यात स्वस्तिभिः सदानः ॥ ९ ॥ महा इन्द्रो
य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमां हव ॥ स्तोमेर्वसस्य वावधे ॥ कण्वा इन्द्रं यदक्रतु

135

1972

सा. उ. स.
२०

स्तोमेर्यस्तस्यसाधनं ॥ जामिब्रुचतओयुधं ॥ प्रजामूलस्यंपिप्रतः प्रयङ्गरंतु
वङ्गयः ॥ विप्रान्कृतस्यवाहसा ॥ १० ॥ पवमानस्यजिघ्रतोहरेश्वंदोअसक्षत ॥
जीरोअजिरंशोचिषः ॥ पवमानोरथीतमः शुभ्रभिः शुभ्रैरास्तमः ॥ हरिश्चं
द्रोमुरुङ्गाः ॥ पवमानव्यशुहिरश्मिभिर्वाजसातमः ॥ दधत्स्तोत्रेसुवीर्य ॥
॥ ११ ॥ परितोषिचतासुतंसोमोयउत्तमंहविः ॥ दधन्वाज्योनयोअपस्वा ३
तरासुषावसोममद्रिभिः ॥ नूनपुनानोविभिः परिस्त्रवादव्यः सरभितरः
सुतेचित्वाप्तमदामोअधसाश्रीणतो गोभिर्नृत्तरं ॥ परिस्वानश्वक्षसेदेव
मोदनः कलुरिदुर्विचक्षुणः ॥ १२ ॥ असाविंसोमोअरुषोवृषाहरीराजेव
दस्मोअभिगाअचिक्रदत् ॥ पुनानोवारमत्येष्यवयंरथेनोनयोनिघृतव
त्तमोसद ॥ पुर्जन्यः पितामहिषस्यपुर्णिनोनाभाष्टिव्यागिरिषुक्षयंद
धे ॥ स्वसारआपोअभिगाउतासरनसंग्रावभिर्नसलेवीलेअध्वरे ॥ कवि २०

वैधस्योपर्येषिमाहिनमत्योनमृषोअभिवाजमर्षसि ॥ अपसेधंदुरितासोम
नोमउधृतं वसानः परियासिनिर्णिजं ॥ १३ ॥ श्रायंतद्वसूर्येविश्वेदिंद्रस्यभ
क्षत ॥ वैसूनिजातोजनिमान्योजसाप्रतिभागंनदीधिमः ॥ अलर्षिरातिवसु
रोमुपस्तहिभद्रोइंद्रस्यरातयः ॥ योअस्यकामंविधुतो नरोषतिमनोदानो
यचोदयन् ॥ १४ ॥ यतइंद्रभयामहेततो नोअभयंकधि ॥ मघवन्धुग्धि
तवृत्तन्नकृतयेविद्विषोविमृधोजहि ॥ त्वहिराधस्यतेरोधसोमहः क्षयस्या
सिविधुतो ॥ तत्त्वावयमघवन्निद्रगिर्वेणः सुतावंतोहवामहो ॥ १५ ॥ त्वसो
मासिधारयुर्मैद्रओजिषोअध्वरे ॥ पवस्वमंहयद्रयिः ॥ त्वंसुतोमुदितमो
दधन्वान्मत्सरितमः ॥ इंदुः सत्राजिदक्षितः ॥ त्वंसुद्याणोअदिभिरभ्यर्ष
कनिक्रदत् ॥ धूमंतेशुष्मामभर ॥ १६ ॥ पवस्वदेववीतयुदंदोधाराभिरा
जसा ॥ आकुलरोमधुमान्सोमनःसदः ॥ तवद्रप्सोउदधुतइंद्रमदायवाव

137
1972

सा.उ.स.

३९

धुः॥ लां देवांसो अमृताय कं पपुः॥ अनः सुतास इंदवः पुना नो धावता रथिं॥ वृष्टि
द्या बोरी थापः स्वर्विदः॥ १७॥ परित्यं हर्यंतं हरिं वभ्रुं पुनंति वारेणः॥ यो देवानि श्वं
इत्यग्निं मदेन सह गच्छति॥ दित्यं च स्वयं रासं स्वसारो अद्रिं संहतं॥ प्रियं मिंद्रस्य
काम्यं प्रस्तापयत्यमयः॥ इंद्राय सोमं पातवे वृत्रघ्ने परिषिच्यसे॥ नरे च दक्षिणा
वते वीराय स दना सदे॥ १८॥ पवस्व सोमं मुहे दक्षाय श्वो न निक्तो वाजी धनाय॥
प्रले सोतारो रसं मदाय पुनंति सोमं मुहे धुमनाय॥ शिशुं जज्ञानं हरिं मृजंति पवित्रे
सोमं देवेभ्य इंदुं॥ १९॥ उपोषु जातमसुरगोभिर्भृगं परिष्कृतं॥ इंदु देवा अया
सिषुः॥ तमिदं धंसु नो गिरो वत्सं शिश्वरी रिव॥ य इंद्रस्य हृदं सनिः॥ अर्धानः
सोमं उर्गावे धुस्व पिप्युषी मिषं॥ वर्धा समुद्रं मुक्थ्यं॥ २०॥ आघाये अग्नि
मिंधं ते स्तृणोति बहिरानुषक॥ येषां मिंद्रो युवांसखा॥ अयुध इदं धावत शूर ३९

३

आजति सत्वभिः॥ येषां मिंद्रो युवांसखा॥ २१॥ य एका इंदुयत्ने वसुमती यदा शु
षे॥ इशानो अं प्रतिष्कृत इंद्रो अंग॥ यश्चिद्दिवा बभ्रुः आसुता विं अविवासति॥
उग्रं तस्य त्यजेत् शव इंद्रो अंग॥ कदा मर्त्तम राधं संपृक्षुं पमिव स्फुरत्॥ कदा
नः सुश्रव क्रिर इंद्रो अंग॥ २२॥ गायंति त्वा गायत्रि णो चैत्यं कं मुर्केणः॥ ब्रह्मा
पास्वा रात क्रतु उहं रमिव ये मिरे॥ यत्सानोः सोनु मारुहो भूर्यस्य एकत्वं॥ त
दिंद्रो अर्थं चैतति युथे न रास्मिरे जति॥ युक्ष्वा हि के शिना हरी दृषणा कक्ष्य प्रा॥
अथान इंद्र सोम पागि रा मुपश्रुति चर॥ २३॥ इति पंचमः प्रपाठकः समा
प्तः॥ ॥ सृषमिधो न आवह देवो अग्ने हविष्मते॥ होतः पावक्य क्षिच॥
मधुमं तं तनून पाद्यं तं देवेषु नः कवे॥ अघो कृणु त्वृतये॥ नरा रास मिह प्रि
यमस्मि न्युत्ते उपहृये॥ मधुजिह्वं हविष्कृतं॥ अग्ने सुखं ल मे रथे देवं दिवि
त आवह॥ असि होता मनुहितः॥ १॥ यदद्य सूर उदिते नागामि त्रौ अर्यमा॥

139
1972

सा. उ. स.

३२

सुवातिसविताभगः ॥ सुप्रावीरस्तु ससयुः प्रनुयामंस्तु दानवः ॥ येनोर्अहो
तिविप्रति ॥ उत्तस्वराजो अदितिरेदं स्य वलस्य ये ॥ महोरान ईराते ॥ ३॥
उत्तामंदंस्तोमाः कण्वराधो अदिवः ॥ अय ब्रह्मादिवोजहि ॥ वृदापणीन
राधसो निबाधस्व महो असि ॥ नहिलाकश्चन प्रति ॥ त्वमीशिषेस्तु तानामि
द्रत्वमस्तु तानां ॥ त्वं राजा जनानां ॥ ३॥ आजगृविर्विप्रश्नुतीमतीनां ॥ सोमः
पुनानो असदश्च मूषु ॥ सपंतियं मिथुना सोनिकामा अध्वर्यवोरथिरोससु
हस्तात् ॥ सपुनाम उपसूरेदधान ओभे अघारोदसीवीष आवः ॥ प्रियाचि
द्यस्य प्रियसीसकुली सुतो धनं कारिणेन प्रयंसत ॥ सर्वद्विंतावर्धनः पूयमा
नः सोमो मीढां अभिनो ज्योतिषा वीत् ॥ येनानः पूर्वैपितरः पदज्ञाः स्वर्विहो
अभिगा अदिमुष्णान् ॥ ४॥ माचिदन्यद्विरांसत सरवायो मारिषण्यत् ॥ इ
दमिस्तोता वृषण सचास्तु ते मुदुरु वथा चरांसत ॥ अवक्रक्षिणं वृषभं यथा

३२

जुवेगोन चर्षणी सह ॥ विद्वेषणं संवेन न मुभयं कुरे महिष मुभया विनं ॥ ५॥ उदु
त्यं मधुमत्तमागिरः स्तोमा सरते ॥ सुत्राजितो धनुसो अक्षितो तयोवा जुय
तोरथा इव ॥ कण्वा इव भृगवः सूर्या इव विश्वमिदी तमानशुः ॥ इंदुस्तोमेभि
र्महयंत आवावः प्रियमेधा सो अस्वरन् ॥ ६॥ पयेषु प्रधन्वा जसालये परि
वृत्राणि सक्षणिः ॥ द्विषस्तुरध्या सणयान इयसे ॥ अजीजनो हि पवमान सूर्ये
विधारे शक्मना पयः ॥ गोजीरयारैहमाणः पुरंध्या ॥ अनुह्रित्वास्तु तसोमम
दामसि ॥ ७॥ परिप्रधन्व ॥ एवो मृताय महेक्षयाय सशुक्रो अर्षदिव्यः पीय
षः ॥ इंदुस्ते सोमस्तु तस्य पेयाः क्रवेदक्षाय विश्वे च देवाः ॥ ८॥ सूर्ये स्येव
रमयो द्रावयितुं वोमसुरासः प्रस्तुतः सार्कभीरते ॥ तनुं नृतं परिमर्गास आ
रावो नैद्राद्रिते पवते धाम किंचन ॥ उपोमतिः एच्यते सिच्यते मधुमं द्राजनी
चादते अंतरासनि ॥ पवमानः संतनिः सन्वृतामिव मधुमाद्रुसः परिवारम

सा. उ. स.

३३

मर्षति॥ उक्षामिमातिप्रतियंति धेनुवो देवस्य देवीरूपयंति निष्कृतं॥ अत्यक्र
मीर्देर्जेने वोरवार मृच्ययुमत्कं न निक्तं परिसौमो अव्यत॥ ९॥ अग्निं नरो ही धि
तिभिररण्यो हस्तच्युतं जनयेत् प्रचास्तं॥ दूरे दृशंगृहं पतिमथुर्यं॥ तमग्निम
स्ते वसयोन्यण्वत्सु प्रतिचक्षुर्मवसे कुलश्रित॥ दृष्ट्वा यो यो दम आसु नित्यः
प्रेक्षो अग्ने दीहि हि पुरो नो जस्त्रया सुर्म्या य विष्ट॥ त्वो शश्वंतु उपयंति वोजाः॥
॥ १०॥ आयंगोः पश्चिन्नक्रमीर्दसदन्मातरं पुरः॥ पितरं च प्रयस्वः॥ अंत
श्चरति रोचुनास्य प्राणादपानती॥ व्यस्यन्महिषो दिवं॥ त्रिंशदाम् विराज
जतिवाक्पतंगी यधीयते॥ प्रतिवस्तोरहं कृभिः॥ ॥ अर्धे प्रपाठकः॥ ॥
उपप्रयंतो अध्वरं मे च वोचे भान्वये॥ आरे अस्मे च शृण्वते॥ यः स्त्रीहितीषु
पूर्व्यः संजग्मानास कृष्टिषु॥ अरक्षद्वाश्रुषे गयं॥ स नो वेदो अमोत्यमग्नी
रक्षतु विश्वतः॥ उतास्मान्पात्वहसः॥ उत्तब्रुवतु जंतव उदग्निर्देव हजनि॥

३३

धुने जयोरणोरणे॥ अग्ने युक्वा हि ये तवाश्वा सो देव साधवः॥ अरं वेहं त्याशवः॥
अध्वानो यात्यावहाभिप्रयासि वीलये॥ आदेवां सोमपीतये॥ उदग्ने भारत कृम
दजस्त्रेण दधिद्युतत्॥ रोचुर्विभात्यजर॥ १२॥ प्रमुन्वानायां धसो मर्तो न वृत्
लेद्वचः॥ अपश्वा न मरा धसं हता मरुं न्न भगवः॥ आजामिरक्ते अव्यतनु
जेन पुत्र ओण्याः॥ सरज्जारे न योषणां वरो न योनि मासदं॥ स। रीरो दक्षसा
धनो वियस्तुस्तं भरो दसी॥ हरिः पवित्रे अव्यत वेधानयो नि मासदं॥ ३॥ अ
भ्रातृव्यो अनात्यमना पिरिंदु जनुषासुना दसि॥ युधे रापित्वमिच्छसे॥ न की
रे वतं सरय्याय विंदसे पीयंति ते सुराश्वः॥ यदा कृणाषि न दनु ह मूहस्यादिधि
ते वद्वयसे॥ ४॥ आत्वा मूहस्तु माशतं युक्ता रथे हिरण्यये॥ ब्रह्मयुजो हरयं
द्रक्वै शिनो वेहंतु सोमपीतये॥ आत्वारथे हिरण्यये हरी मयूर शेष्या॥ शिति
दृष्टो वहता मध्वो अधसा विवक्षणा स्य पीतये॥ पिबात्वा ३ स्य गिर्वणाः सुत

141

1972

सा. उ. स

२४

स्य पूर्वपादव॥ परिहृतस्युरसिन इयमासु तिश्चारु मंहाय पत्यते॥ ५॥ ओ
सोतापरिषिचुताश्वंनस्तोममसुररजसुरं॥ वनप्रक्षमुदपुलं॥ सहस्रधा
रं वृषभं पयो र्धं प्रियं देवाय जन्मने॥ अलेनय सुतं जातो विवाच धरा जादे
व भुत बृहत्॥ ६॥ अग्निर्वृत्राणि जघन द्रविणस्यैर्विपुन्यया॥ सोमिद्वशुक्र
आहुतः॥ गर्भमातुः यितुष्यिता विदिद्युतानो अक्षरः॥ सीदन्त स्ययो
निमा॥ ब्रह्म प्रजावदाभर जातवेदो विचक्षणे॥ अग्नेयदीदद्वि॥ ७॥ अ
स्य प्रेषाहे मना पूर्यमानो देवो देवेभिः सम एक्षुरस॥ सुतः पवित्रं पर्यति
रे भन्मि ते वस द्य पशुमंति होता॥ भद्रा विश्वासमन्या॥ ३ वेसानो महाङ्कुवि
निर्वचनानि शी संन॥ आवक्षस्व च स्वो पूर्यमानो विचक्षुणो जागृविदेव
वीतो॥ समुप्रियो मज्यते सानो अत्यै युरास्तरो युरासां सौतो अस्मे॥ अ
भिस्वरधन्वा पूर्यमानो यूयं पातस्वस्तिभिः सदानः॥ ८॥ एतो न्विद्रं स्तवा

२४

मशुद्धं शुद्धेन साम्ना॥ शुद्धैरुक्थैर्वाचुधो संशुद्ध आशीर्वा नम मनु॥ इन्द्रशु
द्धो न आगहि शुद्धः शुद्धाभिरुतिभिः॥ शुद्धोरयि निधारय शुद्धो मम द्विस्तो
म्यः॥ इन्द्रशुद्धो हि नोरयि शुद्धोरत्नानि दाशुषे॥ शुद्धो वृत्राणि जिघ्रसे शुद्धो
वाजं सिषाससि॥ ९॥ अग्नेस्तोमं मनामहे सिधमद्यै दिवि स्मृताः॥ देवस्य
द्रविणस्य वः॥ अग्निर्जुषत नो गिरो होता यो मानुषेष्वा॥ सयश्नैव्यं जने
स्वमग्ने सप्रथा असि जुष्टा होता वरेण्यः॥ त्वया युजं विलन्यते॥ १०॥ अमि
त्रिष्टुष्टं वृषणं वयो धामा गोविणा मवावरांतु वाणीः॥ वना वसानो वरुणान
सिंधुर्विरत्नधा दयते वार्याणि॥ शूरग्रामः सर्ववीरः सहावान् जेता पव
स्वसं निता धनानि॥ तिग्मा युधः क्षिप्र धन्वा समस्वषाढः साहान्यतना
सुरा नून॥ उरुगव्यतिरभयानि कृण्वत्समीचीने आपवस्वापु रंधी॥ अपः
सिषासन्नुषसः स्वा ३ गीः संवित्रदो मुहो अस्मभ्यं वाजान॥ ११॥ त्वमिन्द्र

143
1972

सा. उ. स.

३५

युगाभस्य जीषीशवसुस्यते ॥ त्वं वृत्राणि हं स्य प्रतीन्ये कुरु वृत्रानुल श्वर्ष
णी धृतिः ॥ तं मुखानुनमसकर प्रचेतसं राधो भागमिवेमहे ॥ महीवृद्धिः
शरणा तद्रूपं ते सुमानो अश्नवन् ॥ १२ ॥ यजिष्ठत्वा वृत्रमहे देवदेवत्री
होतारममर्त्य ॥ अस्य यज्ञस्य सुकृतं ॥ अपानपातं सुभगं सुदीधितिं
ग्निं श्रेष्ठशोचिषं ॥ स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपामा सुभयक्षते दिवि ॥
॥ १३ ॥ यमग्ने पृथक् मवावा जेषु यं जुनाः ॥ सयं ताराश्वतीरिषः ॥ नकिर
स्य सहं त्यपर्येता कयस्य चित् ॥ वाजो अस्ति श्रुवाय्यः ॥ स वाजं विश्वं च
षणिर्न वैदिरस्तुलरुता ॥ विप्रैर्भिरस्तु सनित ॥ १४ ॥ साकमुक्षो मर्जय
तः स्वसारोदशधीरस्य धीलयो धनुवी ॥ हरिः पर्यद्रवज्याः सूर्यस्य द्रोण
ननसे अत्यो नवाजी ॥ संमातभिर्न शिशुर्वावशानो वृषा दधन्वे पुरुषा
रो अङ्गिः ॥ मर्यो न योषामभिनिष्कृतं यत्संगच्छते कलश उस्त्रियाभिः ॥ ३५

उत्तं प्रपिप्य ऊधर प्याया रं दुर्धाराभिः स च ते सुमेधाः ॥ मूर्धानं गावः पय
सा च मूधभिश्चीणति वसंभिर्न निक्षैः ॥ १४ ॥ पिबास्तस्य रसिनो मत्स्वान
इंद्रगोमतः ॥ आपिनो बोधिसधमाद्यो वधे ३ स्मां अवंतु ते धियः ॥ भूया
मते समुतो वाजिनो वयं मानस्तरभिमातये ॥ अस्मां चित्राभिरवतादभिः
ष्टिभिर्गानः सुभेषु यामय ॥ १५ ॥ त्रिरस्मे सुसधनवो दुदुक्ते सत्यामा शिरं
पूर्वैर्योमनि ॥ चत्वार्यन्या भुवनानि निर्णिजे चारुणि चक्रेयदृते रवर्धत ॥
स भक्षमाणो अमृतस्य चारुण उभेद्यावा काये ना विशाश्रथे ॥ ते जिष्ठा
अपो मंहना परिर्व्यतु र्यदी देवस्य श्ववसा सदो विदुः ॥ ते अस्य संतुके तवो
मृत्युवोदाभ्या सो जनुषी उभे अनु ॥ ये भिन्ने म्णा च देव्या च देव्या च पुनत आदिद्रा
जानमनना अगृभ्यात ॥ १७ ॥ अभिवायुं वीत्य षो गृणानो ३ भिमित्रा वरुणा
पूयमानः ॥ अभीनरं धीजवनं रथेष्ठा मभी द्वे वषणं वज्र बाहु ॥ अभिवस्त्रास्तव

145
1972

सा. उ. स.

३६

सनीन्यर्षाभिधेनूः सुदुघाः पूर्यमानाः ॥ अभिचंद्राभर्तवे नो हिरण्याभ्यश्चान्नुधि
नो देवसोमे ॥ अभिनो अर्षदिव्यावसू न्यभिविश्वा पार्थिवा पूर्यमानः ॥ अभियेन
द्रविणमुश्नवामाभ्यार्षेयं जमदाग्नवन्तः ॥ ९८ ॥ यज्जायथा अपूर्यमघवन्
ब्रह्म्याय ॥ तस्य ध्रुवीमप्रथयस्तदस्तभ्ना उतो दिवं ॥ तत्ते यज्ञो अजायत तद
के उलहस्क्रुतिः ॥ तं हि श्वमभिर्भूरसियज्जालं यज्जंत्वं ॥ ओमो सुपुक्क मेरये
ओ सूर्यरोहयो दिवि ॥ घूर्मन्नसामतपता सुवृत्तिभिर्जुष्टुर्गर्विणसे बहुत ॥ ९९
मस्य पायिते महः पात्रस्य यहरितो मत्सुरो मदः ॥ वृषाते वृष्णा इंदुर्वीजी महस्म
सा तमः ॥ ओ नस्ते गंतु मत्सुरो वृषामदो वरेण ॥ सहा वा इद्रसानुसिः पतना
षा उमर्त्यः ॥ त्वं हि शूरः स नितो चोदयो सनुषोरथं ॥ सहा वा इद्रस्युमव्रत मोषः
पात्रं नरो चिषा ॥ ॥ अर्धः प्रयाठकः ॥ पवस्व वृष्टिमास्तनो पाभूमि दिवस्पति ॥
अयक्ष्मा बृहती रिषः ॥ तया पवस्व धारया यया गाव इहा गमन् ॥ जन्यास उ

३६

पनो गृहं ॥ घृतं पवस्व धारया यज्ञेषु देववीतमः ॥ अस्मभ्यं वृष्टिमा पव ॥ सैनजुर्जे
व्याव्यय पर्वित्रं धाव धारया ॥ देवासः शृणु वृद्धिं ॥ पवमानो असिष्य दृष्टां स्य
पूजं घनत ॥ प्रलुवेदो चयं नुचः ॥ १ ॥ प्रत्यस्मे पिपीषते विश्वानि बिर्दुष भर ॥
अरं गुमाय जग्मये पश्चाद्वधने नरः ॥ तमेनं प्रत्येत नृसौमेभिः सोमेभिः सो
मया तमं ॥ अमुत्रैभिर्सेजीषिणमिंद्रं सुते भिरिदुभिः ॥ यदी सुते भिरिदुभिः
सौमेभिः प्रतिभूषथ ॥ वेदा विश्वस्य मेधिरो घृषत्तं मिदेषले ॥ अस्मा अस्मा
इदं धुसौ ध्वयो प्रभरा सुतं ॥ कुवित्समस्य जेन्यस्य राई तो मि रास्ते रवस्प रत् ॥
॥ २ ॥ बुभ्रवे नु स्वतवसे रुणाय दिवि स्पृश ॥ सोमाय गार्थमर्चत ॥ हस्तच्यु
ते भिरिदुभिः सुतं सोमं पुनीतुन ॥ मधा वा धावता मधु ॥ नृमसे दुपसी दत्त
दुर्ध्रुदभि श्रीणीतन ॥ इंदुमिद्रे दधातन ॥ अमित्रहा विचषणिः पवस्व सोम
रा गवे ॥ देवभ्यो अनु कामु कृत ॥ इद्राय सोमया तवे मदाय परिषिच्यसे ॥

147

1972

सा.उ.स.

२७

मनुश्चिन्मनसस्पतिः॥ पंचमानसुवीर्यरथिसोमरिरीहिनः॥ रदुर्विद्रेणयु
जा॥ ३॥ उद्देदुभिश्चुलामंघवषभंनर्यापसं॥ अस्तारमेषिसूर्य॥ नवयोनव
तिपुरोबिभेदवाहोजसा॥ अहिचवत्रहावधीत्॥ सनुरद्रः शिवः सरवा
भावद्रोममधवमत॥ उरुधारेवदोहते॥ ४॥ विभ्राट्बृहत्स्वितुसोम्यमध्वा
युद्धंक्षयक्षयतावविद्रुतं॥ योतज्जुतोयो अभिरक्षतिर्त्तनाप्रजाः पुपोषपु
रुधाविराजति॥ विभ्राट्बृहत्स्वभृतवाजुसालमंधर्मदिवोधुरुणोसुत्यमधि
तं॥ अभिचहावत्रहादस्पृहंतमंज्योतिर्जज्ञेअस्तरहासपलुहा॥ इदंश्रे
ष्ठंज्योतिषाज्योतिरुत्तमंविश्वजिह्वनुजिदुच्यतेबृहत्॥ विश्वभ्राट्भ्राजो
महिसूर्योदृशउरुपप्रथेसहजोजोअच्युतं॥ ५॥ इद्रकृतुनोभिरपिता
पुत्रेभ्योयथा॥ शिक्षाणोअस्मिन्पुरुहूतयामनिजीवोज्योतिरशीमहि॥ २७
मानोअज्ञातावजनादुराध्यो॥ ३॥ माशिवासाअवक्रमुः॥ त्वयावयंयध्वतः

राश्वतीरपोतिश्चरतरामसि॥ ६॥ अद्याद्याश्चश्चरंद्रास्वपरेचनः॥ विः
श्वाचनोजरित्सस्यतेअहादिवानेक्तंचरक्षिषः॥ प्रभंगीशूरोमधवातुवीमधुः
संमिश्रोवीर्यायुक्॥ उभातेबाह्वृषणाशतक्रतोवियावजंमिमिक्षितुः॥ ७॥
जनीयंतोन्वमवः पुत्रीयंतः सुदीनयः॥ सरस्वतंहवामहे॥ उत्तनः प्रियाप्रि
यासुसुप्तस्वसासुजुष्टा॥ सरस्वतीस्तोम्याभूत्॥ ८॥ तत्सवितुर्वरेण्यंभर्गो
देवस्यधीमहि॥ धियो यो नः प्रचोदयात्॥ सोमानंस्वरणंरुण॥ अग्नेआ
यूषिपवसे॥ तानः शक्त्यार्थिवस्य॥ सतमृतेनसंपतमिषिरंदक्षमात्राते
अद्रुहादेवौवर्धेते॥ वृष्टिद्यावारीत्यापेषस्यतीदनुमत्याः॥ बृहंतं गतुमात्रा
ते॥ युंजंतिब्रह्मरुषंचरंतुपरितस्थुषः॥ रोचंतेरोचनाहिवि॥ युंजंत्यस्य
काम्याहरीविपक्षसारथे॥ शोणाधृष्णान्वाहसा॥ केतुंरुण्वनकेतवपेरो
मर्याअपेशसे॥ समुषद्विरजायथाः॥ ९२॥ अयंसोमइद्रुतुभ्यंसुन्वेतुभ्यं

149

1972

सा. उ. स.

२८

पवते त्वमस्य पाहि ॥ त्वं ह्ययं च कृषे त्वं ववष इंदुं मदाय युज्याय सोमं ॥ संदुरथोन
भुरिषोऽयोजिमहः पुरुणि सलये वसूनि ॥ आदे विश्वान दुष्याणि जातो स्वर्षा
लायन ऊर्ध्वान वंत ॥ शुष्मी राथोन मारुतं पवस्वानभिरास्ता दिव्या यथा विट्
आपो नमश्स्तु मुनिर्भवानः सहस्रास्माः एतन्नाषा इयुजः ॥ १३ ॥ त्वमग्ने
युजानां होला विश्वेषां हितः ॥ देवे भूमौ नुषेजने ॥ स नो मुद्राभिरध्वरे जिह्वा
भिर्यजामहः ॥ आदेवान्वक्षिर्यक्षि च ॥ वेथा हि वेधो अध्वनः पृथग्देवा
जसा ॥ अग्ने युजेषु सुक्रतो ॥ १४ ॥ होता देवो अमर्त्य पुरस्तादेति मार्यया ॥
विदथानि प्रचोदयन् ॥ आजीवा जेषु धीयते ध्वरेषु प्रणीयते ॥ विप्रो यज्ञस्य
साधनः ॥ धियो चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमादध ॥ देक्षस्य पितरं तना ॥
॥ १५ ॥ आसुते सिंचतश्चिरं रोहस्यो हिरण्ययं ॥ रसादधीतवृषभं ॥ ते
जानतस्व मोक्ष्या ॥ संवत्सा सो न मातृभिः ॥ मिथोन संतजामिभिः ॥

२८

उपस्त्रकेषु वसतः कृण्वते धरुणं दिवि ॥ इंद्रे अग्नानमस्वः ॥ १६ ॥ तदिदा स
भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जस्तु गस्त्वेष नृमणः ॥ सद्योजज्ञानो निरिणाति शत्रून् नु
य विश्वे मदंत्यूमाः ॥ वायुधानेः रावसाभूयो जाः शत्रुदोसाय भिर्यसं दधाति ॥
अय्यन अय्यनञ्च सस्मि संतेन वंत प्रभृता मदेषु ॥ त्वे क्रतुमपिरंजं ति
विश्वेदिर्यदेते त्रिर्भवंत्यूमाः ॥ स्वादोः स्वादीयः स्वादुना सजा समुदः सुम
धुर्मधुना भियोधीः ॥ १७ ॥ त्रिकद्रुकेषु महिषोयवा शिरं सुविशुष्मस्तु
पत्सोममपि बृद्धिष्णुना सुतं यथा वृशत् ॥ स इममादमहिकर्म कर्तवे म
हा मुरुं सैनं सश्च देवो देवं सत्यं इंदुः सत्यमिंद्रं ॥ साकं जातः क्रतुना साकं
मोजसा ववक्षिथ साकं रथो वीर्यैः सासहिर्मघो विचर्षणिः ॥ राता राधः
स्तुवते काम्यं वसु प्रचेत न सैनं सश्च देवो देवं सत्यं इंदुः सत्यमिंद्रं ॥ अध
विषीमां अभ्योज साक्रि वि युधा भवदोरोदसी अष्टादस्य मज्जना प्रवा

157

1932

वधे ॥ अंधत्तान्यजुठरे प्रेमरिच्यलसैनसश्चदेवोदेवंसुत्यदं दुंसुत्यमिंद्रं ॥
 इतिषष्ठः प्रपाठकः समाप्तः ॥ ॥ अभिजापतिगिरेदमर्चयथाविदे ॥ प्र
 सुनुंसुत्यस्यसत्यति ॥ आहरयः समज्जिरुषीरधिबहिषि ॥ यत्राभिसेन
 वामहे ॥ इद्रायुगावआशिरंदुदुकेवज्जिणेमधु ॥ यत्सीमुपद्वरेविदत् ॥ १॥
 आनोविश्वासुहव्यमिंद्रसमस्तभूषत ॥ उपब्रह्माणिसवनावत्रहन्परम
 ज्यासचीषम ॥ त्वंदाताप्रथमोराधसामस्यसिसुत्यइशानकृत ॥ लुवि
 द्युनस्ययुज्यावणीमहेपुत्रस्यशिवसोमहः ॥ २॥ प्रलंपीयूषपुय्येयदु-
 क्थ्यमूहोगाहादिवआनिरधुस्त ॥ इद्रमभिजायमानंसेमस्वरन ॥ आ
 आद्रीकेचित्पश्यमानासुआप्यवसुरुचोदिव्या अभ्यनूषत ॥ दिवोन
 धारंसवितोव्यर्णले ॥ अधुयदिमेयवमानुरोदसीदमाचुविश्वाभुवना-
 भिमज्जना ॥ यथेननिष्ठावषभोविराजसि ॥ ३॥ रममुषुत्वमुस्माके २९
 सनिगायत्रंनव्योसं ॥ अग्नेदेवेषुप्रवाचः ॥ आनोभजपरमेष्ठावाजेषुमध्य

मेषु ॥ शिक्षावस्वोअंतमस्या ॥ ४॥ अहमिद्विपितुष्यरिमेधामृतस्यजुगंभा ॥
 अहसूर्यदवाजनि ॥ अहंप्रलेनमन्मनागिरःशुभासिकण्यवत ॥ येनेद्रःशु
 षमिद्वधे ॥ यत्वाभिद्रनतुष्टुवृत्तंषयोयेचतुष्टुवुः ॥ ममेद्वर्धस्वसंष्टतः ॥
 ॥ ५॥ अग्नेविश्वेभिरग्निभिर्जोषिः ब्रह्मसहस्कृत ॥ येदेवत्रायआयुषुले
 भिर्नोमहयागिरः ॥ प्रेसविश्वेभिरग्निभिरग्निः सयस्यवाजिनः ॥ तेनयेतो
 कअस्मादासुम्यद्वाजेः परीवतः ॥ त्वेनोअग्नेअग्निभिर्ब्रह्मयज्ञंचवर्धय ॥
 त्वेनोद्वंतातयेरायोदानायचोदय ॥ ६॥ त्वेसोमप्रथमावर्त्तबर्हिषोमहेवा
 जायश्रवसेर्धियंदधुः ॥ सत्वेनोवीरवीर्यायचोदय ॥ अभ्यभिहिश्रवसा
 ततर्हियोत्संनकंचिज्जनृपानुमक्षितं ॥ शर्याभिर्नभरमाणोगभस्त्योः ॥ अ
 लीजनोअमृतमर्त्यायुकमृतस्यधर्मन्मृतस्यचोरुणः ॥ सदासरोवा
 जमधुसोनिष्यदत् ॥ ७॥ इद्रमिद्रायसिंचतपिबातिसोम्येमधु ॥ प्रराध

साचोदयाते महितुना ॥ उपोहरीणां पतिं दसं चेतमब्रवं ॥ नूनं श्रुधिस्तुवतोऽ
 रत्ये स्या ॥ नह्यांगपुराचुनजुजेवीरतरस्वत ॥ नकीरायानैवथानभंदना ॥ ८ ॥ न
 दंवुओदतीनां नुदयोयुवतीना ॥ पतिंवोअघ्यानां धेनूनामिषुध्यति ॥ ९ ॥ देवोवोद
 विणोदाः पूणाविवस्यासिचं ॥ उदासिचध्वमुपवाएणध्वमादिध्वोदेव ओहते ॥
 तैहोतारमध्वरस्युप्रे चेतसं वृद्धिदेवा अकण्वत ॥ दधातिरुलं विधुतेसुर्वीर्य
 मग्निर्जनायदाशुषे ॥ १० ॥ अदशिगातुर्वित्तमोयस्मिन्नूलान्यादधुः ॥ उपोषु
 जातमार्थस्युवर्धनमग्निनसंतनोगिरः ॥ यस्माद्रेजंतकुर्यश्चकल्यानिक
 ण्वतः ॥ सहस्वसां मेधसाताविवृत्तमग्निं धीभिः सपर्यता ॥ प्रदेवोदासो अग्निः
 ॥ ११ ॥ अग्नोऽयूषिपवसे ॥ अग्निसेषिः पवमानः पांचजन्यः पुरोहितः ॥ अ
 ज्ञेयवस्वस्वपा अस्मेव च सुर्वीर्य ॥ दधद्दयिमयिपोषं ॥ १२ ॥ अग्नेपावकरो वि
 षामद्रयादिवजुदया ॥ आवृणान्वक्षिर्यक्षिच ॥ तत्वाद्यलस्नवीमहेचित्रभानो

स्वदंशं ॥ देवां आवीतयेवह ॥ वीतिहोत्रं ताकवेद्युमंतं समिधीमहि ॥ अग्नेवृहंतम
 ध्वरे ॥ १३ ॥ अवानो अग्न ऊतिभिर्गायत्रस्य प्रभर्मणि ॥ विश्वासुधीर्षवंद्य ॥ आ
 नो अग्नेरयि भरसत्रासाहं वरेण्यं ॥ १४ ॥ विश्वासु एत्सुदुष्टं ॥ आनो अग्ने सुचे
 तुनायि विश्वायुपोषं ॥ माजीकुधेहि जीवसे ॥ १५ ॥ अग्निहन्वंतु नो धियुः स
 सिमाशुभिवाजिषु ॥ तैनजेषु धनं धनं ॥ युयागा आकरामहे सैनयाग्नेतव
 त्या ॥ तानोहि न्वमुघं तये ॥ अग्ने स्थूररयि भर एथुगोमंतमश्विनं ॥ अग्नि
 र्वंवृत्तयापुणिं ॥ अग्ने नक्षत्रमजरमोसूर्यरोहयोदिवि ॥ दधुज्योतिर्जनेभ्यः
 अग्ने केतुर्विशामसिप्रेष्ठः श्रेष्ठ उपस्थसत ॥ बोधास्तोत्रेवयोदधत ॥ १६ ॥
 अग्निर्मधोदिवः ककुत्सतिः एथिव्या अयं ॥ अपारेतांसि जिन्वति ॥ दशिषेवा
 र्यस्थिहिरात्रस्याग्नेः स्वः पतिः ॥ स्तोतास्यांतवृशर्मणि ॥ उदग्नेषु च युस्तव
 शुक्राभ्राजंतदंरते ॥ तवृज्योतीष्युच्यः ॥ १७ ॥ अर्धः प्रपाठकः ॥ कस्तजा

मिर्जनानामग्नेकोदाश्वधरः॥ कोदकस्मिन्नसिभ्रुतः॥ त्वं जामिर्जनानामग्नेमि
त्रौ असिप्रियः॥ सुखासखिभ्यर्द्धः॥ यजानो मित्रोवरुणा ये जादेवां सुतं बृह-
त्॥ अग्नेयसिस्वहमे॥ ९॥ इदं न्योममस्यस्तिरः स्तमांसिदर्शतः॥ समग्नेमि
ध्यते वृषा॥ वृषो अग्नेः समिध्यते श्वो न देववीहनः॥ तं हविषं तद्वत्ते॥ वृ-
षणं त्वावयं वृषु न वृषणः समिधीमहि॥ अग्नेदीयतं बृहत्॥ १०॥ पाहि नो अग्ने
एकया पात्य त्वं द्वितीयया॥ पाहि गीर्भिस्तिस्मिन् भिरुजो पते पाहि च त्वं भिव
सो॥ पाहि विश्वस्मादक्षसो अराण्यः प्रस्मवा जेषु नो व॥ त्वमिहि नेदिष्ठदेव
ता तय आपिनक्षामहे वृधे॥ ११॥ इजो राजं नरतिः समिहो रोदोदक्षायस्म
षु मां अदर्शि॥ चिकिद्भिभाति भासा बृहता सिक्नीमेति रुशली मया जन॥ रुषा
यदेनीमभिवर्षसाभूजुनय न्योषां बृहत्ः पितुर्जो॥ ऊर्ध्वभानुं सूर्यस्य स्तभा
य न दिवो वसुभिररतिविभाति॥ भद्रो भद्रया संचमान आगास्व सारं जारो अ ४९

भ्येति पृश्नात्॥ सुप्रकेतैर्धुभिरग्निर्वितिष्ठन्नुशद्विवर्णैरभिराममस्छात्॥ ५॥
कया ले अग्ने अंगिर ऊजो न पादु पस्छिति॥ वराय देव मन्यवे॥ दारो मकस्य मे
न सायुजस्य सह सोयहो॥ कदुवो च ददं नमः॥ अधा त्वं हि न स्करो विश्वा अस्म
भ्यं सुक्षितीः॥ राजद्विषा सो गिरः॥ ६॥ अग्ने आयाह्यग्निभिर्हीतारं त्वा वृणीम
हे॥ आत्वा मनश्च प्रयता हविषती यजिष्ठं प्रयता बर्हि रामदे॥ अधा हित्वा सह
सः सूजो अंगिरः स्वचश्चरत्यध्वरे॥ ऊजो न पातं धृते केशमीमहे ग्नेयज्ञेषु प्र
ये॥ ७॥ अधा नः शीरं शोचिषं गिरो यंतु दर्शतं॥ अधायुजा सो न मसा पुरुष
संपुरुष शस्ते मृतये॥ अग्निं सूनुं सह सो जातं वेद सदा नाय वार्याणां॥ हिता
यो भद्रमृतो मर्त्ये घा होता मर्त्ये तमो विशि॥ ८॥ अदाभ्यः पुर एता विशा मग्नि
मोनुषीणां॥ तूणी रथः सदानवः॥ अभिप्रयांसि वो ह सादाश्वो अभ्योतिर्म
त्यः॥ क्षेयं पावकशोचिषः॥ साक्षां विश्वा अभियुजः कतु देवानां ममृक्तः॥

अग्निस्तु विश्वस्तमः ॥ ९ ॥ भद्रो नोऽग्निं राहुतो भद्रा रातिः सुभग भद्रो अधुरः ॥ भु
द्रा उलप्रशस्तयः ॥ भद्रं मनः कृणुष्व च तूयं नोऽसु मेऽसु सा सुहिः ॥ अवस्थिरो
तनुहि भूरिशोऽहं तां वृजे माते अभिष्टये ॥ १० ॥ अग्ने वो जस्य गोमतु ईशानः स
ह सो य हो ॥ अस्मै देहि जालवेदो महिश्च वः ॥ संधधानो वसुधु विरग्निरीर्त्तये
गिरा ॥ देव इस्मेभ्यं पुर्वणी कदीदिहि ॥ क्षुयो राजं नु तत्स नाग्ने वस्तोरु तोषसः ॥
सतिग्म जभरक्ष सोऽह प्रति ॥ ११ ॥ विशो विशो वो अति वा जयंतः पुरुषियं ॥
अग्निं वो दुयं वचः स्तुषे शूषस्य मे नमभिः ॥ यं जना सोऽह विष्म तो मित्रं न सुपि
रास्तुति ॥ प्रजो संति प्रशस्तिभिः ॥ पयसां संजात वेद संयो देव तात्क च ता ॥ हव्या
न्ये रय दिवि ॥ १२ ॥ समिद मग्निं समिधा गिरा गणे शुचिं पावकं पुरो अधुरे
ध्रुवं ॥ विप्रं होतारं पुरुवार मुद्रुहं कविं सुमैरी महे जात वेद सं ॥ लां दुत मग्ने सु
मंलं युगे युगे हव्यवाह दधिर पायु मीज्यं ॥ देवा सश्च मर्ता सश्च जागर् विविभु

विश्वं तिनं मसा निवेदिरे ॥ विभूषन्त ग्न उभयो अनुवृता दूतो देवानां रज सीसमी
यसे ॥ यत्ते धीतिस्तु मति मा वृणी महे धस्मान स्त्रु वरुथः शिवो भव ॥ १३ ॥ ॥
अर्धं प्रपाठकः ॥ ॥ अभिवा पूर्व पीतयुद्रं दूस्तो मे भिरायवः ॥ समीचीना स
सुभवः समस्वरन्नुद्रा गणं तपूयं ॥ अस्मै दिद्रो वा वधे वृष्ण्यु शवो मे दस्तु तस्य
विष्णा वि ॥ अद्योत मस्य महिमान मायुवो नुष्टवं तपूयथा ॥ १४ ॥ प्रवामर्च्यं
स्थिनो नीथा विदो जरितारः ॥ इद्राग्नी द्रुषु ओ वृणे ॥ इद्राग्नी नवृतिं पुरो दास
पलीरधूनुतं ॥ साकं मे के न कर्मणा ॥ इद्राग्नी अप सुस्पृथ्यु प्रयं ति धीतयः ॥
तले स्य पुण्या ३ अनु ॥ इद्राग्नी त विष्णा णि वां सुधृस्ते नि प्रयासि च ॥ युवो रधृ
र्यहितं ॥ २० ॥ राग्ध्युषु शची पतेद्रं द्रुविश्वा भिरुतिभिः ॥ भगं न हित्वा युशो संव
सुविदमेनु शरु च रामसि ॥ योरो अश्वस्य पुरु रुद्रवा मस्य स्तो देव हिरण्ययः ॥

सा. उ. स

४३

प्रविहृदानं परिमर्धियत्वेयद्युयामितदाभर ॥ त्वंद्येहि चैरवे विदा भगं वसुतये ॥
उद्धारषस्वमघवन्गविष्टयुडिंद्राश्वमिष्टये ॥ त्वं पुरःसहस्राणि चालानि च युथादा
नायमंहसे ॥ अपुरंदुरं च रुमविप्रवचसुदृङ्गायुजोविसे ॥ ४ ॥ ओ विश्वादेयते
वसुहोतामंदौ जनानां ॥ मधोर्नपात्राप्रथुत्तान्यस्मै प्रस्तोमायं त्युग्नेये ॥ अश्व
नगीर्भिरथ्यं सुदानवो मर्मज्यंते देवयवः ॥ उमेतो केलनयेदस्माविः श्यत्तये
खिराधो मघोना ॥ ५ ॥ इमं मे वरुण श्रुधीह वमद्यचि मृकालय ॥ त्वामवस्युराच
के ॥ ६ ॥ कया त्वं न कृत्याभिप्रमंदसे वषन् ॥ कया स्तोत्रभ्य आभरा ॥ ७ ॥ ७ ॥
इंद्रमिदेवता तयुदं प्रयुत्य धुरे ॥ इंद्रं समीके वृत्तिनो हवाम इंद्रं धनस्य सा
तये ॥ इंद्रो मङ्गारोदसी प्रथु च वरुद्रः सूर्यमरोचयत् ॥ इंद्रे हविश्या भुवनानि
येमिर इंद्रे सुवाना मुद्रं दवः ॥ या ॥ ८ ॥ विश्वकर्म न हविषा वा वधानः स्वयं य
जस्वतुन्वा ३ स्वाहिते ॥ मुद्यच्चन्ये अभितो जनाः सदृहास्माकं मघवा सु रिक्ता ॥ ४३

या ॥ ९ ॥ अयारुचा हरिण्या पुनानो विश्वादेषां सितरति स्वयुग्बभिः सूरोन स्वयु
ग्बभिः ॥ धारा पृष्ठस्य रोचते पुनानो अरुषो हरिः ॥ विश्वायद्रुपापरिया लुक्
भिः सप्तास्येभिर्सैकभिः ॥ प्राचिर्मनुप्रदिशं याति चैकिते संरश्मिभिर्यत्तते द
रीतोरथोदयो दर्शितोरथः ॥ अग्मं नुक्थानि पौंस्यं द्रं जैत्राय हर्षयन् ॥ वज्रश्च
यद्रवथो अनय च्युता समस्वन पच्युता ॥ बंहत्ये सणी न विदो वसु संमावभि
मर्जयमिस्व आदम सलस्य धीतिभिर्दमे ॥ पुरावतो न सामुलद्यत्रारणं तिधी
तयः ॥ त्रिधा तुभिररुषीभिर्वयोदधे रोचमानो वयोदधे ॥ णे ॥ १० ॥ उत्तनो
गोषणिं धियमश्वसं वाजु सामुत ॥ नृवं कणुहि दूतये ॥ क्षा ॥ ११ ॥ शरामा
नस्यवानरः स्वदस्य सत्यरावसः ॥ विदा कामस्य वेनतः ॥ १२ ॥ उपनः
मूनवोगिरः शृण्वं त्वमृतस्य ये ॥ सुमृडी को भवंतु नः ॥ क्षा ॥ १३ ॥ प्रबाम

161

1952

सा.उ.स.

४४

हिद्यवीश्रभ्युपस्तुतिभरामहे॥ शुचीपुष्पशस्तये॥ पुनानेतुन्वामिथःस्वेन
दक्षेनराजथः॥ ऊह्यतेसुनादृतं॥ महीमित्रस्यसाधयुः स्तरतीपिप्रतीचु
तं॥ परियुत्तनिषेदथुः॥ १४॥ अयमुत्तैर्ममलसिकुपोतद्वगर्भधि॥ वचु
स्तच्चिन्तओहसे॥ स्तोत्रंराधानांपतेगिर्वाहोवीर्यस्यले॥ विभूतिरस्तुसुन
ता॥ ऊर्ध्वैस्तिष्ठानकुलयेस्मिन्वाजेशतक्रतो॥ समुन्येषुव्रवामहे॥ १५॥ गा
वुत्पावदावृष्टमहीयुत्तस्यरक्षदा॥ उभाकर्णाहिरण्यया॥ अभ्यारमिदद्रये
निषिक्तपुष्करेमेधु॥ अवृष्टस्यविमज्जने॥ सिंचन्तिनमसावतमुच्चोचक्रुप
रिज्मान्॥ नीचीनवारमेक्षितं॥ १६॥ मोमेमुमाश्रमिषोग्नस्यसुख्येन
व॥ महत्तेवृष्णाअध्विचक्ष्यंरुतैयश्येमतुर्वरायदुं॥ सुव्यामनुस्त्रिग्येवा
वसेवृष्णानदानोअस्यरोषति॥ मध्यासैरक्ताः सारधेणधेनवः स्तूपमेहि ४४

द्रव्यापिब॥ १७॥ हनुमाउत्वापुरुवसो गिरोवर्धेत्तुयोमम॥ पावकैवर्णाः शुचयो
विपुश्चितोभिस्तोमैरनूषल॥ अयं सहस्रमृषिभिः सहस्त्रत समुद्रद्वपप्र
थे॥ सत्यः सोअस्यमहिमाग्रपोशवोयुत्तैषुविप्रराज्ये॥ १७॥ यस्यायविश्व
आयोहोमः शोवधिपाअरिः॥ तिरश्चिदयेरुत्रामुपवीरवितुभ्येसोअज्य
तेरयिः॥ वुरण्यवोमधुमंतं घृतश्रुतं विप्रासोअकैमानुचुः॥ अस्मेरयिः
पप्रथेवृष्णशवोस्मेसुवानासुईदवः॥ १८॥ गोमंनरंदोअश्वत्सुतःसद
क्षधनि॥ शुचिचवर्णमधुगोपुधारय॥ सनोहरीणापतदंदोदेवसर
समः॥ सखेवसख्येनयोरुचेभय॥ सनेमित्रमस्मदाअदेवकचिद्वि
णं॥ साहोदंदोपरिब्राधोअपहृयु॥ अंजतेव्यंजतैर्मंजतेः क्रतुरिहलिमध्याना व्यंजतेः
भ्यंजते॥ सिंधोरुध्वासेपतयंतमुक्ष्णं हिरण्यपावाः पशुमृक्षमृग्याते॥ विपु
श्चितुपवमानायगायतमहीनधारात्यधोअपति॥ अहिर्नजृणांमतिसर्पति

163

1952

व्यंजतेः

सा. उ. स.
४५

त्वचमत्योने कीदृशं न सरुहपाहरिः ॥ अग्ने गौराजाप्यस्तविते विमानो अहो भुव
नेर्षयितः ॥ हरिर्घृतस्तुः सृष्टे शीको अर्णवो ज्योतीरथः पवते राय ओम्पः ॥ २५ ॥
॥ इति सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः ॥ ॥ विश्वेभिरग्ने अग्निभिर्मृग्यस्तुमिदं
वचः ॥ च नो धाः सह सोयहो ॥ यश्चिद्विश्वं तात ना देव देव्यं जामहे ॥ त्वं दृश्य
यते हविः ॥ प्रियो नो अस्तु विरूपति होता मंदो वरेण्यः ॥ प्रियास्वग्ने यो वयं ॥ २॥
इदं वो विश्वं तस्य रिह वामहे जनेभ्यः ॥ अस्माकमस्तु केवलः ॥ स नो वषन्तु मं
चक्रे सत्रादावन्तपावधि ॥ अस्मभ्युमं प्रति कुलः ॥ वषाय ये वृवं सगः कृष्टी रि
यत्यो जसा ॥ ईशानो अं प्रति कुलः ॥ २ ॥ त्वं न श्विन्न कृत्या वसो रोधांसि चोदय ॥
अस्य रायस्वमग्ने रथीरसि विदागाधं तु चेतुनः ॥ पृथितो कलनयं पृतेभिर्दम
दब्धैरप्रयुत्वभिः ॥ अग्ने हे उासि देव्यायुयोधि नो देवानि दूरांसि च ॥ ३ ॥ कि
मिते विष्णो परिचक्षिना मुपयद्ववृक्षे शिपिविष्टे अस्मि ॥ मा वयो अस्मदपग ४५

हृत्तद्यदन्यरूपः समिधे वभूथ ॥ प्रतत्ते अयं शिपिविष्टे नामार्यः रांसामिबु
युनानि विद्वान् ॥ तं त्वाग्नामितवसुमतज्यान् क्षयं तमस्य रजसः पराके ॥
वषट्ते विष्णावस आरुणो मितं ने जुषस्व शिपिविष्टे हव्यं ॥ वधं च तु त्वाक्कृ
तयो गिरो मेयूर्यपातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ४ ॥ वायो भुक्नो अयामितु मध्यो
अग्ने दिविष्टिषु ॥ आयाहि सोम पीतये स्याद्देव निर्युत्व ता ॥ इदं श्ववायव
षां सोमानां पीतिमर्हथः ॥ युवां हियं तीदवो निम्नमापो न सध्यक ॥ वायुवि
दं श्वशुभिणा सुरथं वावसस्पती ॥ निर्युत्व तान कुतय आयातं सोम पीतये ॥
॥ ५ ॥ अंधक्षुपापरिहृत्तो वा जां अभिप्रगाहते ॥ यदीदिविस्वतो धियो हि न्वं
तियातये ॥ तमस्य मज्ज्यामसिमदाय दं दृपो ॥ तमः ॥ यंगाव आसंभिर्दधुः
पुरा नूनं च सूरयः ॥ तंगाथ यापु राण्या पुनान मभ्यनूषत ॥ उत्तोरुपंतथी
तयो देवानां नामुबिभ्रतीः ॥ ६ ॥ अश्वं न च वारिवंतं वृद्ध्या अग्निन मोभिः ॥

165
1972

सुम्ना जंतमधुराणां ॥ सघनः सूनुः शवसा पृथुप्रगामासु रौवः ॥ मीदं अस्माकं
 बभूयात् ॥ सनोदराश्वासाश्च निमत्यादघायोः ॥ पारिमदमिहिश्वायुः ॥ ७ ॥ त्वमि
 द्रप्रतर्तिष्मि विश्वा अस्मि सधः ॥ अरास्ति हा जनिता विश्वतरमित्वं तूर्यतरुष्य
 तः ॥ अनुतेशुष्मं पुरयंतमीयतुः क्षोणी शिशुनमातरा ॥ विश्वाः स्तस्य धश्नथ
 यंतमन्यव वृत्रं यदं दत्तं वसि ॥ ८ ॥ युजं दं दमवधं यद्यद्रुमिं व्यवर्तयत् ॥ चक्राण
 ओपशं हि वि ॥ व्या ३ तैरि क्षमति रज्जुदे सोमस्य रोचना ॥ इदं यदभि न हलं ॥ उ
 द्गा आजं हंगिरो न्य आ विष्णु पर्व न गुहासुती ॥ अयो च नु नु दे वलं ॥ ९ ॥ स मुवः स
 आसा हं विश्वा सगी धायत् ॥ आ च्या वयस्य तये ॥ युधर्म संतम नु वीणं सोमपाम
 न पच्यत् ॥ नरमवायं कृतुं ॥ शिक्षाणं दं दराय आपुरु विद्रो क चोषम ॥ अवानुः
 पार्थे धने ॥ १० ॥ तवूर्यदि द्रियं बृहत्तवुष्म मुतं कृतुं ॥ वज्रं शिश्राति धिषणा
 वरेण्य ॥ तवुद्यौरि द्रुपौ स्य एधि वीवर्धति श्रवः ॥ त्वामापुः पर्वता सश्वहिनि

रे ॥ त्वो विष्णु बर्हन् क्षयो मित्रौ गणातिर्वरुणः ॥ त्वं शर्धो मद्व्यनु मारुतं ॥ ११ ॥
 नेमस्ते अरु ओजसे गणाति देव कुरुयः ॥ अमैर मित्र मदय ॥ कुविस्म नो ग वि
 रुये ने संवेषिषोरयि ॥ उरु रुदुरुणं रुधि ॥ मानो अस्मिन् महाधने परावर्गा र
 भेद्यथा ॥ संवर्गे संरयि जय ॥ १२ ॥ समस्य मन्यवे विशो विश्वानमंत कुरुयः ॥
 समुद्राये वासि धवः ॥ विचिद्रुत्रस्य दोधता शिशो बिभेद रुष्णिना ॥ वज्रेण शत
 पवेणा ॥ ओजस्तदस्य तिलिष उभेयत्समवर्तयत् ॥ ओजास्तदस्य तिलिष उ
 भेयत्समवर्तयत् ॥ इंदुश्चर्मै वरोदसी ॥ १३ ॥ सुमन्मावस्वीरं तीसूनरी ॥ स
 रूपवृष ना गहिमो भद्रौ धुर्या वभि ता विमा उपसयत् ॥ नीवशीर्षाणि मृदुम
 ध्यु आपस्यतिष्ठति ॥ श्रंगेभिर्दशभिर्दिशान् ॥ १४ ॥ अर्धप्रपाठकः ॥ ॥
 पन्यपन्यमितो तार आधावतु मद्याय ॥ सोमं वीरायु शराय ॥ एह हरी ब्रह्म
 युजा राग्मावक्षतः सखायं न ॥ इंद्रे गीभिर्गिर्वणसं ॥ पाताव च हासुत भाषा

सा. ३. २५.
४७

गमन्तारे अस्मत् ॥ नियमले शते मूतिः ॥ १ ॥ आत्मा विचित्रो विदुः समुद्रमिव
सिधवः ॥ नत्वा मिदं तिरिच्यते ॥ विव्यक्त्यमा हि नो वषट् भुक्तसोमस्य जागृ
वे ॥ यदं द्रजुठरेषुते ॥ अरंतं द्रकुक्षये सोमो भवतु वचनं ॥ अरुधो मभ्यु
दवः ॥ २ ॥ जरा बोधुतं द्विविद्धं विज्ञा विज्ञायुज्ञियाय ॥ स्तोमं रुद्राय दृशीकं ॥
सैनोमहा अनिमानो धूमकेतुः पुरुश्वं द्रः ॥ धिये वा जायहि न्वतु ॥ सरे वा इव
विस्पतिर्देव्यः केतुश्चणोतुनः ॥ उक्थे रग्निर्वहद्रानुः ॥ तद्गो गायस्कुले सचा
पुरुदुताय सत्त्वने ॥ रायद्रवेन शाकिने ॥ नद्यावस्मृ नियमतो दनुवाजस्य गो
मतः ॥ यस्मीमुपश्रवद्भिरः ॥ कुर्वत्सस्य प्रहिवृजगामं तं दस्युहोगमतः ॥
राचीभिरप्यनो वरत् ॥ ४ ॥ इदं विष्णुविचक्रमे त्रेधा निदधे पदं ॥ समूहम
स्य पांस्करे ॥ त्रीणि पदा विचक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः ॥ अतो धर्माणि धा
रयन् ॥ विष्णोः कर्मोणि पश्यन्त्यतो वृत्तानि पश्यन् ॥ इद्रस्य युज्यः सर्व

४७

तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ॥ दिवी वचस्करोत तं ॥ तद्विष्णोः विष्णु
न्यवो जाग्रवांसः समिधते ॥ विष्णोः यं स्वरं पदं ॥ अतो देवा अवन्तु नो यतो वि
ष्णुविचक्रमे ॥ पृथिव्याः सप्त धामभिः ॥ मोपुत्रा वा घतश्च नारे अस्मिन्निरी
रमन् ॥ आराता चित्सधुमादनु आगही हवा सन्नुपश्रुधि ॥ इमे हिते व्रतमु
तः स्कुले सचामधौ मक्षुओ सते ॥ इंद्रे कोमं जरितारो वसूष्वारणे न वा दमाद
धुः ॥ ६ ॥ अस्ता विमन्मपूयै वदो दायवो चत ॥ पूर्वां च तस्य बृहती रनूषतस्त
तु मेधा असृक्षत ॥ समिंदो रो यो बृहती रधूनुत सक्षोणी समुसूर्य ॥ संशुक्रा
सः शुचयुः संगवाशिरः सोमा इद्रममं दिषुः ॥ ७ ॥ इद्राय सोमोपातवे वृत्रे
घ्ने परिषिच्यसे ॥ नरे चक्षुर्दक्षिणा वले देवाय सदना सदे ॥ तं सरवायः पु
रोरुचं युर्यं वयं च सूरयः ॥ अरुया मुवा जगं ध्यसुने सुवा जपत्य ॥ परित्यं ह
र्युतं हरिबभ्रुं पुनंति वारेण ॥ ८ ॥ कस्तमिंद्रत्वावसो ॥ मृघो नस्म वृत्रहृते

169

1972

सा. उ. स.
४८

पुचोदययेददतिप्रियावसु ॥ तव प्रणीती हयैव सुनुर्विश्वातरे मधुरिता ॥ एह
मध्वो मर्दितरसि च वाध्वर्यो अंधसः ॥ एवाहिर्वीरस्तव ले सुदीवधः ॥ इन्द्रस्त्रा
तहरीणां न किष्टे पूर्यस्कांतं ॥ उदानं शरीयसान भुंदेना ॥ तवोवाजानां पतिम
हमहि श्रवस्येवः ॥ अप्रायुभिर्युतैर्भिर्वा रूधेन्यः ॥ १० ॥ तैर्गृध्या स्वर्णरं देवा
सो देवमरतिदधन्विरे ॥ देवत्राहव्यमूहिरे ॥ विभूतरातिं विप्रचित्रो चिष
मग्निमीक्ष्य यंतुरं ॥ अस्य मेधस्य सोम्यस्य सोभरे प्रेमध्वराय पूर्यः ॥ ११ ॥
ओ सोम स्वानो अदिभिस्तिरो वाराण्युयया ॥ जनो न पुरिचुम्बो विशाधरिः स
देवनेषु दधिषे ॥ समामृजेतिरो अण्वानि मेघ्यो मीक्षे ससिने वाजयुः ॥ अ
नुमाद्ययवमानो मनीषिभिः सोमो विप्रैर्भिरसैकभिः ॥ १२ ॥ वयमेन मिदाह्यो
पीपे मेहवृज्जिणं ॥ तस्मा उज्जय समना सुतं भूरानूजं भूषत श्रुते ॥ एकश्चि
दस्य वारण उरामधिरावुयुनेषु भूषति ॥ सेमनः स्तौमं जुजुषाण आगुहीद्व

४८

प्रवित्रयाधिया ॥ १४ ॥ इन्द्राग्नीरोचनादिवः परिव्रजिषु भूषथः ॥ तद्वांचेति प्र
वीर्यं ॥ इन्द्राग्नी अपसुस्यैरि ॥ इन्द्राग्नी लविषाणि वां ॥ कर्दे वेद सुते सचा ॥ दा
नामुगोन वारणः पुरुत्राचुरथं दधे ॥ न किष्टानियुमदा सुते गमो मुहो श्वर
स्यो जसा ॥ यउयः सन्न न निहतः स्थिरो रणाय सस्क्रुतः ॥ यदि स्तोतुर्मधुवा
श्रुणवुद्धवं नैदो योषु त्याग मत्त ॥ १५ ॥ पवमाना अस्रक्षत सोमाः शुक्रासुर
दवः ॥ अभिविश्वा निकाव्या ॥ पवमाना दिवस्पयंत रिशादस्रक्षत ॥ एधि
या अधिमानवि ॥ पवमाना स आशीवः शुभ्रा अस्रगुमिदवः ॥ इतो वि
श्वा अपदिषः ॥ १६ ॥ नो शाश्वतृहणा दुवे सजित्वा नापराजिता ॥ इन्द्राग्नी
वाजुमातमा ॥ प्रवाम चैत्कुविथ नो नीथा विदो ज रितारः ॥ इन्द्राग्नी नवति
पुरः ॥ १७ ॥ उपत्वारण्वं संहशं प्रयस्वतः सहस्क्रुत ॥ अग्ने सस्रज्महो गि
रः ॥ उपध्यायामि वृष्टेण रं गन्तुं शर्मते वयं ॥ अग्ने हिरण्यसंहराः ॥ यउ

171
1972

सा. उ. स.
४९

ग्रेदवशर्यः हाकिमभंगो नवंसगः ॥ अग्नेपुरोरुरोजिथ ॥ १८ ॥ ऋतावाने
वैश्वानर मृतस्य ज्योतिष्यति ॥ अजस्रं धुममीमहे ॥ यदुदं प्रतिपप्रयेयुलस्य
स्वरुत्तिरनं ॥ सुतनुत्सजलेवरी ॥ अग्निः प्रियेषु धामसुकामो भूतस्य भव्य
स्य ॥ सम्राडे को विराजति ॥ ॥ अर्धप्रपाठकः ॥ ॥ अग्निः प्रलेन जन्मना
श्रुभानस्तु न्यो ३ स्वा ॥ कुर्विर्विप्रेण वा वधे ॥ रुजौ नपात्तमादुवेग्निपावक शोचि
ष ॥ अस्मिन्यत्ने स्वधुरे ॥ सनो मित्रमहस्वमग्ने शुक्रैण शोचिषा ॥ देवरासः
सिबर्हिषि ॥ १ ॥ उत्तेश्वसासो अस्थूरक्षोभिर्देतो अद्विवः ॥ नृदस्वयाः परि
स्पधः ॥ अयानिजधप्ररोजसारथसंगे धनेहिते ॥ स्तवा अविभक्त्या ददा ॥
अस्य ब्रतानि नाष्टपवमानस्य दद्या ॥ रुजयस्त्वा पत्न्यति ॥ तृहि न्वतिम
दव्यतु हरिं नदीषु वाजिनं ॥ इदमिद्राय मत्सुरं ॥ २ ॥ आमुं देविं दृढरिभिर्योहि
मयूरैरोमभिः ॥ माता केचिन्नेय मुनिन पाशि नोति धन्वे वृतां इहि ॥ वृत्ररवा

४९

हो वलं रुजः पुरांदर्मो अपामजः ॥ स्थातारथस्य हयोरभिस्वरुंदो हृच्छा चिहा
रुजः ॥ गंभीरा उवधीरिव क्रतुं पुण्यसिगा हव ॥ प्रसू गोपायवसंधेन वीथ्याद्
रकुल्याद्वारात् ॥ यथा गौरो अया कृतं दृष्यन्ते त्यक्ते रिणं ॥ आपित्वेनः प्रपित्वे
तूयमागहि ॥ कण्वेषु ससचापिब ॥ मदंतु त्वामघवन्ति देवो राधा दयाय स
न्वते ॥ आमुष्मासो ममपिब धूमसुते ज्येष्ठतदधिषे सहः ॥ ४ ॥ त्वमंगप्रश
सिधुषो देवः राविष्ठमर्त्ये ॥ नत्वं दन्यो मघवन् नस्ति मर्दिते दृब्रवीमितेव च ॥
मातेरा धासि मात कृतयो वसोऽस्मान् कदाचनोदभन ॥ विश्वाचन उपमिमी
हि मानुषवसू निचर्षणिभ्य आ ॥ ५ ॥ प्रतिष्ठासूनरी जनीष्यु धंती परिस्वसु ॥
दिवो अदर्शि दुहिता ॥ अश्वे वचित्री रुषी माता गवाम् मतावरी ॥ संस्वाभूदश्वि
नोरुषाः ॥ उत सरवास्य विनोरुत माता गवामसि ॥ उतो षो वस्वर्द विषे ॥ एषा
उषा अपूव्या व्युधति प्रियादिवः ॥ स्तुपे वामश्विना बृहत् ॥ यादस्वो सिधुमा

173

1972

सा. उ. स.
५०

तरामनोत्तरारयीणां॥ धियादेवावसुविदा॥ वच्यंते वां ककुहासोज्ज्वलायामधि
विष्टपि॥ यद्वां रथो विभिष्यतात्॥ ७॥ उषस्तच्चित्रमाभरास्मभ्यं वाजिनीवति॥
येन लोकं चर्तनयं च धामहे॥ उषो अद्येह गोमत्यश्वावतिविभाचरि॥ रेवदस्मे
युधसूनुतावति॥ युधवाहिवाजिनीवत्यश्वां अघारुणां उषः॥ अथानोविश्व
सौरभग्न्यावह॥ ८॥ अश्विनावृत्तिरस्मदागोमदस्माहिरण्यवत्॥ अर्वाग्न
थं समनसानियच्छत॥ एहदेवामयोर्भवाद्स्माहिरण्यवत्सनी॥ उषवेधोव
हंतुसोमपीतये॥ याविस्थाश्लोकुमादिवोज्योतिर्जनायचक्रथुः॥ आनुज्जैव
हतमश्विनायुवं॥ ९॥ अग्निं तं मन्ये गोवसुरस्तं यं यतिधेनवः॥ अस्तुमैव
त आत्रावोस्तं नित्यासोवाजिन इषं स्तोत्रभ्यु आभर॥ अग्निर्हिवाजिनं विरो
ददाति विश्वचषेणिः॥ अग्नीराये स्वाभुवं सप्रीतो याति वार्यमिषस्तोत्रभ्यु
आभर॥ सो अग्निर्योवसुगुणो स यमायतिधेनवः॥ समवेतारक्रुदुवः सं ५१

सा. उ. स.
५१

तायुजथायदेवानूध्वो अग्निः सुमना प्रालरस्थात्॥ सेमिहस्यरुं राददर्शिपाजो
महोदेवस्तमसो निरमोचि॥ यदी गुणस्य रत्नानामजीगुः शुचिरंक्ते शुचिभिर्गो
भिरग्निः॥ ओदक्षिणायुज्यलेवाजयं त्यक्तानामूध्वो अधयज्जुह्विभिः॥ १३॥
इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिराऽगाश्चित्रः प्रवेत्तो अजनिष्टविन्वा॥ यथाप्रसूतास
वितुः सुवायैवारायुषस्यो निमारिक॥ रुं रादस्मां रुं रातीश्वेत्यागादरेगु कृष्या
सदनान्यस्याः॥ सुमानवधू अर्जते अनूचीद्यावावर्णो चरत्तामिनाने॥ सु
माजो अध्यास्वस्त्रारनूतस्तमन्या न्याचरत्तादेवशिष्टे॥ न मेयेतेन तस्थतुः सु
मेकेन स्तोषासा समनसा विरूपे॥ १४॥ आभात्याग्निरुषसामनीकुमुद्विजा
णादेवयावाचो अस्थः॥ अर्वाचानूतं रथ्येहयातपीपिघो समश्विना घूमम
छ॥ न संस्तुतं प्रमिमीतो गमिष्यांति नूनमश्विनोपस्तुते ह॥ दिवाभिप्लवेव ५२

सजातोसः सुरयुर्षं स्तोत्रभ्युत्तम ॥ १० ॥ मुहं नो अर्थबोधयौषो रायेदिवि
 त्मती ॥ यथाचिन्तो अर्बोधयः सत्यश्रवसिवाय्यसजाते अश्वसूतले ॥ योस
 नीथे शौचद्वयै यो छोदुहितदिवः ॥ सो व्यधुसहीयसी सत्यश्रवसिवाय्यस
 जाते अश्वसूतले ॥ सो नो अद्या भूरदसु व्यधुदुहितदिवः ॥ यो व्योधुः स
 हीयसी सत्यश्रवसिवाय्यसुजाते अश्वसूतले ॥ ११ ॥ प्रतिप्रियत्तमं रथं व
 षणं वसुवाहने ॥ स्तोता वामश्विनारुषिः स्तोमेभिः प्रतिभूषति माध्वीम
 मश्रुतं हवं ॥ अत्यायात्तमश्विनातिरोविश्वा अहसना ॥ दस्त्राहिरण्यवत्ते
 नीसुषुम्नासिधुवाहसामाध्वीममश्रुतं हवं ॥ आनोरलानिबिभ्रतावश्वि
 नागच्छतं युवं ॥ रुद्राहिरण्यवत्ते नीजुषाणावाजिनीवसु माध्वीममश्रुतं
 हवं ॥ १२ ॥ अर्बोध्यग्निः समिधाजनानां प्रतिधेनुमिवायुती मूषासं ॥
 यद्वा इव प्रवृत्ता मुज्जिहाना प्रभानवः सिस्त्रते नाकुर्मधु ॥ अर्बोधिहो

सागमिष्टाप्रत्यवर्तिदाशुषेर्शमविष्टा ॥ उतायात्तंसंगवे प्रातरङ्गो मध्यं दिनु
 दित्तास्यस्य ॥ दिवानक्तमवसात्रालमेन नैदानीपीतिरश्विनाततान ॥ १५ ॥ ए
 ताउत्याउषसः केतुमक्रतुः पूर्वार्धे रजसोभानुमजते ॥ निष्कृण्वाना अयुधा
 नीवधुष्णवः प्रतिगावोरुषीयविमालरः ॥ उदयस्तत्तरुणाभानवावथास्वारु
 जो अरुषीगा अयुक्षत ॥ अक्रनुषासोवयुनानि पूर्वथारुशालभानुमरुषीरशि
 श्रयुः ॥ अर्बेतिनारीरपसोनविष्टेभिः समानेन योजनेनापरावतः ॥ दधुव
 हंतीः सुकृते सुदानवे विश्वेदहयजमानाय सन्वते ॥ १६ ॥ अर्बोध्यग्निर्जमउदे
 तिस्रयो ज्यैषाश्चंद्रामह्यावो अर्चिषा ॥ आयुक्षातामश्विनायात्तं वरथं प्रासावी
 द्यवः सवित्ताजगत्पृथक् ॥ यद्यं जायेत वषणमश्विनारथं यत्तेन नो मधुना सुत्र
 सुक्षतं ॥ अस्माकं ब्रह्मपृथना सजिन्वतं वयं धनाश्वरसातामजेभहि ॥ अ
 र्वाङ् त्रिचक्रामधुवाहनोरथोजीराश्वो अश्विनोयातुस्फुलः ॥ त्रिवधुरोम

177

1972

सा. उ. २५. ध्याविश्वसौभगः शंन्तभावक्षहिपदेचलुष्यदे ॥ १७ ॥ प्रलेधारा असुश्वलेदि
 योनयंतिघृष्टयः ॥ अधावाजंसहस्रिणः ॥ अभिप्रियाणिकाव्याविश्वानक्षायोऽ
 र्षति ॥ हरिस्तंजान आयुधा ॥ समस्तंजान आयुभिरिभोरजिवस्तुतः ॥ रयेनो
 नवंस्तुपीदति ॥ सनोविश्वदिवोवस्तुतोष्टिद्योअधि ॥ पुनानंदं दवाभरा ॥
 ॥ १८ ॥ इतिअष्टमः प्रपाठकः ॥ प्रास्यधारा अक्षरन्वणः सुलस्यो
 जसा ॥ देवोअनुप्रभूषतः ॥ ससिम्भजंतिवेषोमृणंतकारवोगिरा ॥ ज्योति
 र्जज्ञानमुक्थ्य ॥ सुषहासोमृता नितेपुनानीयप्रभूवसो ॥ वर्धोसमुद्रमुक्थ्य ॥
 ॥ १९ ॥ एषप्रसायंस्तुतिघृष्टं देनामश्रुलोमृणे ॥ त्वमिधवसस्पलेयतिगिरा
 नसंयतः ॥ विस्तुतयोयथापुथः ॥ २० ॥ आत्मारथं यथोत्तय ॥ तुविश्वस्तु
 विक्रलोराचीवोविश्वयामते ॥ आपप्राथमहित्वना ॥ यस्यतेमहिनामहः प

रिज्जायंतमीयसुः ॥ हस्तावजं हिरण्यं ॥ २१ ॥ आयः पुरनोर्मिणीमर्देदेदत्यकृविने
 भन्योनावा ॥ सरोनरुक्षं धृतात्मा ॥ अभिहितं न्मात्रीरोचनानि विश्वारजोसि
 शुचानोअस्थात ॥ होतायजिष्ठोअपांसुधस्ते ॥ अयंसहोतायोद्विजन्माविश्वद
 धेवायोणिश्रवस्या ॥ मतोयोअस्मैस्तुकोददोरा ॥ २२ ॥ अग्नेतमद्याश्वनस्तोमैः
 कृतं नभद्रं ददिस्यं ॥ क्रुध्यामात ओहि ॥ अधात्वाग्नेकृतोभद्रस्यदक्षस्यसाधोः ॥
 रथीर्धतस्यदहतोबभूथ ॥ एभिर्नोअकैर्भवानोअर्वाइ. स्वर्णज्योतिः ॥ अग्ने
 विश्वेभिः समनाअनीकः ॥ २३ ॥ अग्नेविवस्वदुषस्वश्वत्रं राधोअमर्त्य ॥ आदा
 श्रुषे जालवेदोवहात्तमद्यादेवाउषुर्बुधः ॥ जुष्टोहिदृतोअसिहव्यवाहनोग्नेरथीर
 ध्वराणां ॥ सजूरश्विभ्यामुवसासुवीर्यमस्मैधेहिश्रवोवहत् ॥ २४ ॥ विधुददृणोस
 मनेबहुनायुवानंसंतपतितोजगार ॥ देवस्यपश्यकाव्यमहित्वाद्यासमारसदः
 समाना ॥ शक्मनाशाकोअरुणः सपृणोआयोमहः शरसनादनीकः ॥ य

सा. ३. २५
५३

चिकेतसस्त्यमितेनमो घुं वसुस्था हे मुतजे तोलदाता ॥ ऐभिर्देवेषु योऽस्य नि
येभिर्गैक्षहृत्रहत्यायवृज्जी ॥ ये कर्मणः क्रियमाणस्य मुद्रा सलकर्म मुद जायत
देवाः ॥ ७ ॥ अस्तिसोमो अयं सुतः पितृव्यस्य मरुतः ॥ उत्तस्वराजो अश्विना ॥
पितृवति मित्रो अयं मोलनापूतस्य वरुणः ॥ विषधुस्त्वस्य जावतः ॥ उत्तान्यस्य
जोषु सोमो इन्द्रस्तस्य गोमतः ॥ प्रालोतेव मत्सति ॥ ८ ॥ वष्महो असि सूर्य
वडादित्यमहो असि ॥ महस्ते सती महिमा पविस्थ मम मुद्रा देवमहो असि ॥ व
रसूर्यश्रवसामहो असि सूर्यादेवमहो असि ॥ मुद्रा देवा नाम सूर्यः पुरोहितो
विभुज्योतिरदाभ्य ॥ ९ ॥ उपनो हरिभिः सुतं याहि मदानां पते ॥ उपनो हरिभिः
सुतं ॥ द्वितीयो वृत्रहंत मो विदं द्रशालकृतुः ॥ उपनो हरिभिः सुतं ॥ त्वहि
वृहन्नेषा पातो सोमाना मसि ॥ उपनो हरिभिः सुतं ॥ १० ॥ प्रवोमहे महि
धे भरध्वं प्रचेतसे प्रक्रमति कणुध्वं ॥ विशः पूर्वा प्रचरा चर्षणि प्राः ॥ उत्तुय ५३

चसे सहिने सयुक्तिमिंद्राय ब्रह्मजनयंतु विप्राः ॥ तस्य वृत्तानिर्नमिनंति धीराः ॥
इंद्रवाणीरनुत्तमन्युमेव स आराजानंदधिरसहध्वै ॥ हर्यश्वाय बर्हया समायी
न ॥ ११ ॥ यदिंद्रयावतस्त्वमेतावदहमी शीय ॥ स्तोतारमिद्विधिषेय रदावसो
न पापत्वाय रंसिधं ॥ शिषेयमिन्महयते दिवे दिवे राय आकुर्ह चिदिदे ॥ नहि
त्वदन्यं मघवन्तु आप्यं वस्यो अस्ति पिता च न ॥ १२ ॥ श्रुधीह वं विपिपान
स्याद्रवोधा विप्रस्या च तोमनीषा ॥ रुद्रा दुवांस्यं तमास च मेमा ॥ न त्वेगिरो अ
पिमृष्ये तुरस्य न स पृति मसूर्यस्य विद्वान् ॥ सदा ते नाम स्वयरो विवक्मि ॥
भूरिहिते सवनां मानुषेषु भूरिमनीषीह वत्सेनामित ॥ मारे अस्मिन्मघव ज्यो
क्तेः ॥ १३ ॥ प्रोक्षसे पुरोरथमिंद्राय शृषमन्वेल ॥ असीकि चिदुलोक कुरु संगे
समस्तवृत्रहा समाकं बोधि चोदितानभंतामन्य केषा ज्याका अधिधन्वसु ॥
त्वसि धूरवास्तजो धुराचो अहं नहि ॥ अशुनुरिंद्रजक्षिषे विश्वं पुष्यसिवाय ॥

179
1972

सा. ३. २५
५४

तेत्वापरिधजामहेनभंतामन्युक्तेषां ज्याका अधिधन्वस् ॥ विष्णुविश्वं अरातु
यो योनं शंत नो धियः ॥ अस्तासि शत्रवे च धियो न इन्द्राजिघांससि याते रातिर्दे
दिवस् ॥ नभंतामन्युक्तेषां ज्याका अधिधन्वस् ॥ १५ ॥ रेवां इदं देवतस्तोलास्या
त्वावतो मघोनः ॥ प्रेदुह रिवः श्रुतस्य ॥ उक्थं च न रास्यमानं मगोररिराचि
केल ॥ नंगाद्यत्र गीयमानं ॥ मान इन्द्रपीयूषं वेमाराधते परादाः ॥ शिक्षा
राचीवः राचीभिः ॥ १६ ॥ इन्द्रयाहि हरिभिरुपकुण्वस्य स्फूर्ति ॥ दिवो अ
मुष्य रासतो दिवं युयं दिवावसो ॥ अत्राविने भिरुपा मुगं न धूनुते र्वकः ॥ दि
वो अमुष्य रासतो दिवं युयं दिवावसो ॥ आत्माग्नावावदन्निह सोमी घोषेण
यधतु ॥ दिवो अमुष्य रासतो दिवं युयं दिवावसो ॥ १७ ॥ पवस्व सोम मंहय
निद्रायुर्मधुमत्तमः ॥ अस्मग्देव वीलये वाजयंतोरथा इव ॥ ते सुता सो
मदिनत्तमोः शुक्रावायुमस्तक्षत ॥ ग्राव्यातुं नो अभिष्टुतः पवित्रं सोमग ५४

गच्छसि ॥ अस्मग्देव वीलये वाजयंतोरथा इव ॥ १७ ॥ अग्निं होतारं मन्युदास्वतुं व
सोः सुनसहसेषु जातयेदसं विप्रं न जातयेदसं ॥ यजुर्ध्यास्वधुरो देवा देवा च्या
रूपा ॥ घृतस्य विभ्राष्टि मनु शुक्रं रोचिषं आजुक्ता नस्य सूर्यिषः ॥ यजिष्ठत्वाय
जमाना दुवेमज्येष्ठमंगिरसो विप्रमन्मभिर्विप्रभिः शुक्रमन्मभिः ॥ परिज्मा
नमिव द्यो होतारं च षणीनां ॥ रोचिषे शं वृषणं यमिभविशः प्राविं तुज्जुत
ये विशः ॥ सहिपुरुचिदेजसा विरुक्मता दीधानो भवति दुह तुरः परशुने
दुह तुरः ॥ वीडुचिद्यस्य समृतौ श्रवद्वेने वयस्स्थिरं ॥ निः पतमानो यमत्तेजा
यते धन्यासहजायते ॥ १८ ॥ इति अथ प्रपाठकः ॥ अग्नेतव श्रवो व
योर्महिभ्राजंते अर्चयो विभावसो ॥ बृहद्रानो रावसा योजमुक्थं ३ दधासि
दाभुषे कवे ॥ पावकवर्चा शुक्रं कर्त्ता अन्नं न वचो उदिय विभानुना ॥ पुत्रो मा
तं राविचरं नृपावसिष्टाक्षि रोदसी रुभे ॥ ऊज्जीनया ज्ञातवेदः सुरा स्ति

181
1972

सा. उ. २५
५५

भिर्महस्वधीतिभिहितः ॥ त्वेषद्वयः सैदधुभूरिवपंसः श्रिजोलयो वामजाताः
इरज्यन्तग्नेप्रथयस्वजुं तुभिरस्मेरायो जमय ॥ सदशतस्य वपुषो विराजसि
पृष्ठाक्षिदशतं क्रतुं ॥ इक्षुत्तोरमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयं तं राधसो मूहः ॥ रा
तिवामस्य सुभगां मुहीमिषं दधासि सानुमिरयि ॥ सती वानं महिषं विश्व
दशतमग्निं सुस्नायदधिरे पुरो जनाः ॥ श्रुत्वा कर्णे सुप्रथस्तमं चागिरीदेव्यं
मानुषायुगा ॥ १ ॥ प्रसो अग्ने तवो ॥ तिमिः सुवीराभिस्तिरतिवाजभर्मभिः ॥
यस्य त्वं सुर्यमाविथ ॥ तव द्रुप्सो नीलवान्वाशः सुत्वियुर्दधानः सिष्ठावा
ददे ॥ त्वं मुहीना मुषसामसि प्रियः क्षुपो वस्तुपुराजसि ॥ २ ॥ तं मोषधी
दधिरे गर्भं सुत्वियुर्तमापो अग्निं जनयंत मातरः ॥ तमिस्समानं वनिन
श्वरीरुधो तव ती श्रुत्वा वते च विश्वहा ॥ ३ ॥ अग्निं रिदाय पवते दिवि शु
क्रो विराजति ॥ महिषो वविजायते ॥ ४ ॥ योजागारुतमचः कामयंते यो

जागारुतमु सोमानियंति ॥ योजागारुतमयं सोम आहतवाहमस्मि सुर्ये न्योकाः
॥ ५ ॥ अग्निं जागारुतमचः कामयंते अग्निं जागारुतमु सोमानियंति ॥ अग्निं जा
गारुतमयं सोम आहतवाहमस्मि सुर्ये न्योकाः ॥ ६ ॥ नमः सखिभ्यः पूर्व
सस्यो नमः साकं निषेभ्यः ॥ युजे वाचं शतपदीं ॥ युजे वाचं शतपदीं गायस
हस्ववर्त्तनिं ॥ गायत्रं त्रैष्टुभं जगत् ॥ गायत्रं त्रैष्टुभं जगद्दिव्यारूपाणि सं
भ्रता ॥ देवा ओं कां सिचक्रिरे ॥ ७ ॥ अग्निज्योतिर्ज्योतिरग्निरिंद्रो ज्योति
रिंद्रः ॥ सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः ॥ पुनरुजानिवर्त्तस्व पुनरग्नदृषायुषा ॥
पुनर्नः पाह्यहसः ॥ सहरय्यानि वर्त्तस्वाग्ने पि न्वस्वधारया ॥ विश्वस्यावि
श्वतः स्परि ॥ ८ ॥ यद्विद्राहयथा त्वं मीरीयवस्व ए कदत् ॥ स्तोतामे गोष
रवा स्यात् ॥ शिक्सेयमस्मै दिसेयं शचीपते मनीषिणे ॥ यद्वहंगोपति
स्या ॥ धेनुं एदं द्रुसूनुताय जमानाय सन्वते ॥ गोमश्वं पिप्युषीदुह ॥

183
1972

सा. ३. २५.
५६

॥ ९ ॥ आपो हिष्णामयो भुवः स्तान ऊर्जैर्दधातन ॥ मूर्हे रणा गुर्वक्षसे ॥ यो यो शिवे
 तमोरसस्तस्य भाजयते हनः ॥ १० ॥ उशतीरिव मातरः ॥ तस्मा अरंगमा मवोयस्य
 क्षयाय जिन्वथ आपो जुनेयथा चनः ॥ १० ॥ वात आवातु भेषजं च भुमयो भुनि
 हृदे ॥ प्रण आयं पितारिषत ॥ उत्तवातपितो सिन उल्ला लोतनः सरवा ॥ सेना
 जीवातवे रुधि ॥ यद्दो वात ते गृहे मृतस्य निधिहितः ॥ ततो नो धेहि जीवसे ॥
 ॥ ११ ॥ अभिवा जीविश्वरूपो जुनित्रै हिरण्ययं विभृदं कं स्रपूर्णः ॥ स्येस्यभा
 नु मत्तु था वसानः परिस्वयं मेधमज्जो ज जान ॥ अस्मरेतः ॥ शिथिये विश्वरू
 पं तेजः पृथिव्या मधिर्यस्य बभूव ॥ अंतरिक्षे सं महिमानं मिमानः ॥ कनिकं
 निवृणो अस्वस्यरेतः ॥ अया सहस्रा परियुक्ता वसानः स्येस्यभा नु यो दधा
 र ॥ सहस्रदाः शसदा भूरिदाया धत्तो दिवो भुवनस्य विरपतिः ॥ १२ ॥ नो के

५६

स्रपूर्णमुपयस तंतं दद्विनेन तो अभ्ये चक्षतत्वा ॥ हिरण्ययं वरुणस्य दलं यु
 मस्य यो नो शकुनं भुरण्यु ॥ उध्वो गधुर्वो अधि तकि अस्त्रात् प्रत्यङ् चित्रा विभ्र
 दस्या युधानि ॥ वसानो अत्के स्रभि हृशकं स्वर्णनाम जनल प्रियाणि ॥ द्रुमः
 समुद्रं मुभिय जिगाति पश्यन् गेधस्य चक्षसा विधर्मन ॥ भानुः शुक्रैणो
 चिषा चकानः स्तृतीये चक्रे रजसि प्रियाणि ॥ १३ ॥ इति द्वितीयोर्धः प्रपाठकः ॥
 ॥ आरुः शिशो नो वषभो न भीमो घनाघनः क्षोभणः श्वर्यणीनां ॥ संक
 दनो निमिष एकवीरः शले सेना अजयत्साकं मिद्रः ॥ संकंदने नाति निर्वेण
 जिष्णुना युक्ता रणदुश्च वने न जिष्णुना ॥ तदिद्रेण जयत्तत्सहध्वं युधोनर
 दृषु हस्ते नृणां ॥ संदृषु हस्तेः संनिष्ठं गिभिवं शी संस्पृष्टा मयुधं रदोगणै
 न ॥ संस्पृष्टजित्सेमया वा दु राध्यं ॥ ग्रं धन्वा प्रतिहिता भिरस्ता ॥ १४ ॥ बृह
 ते परिदीयारथे नरक्षो हा मित्रो अपु बाधमानः ॥ प्रभंजं सेनाः ॥ प्रमृणाय

185
1972

सा. उ. स.

५७

धाजयं नुस्मीकमेध्यवितारथानो॥ बलुविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्रान्
वाजीसहमानुजः॥ अभिवीरोऽभिसत्वासहोजाजेत्रमिंद्ररथमोतिष्ठगो
वित॥ गोत्रभिदंगोविद्वज्रबाहुजयतुमजमप्रमृणतमोजसा॥ इमं सजात्वा
अनुवीरयधुमिंद्रसरवायोअनुसैरभध्वं॥ २॥ अभिगोत्राणिसहसागीहमा
नोदयोवीरः शतमन्युरिद्रः॥ दुश्शुवनः एतनाषाडयुध्यास्माकं सेना अवतु
प्रयुत्सु॥ इद्रासांनेलावहस्यतिद्रक्षिणायजः पुरं एतुसोमः॥ देवसेनाना
मभिभजतीनाजयंतीनामुरुतोयुत्वंगं॥ इद्रस्यवृष्णावरुणस्यराज्ञादित्या
नामरुतांशधंमुयं॥ महामनसांभुवनच्यवानां पाषादेवानाजयतामुदस्था
त॥ ३॥ उद्यधंयमघवन्नायुधान्युत्सवनामामकानांमनंसि॥ उद्धवहन्वा
जिनांवाजिनान्युद्रथानाजयतांयंतु० घोषा॥ अस्माकमिंद्रसमृतेषुधुज
घस्माकयोदृषवः स्ताजयंतु॥ अस्माकंवीराउत्तरेभवत्वस्माउदेवाअवतु ५७

हवेषु॥ असौयासेनामरुतः परेषामुपैतिनुओजसास्यधमाणा॥ लोगूहनुतम
सापघतेनुयथैतेषामन्याभुन्यंनजामात॥ ४॥ अमीषाचित्तप्रतिलोभयतीग्रहा
णागान्यघेपरहि॥ अभिप्रेहिनिर्देहदृष्टैरोगैरंधेनामित्रास्तेमसासचंतां॥
प्रेताजयतानरुद्रैद्रावः शर्मयछतु॥ उग्रोवः संतुबाहवोनाधृष्यायथासथ॥
अवसृष्टापरापतुशरीरव्येब्रह्मशंसिते॥ गच्छामित्रान्यपद्यस्वमामीषांकचूनो
छिषाः॥ ५॥ कंकाः स्रपणीअनुयंतेनानरैर्घ्राणामनरमुसोवस्तुसेना॥ मै
षामोव्यघहारश्चनेद्रव्यास्येनानुसेयतुसर्वान्॥ अमित्रसेनोमघवन्नुस्मी
छवुयंतीमभि॥ उभोतामिंद्रवृत्रहन्तान्निश्चदहंतंप्रति॥ यंत्रबाणाः संयातं
सिकुमाराविशिर्वाहवा॥ तत्रानोब्रह्मणस्पतिरिदितिः शर्मयछतुविश्वाहारा
र्मयछतु॥ ६॥ विरसोविमृधोजहिविद्वत्रस्यहंनरुज॥ विमन्युमिंद्रवृत्रहन्

सा. उ. अ.

५८

नुमित्रस्याभिदासतः॥ विनदुर्मधोजहिनीचोयच्छतन्यतः॥ यो अस्मौ अ
भिदासस्य धरंगमया तमः॥ इन्द्रस्य ब्राह्मस्थविरो युवानावनाधृष्यो स प्रसीका
वसत्यौ॥ तौ युं जीत प्रथमो योग आगते॥ याभ्यां जित मसराणां स हो मुहत्त॥ ७॥
ममोणितेवर्मभिश्चादयामि सोमस्वाराजामते नानुवस्त्रां॥ उरोवरीयो वरु
णस्ते कृणोतु जयं तं त्वानुदेवो मदेतु॥ अधो अमित्रा भवता भवता शीघ्रं पोहि
यदव॥ तेषां वो अग्नि भुन्तानां मिद्रो हं तु वरं वरं॥ यो नुस्वो अरणो यश्च मिष्यो
जिघांसति॥ देवास्ते सर्वे ध्रुवं तु ब्रह्मवसे ममां तुरं॥ ८॥ मृगो न भीमः कुचु
रो गिरिष्ठाः परावतु आजगंथा परस्याः॥ सुकं संशाय पर्वि मिन्द्रति गमे विश
वृता द्विविस्मर्धानुदस्व॥ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्युज
साः॥ स्थिरैरङ्गैः स्तुष्टुवांसस्तनूभिर्द्यौ रम देवा हतं यदायुः॥ स्वस्ति नु इन्द्रो ५८

यस्यैश्वराः स्वस्तिनः पूषा विश्ववेदाः॥ स्वस्ति नु स्ताश्च्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो
बृहस्पतिर्दधातु॥ ओं स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥ ओं म स्वस्ति॥ ॥ नवमः
प्रयाठकः॥ ॥ इत्युत्तरऋक् संहिता समाप्ता॥ ॥ राके १७५३ स्वरनाम
संवत्सरे पोषवद्य अष्टम्यां भौमवासरे

182
1972

॥ इति सामोत्तर भक्तु संदिता समाप्तः ॥